

Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

GELİŞMEKTE OLAN AÇIK EKONOMİLERDE
PARA VE MALİYE POLİTİKALARININ ETKİLİLİĞİ
SORUNSA LI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi
(İktisat Anabilim Dalı)

AYKUT KİBRİTÇİOĞLU

Danışman: Doç. Dr. YAHYA S. TEZEL

Ankara 1988

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

SUNUŞ

Bu yüksek lisans tezini, muhtemel doktora çalışmama yönelik uzun vadeli akademik planımın bir "ilk adım"ı olarak tasarlayıp hazırladım. Konunun kapsamlı olması nedeniyle, yer yer yoğun, ama bütününde yalın bir anlatımı yeğledim. Tez hazırlama sürecimin önemli bir bölümünü, literatür taramasına ve Türkiye ile ilgili geniş bir veri tabanı oluşturmaya ayırdım. Böylece, kritik bir okumaya ve veri setine dayalı olarak konunun sınırlarını iyi tanımlayabildiğimi ve ilerki çalışmalarım için gerekli sağlam bir kuramsal temeli edinebildiğimi sanıyorum. Tablolar halinde sunduğum kapsamlı veri setinden, bu tez çalışmamdaki ekonometrik tahminlerde kısmen yararlandığım gibi, aynı verilerle daha büyük bir ekonometrik model çalışması yapılabileceğini düşünüyorum.

Yakınında bulunduğum son üç yıl içinde beni her bakımdan destekleyip teşvik eden değerli hocam, tez danışmanım Doç. Dr. Sayın Yahya Tezel'e ve tezimin hazırlanışı sırasında yardım ve hoşgörülerini esingemeyen bütün arkadaşlarıma teşekkür borçluyum.

A. Kibrilçioğlu

Ankara, Haziran 1988

İÇİNDEKİLER

Tablolar	1
Grafikler	ii
Metinde Sık Kullanılan Bazı Simgeler	iii
1. BÖLÜM: Açık Ekonomilerde Makroekonomik Politika Etkililiği: Literatür	1
EK 1: Fleming-Mundell Modelinin Formelleştirilmiş Bir Özeti	15
EK 2: Fleming-Mundell Modelinin Bazı Versiyonları	19
2. BÖLÜM: Türkiye'nin Dış Açıklığı, İç ve Dış Dengeleri ve Para ve Maliye Politikaları	20
2.1: Türkiye Ekonomisine Genel Bir Bakış, 1950-1986	22
2.1.1: Türkiye'nin Dış Açıklığı	22
2.1.2: Türkiye'de İç ve Dış İstikrar ile Makroekonomik Politika Göstergeleri: 1950-1986	28
2.2: Türkiye'de Para ve Maliye Politikalarının Etkililiğine Bir İlk Yaklaşım	59
3. BÖLÜM: Para Otoritesinin Maliye Otoritesine Bağımlılığı: Bütçe Kısıtı ve Para Otoritesinin Tepki İşlevi	74
3.1: Sargent - Wallace - Miller Modeli	74
3.2: Türkiye'de Para Otoritesinin Maliye Otoritesine Bağımlılığı ve Para Otoritesinin Tepki İşlevi	77
3.2.1: Para Bazı ve Arzının Denetlenebilirliği ve Bütçe Kısıtı	77
3.2.2: Türkiye'de Para Otoritesinin Tepki İşlevi	83
4. BÖLÜM: Gelişmekte Olan Açık Bir Ekonomide Fon Akımları: Finansal Kısıtlar ve Bir Makro Çerçeve	86
5. BÖLÜM : Özet ve Sonuçlar	91
KAYNAKÇA	93
KISALTMALAR (Sürekli Yayın ve Kurum Adları)	93
İNDEKS	110

TABLolar:

Tablo 1.1: Açık Ekonomi Modelleri ve Bazı Özellikleri	7
Tablo 2.1: Türkiye'nin Dış Açıklık Endeksi (1950-1987)	25
Tablo 2.2: Seçilmiş Ülkelerin Dış Açıklık Endeksleri (1950-85)	26
Tablo 2.3: GSMH, GSYH ve Net Dış Faktör Gelirleri (1950-1987)	27
Tablo 2.4: Seçilmiş Temel Ekonomik Göstergeler (1950-1987)	32
Tablo 2.5: Kamu Harcamaları ve Para Bazı (1950-1987)	33
Tablo 2.6a: Bankacılık Kesiminin Net İç ve Dış Varlıkları	34
Tablo 2.6b: Para Bazı (1970-1986)	35
Tablo 2.6c: Para Arzı (M2) ve TCMB Net İç Varlıkları (1970-1986)	36
Tablo 2.7a: Toplam Talebin Bileşiminin Gelişimi (1950-1987) (Cari Fiyatlarla)	37
Tablo 2.7b: Toplam Talep Bileşenlerinin GSMH'ye Oranı (1950-1987) (Cari Fiyatlarla)	38
Tablo 2.7c: Toplam Talep Bileşenlerinin Artışları (1951-1987) (Cari Fiyatlarla)	39
Tablo 2.7d: Toplam Talebin Bileşiminin Gelişimi (1950-1987) (Sabit Fiyatlarla)	40
Tablo 2.7e: Toplam Talep Bileşenlerinin Artışları (1951-1987) (Sabit Fiyatlarla)	41
Tablo 2.8a: Dış Ticaret ve Döviz Kuru Gelişmeleri (1950-1987)	42
Tablo 2.8b: Dış Ticaret ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	43
Tablo 2.8c: İhracat ve İthalatın Artışları ve Devalüasyon (1950-1987)	44
Tablo 2.9: Seçilmiş Aylık Göstergeler (1979.1-1987.9)	45
Tablo 2.9: Seçilmiş Aylık Göstergeler (1979.1-1987.9) (dev.)	46
Tablo 2.9: Seçilmiş Aylık Göstergeler (1979.1-1987.9) (dev.)	47
Tablo 2.10: Hasıla Denklemi	62
Tablo 2.11: Fiyat Denklemi	63
Tablo 2.12: Aylık Etki Gecikmeleri (Korrelasyon Analizi Sonuçları)	73
Tablo 3.1: Para Otoritesinin Bilançosu	78
Tablo 3.2: Ödemeler Dengesi	78
Tablo 3.3: Para Otoritesinin Tepki İşlevi	84
Tablo 4.1: Sektörler Arası Fon Akımları	88
Tablo 4.2: Sektörel Kısıtlar ve Piyasa Özdeşlikleri	89

TABLolar:

Tablo 1.1: Açık Ekonomi Modelleri ve Bazı Özellikleri	7
Tablo 2.1: Türkiye'nin Dış Açıklık Endeksi (1950-1987)	25
Tablo 2.2: Seçilmiş Ülkelerin Dış Açıklık Endeksleri (1950-85)	26
Tablo 2.3: GSMH, GSYH ve Net Dış Faktör Gelirleri (1950-1987)	27
Tablo 2.4: Seçilmiş Temel Ekonomik Göstergeler (1950-1987)	32
Tablo 2.5: Kamu Harcamaları ve Para Bazı (1950-1987)	33
Tablo 2.6a: Bankacılık Kesiminin Net İç ve Dış Varlıkları	34
Tablo 2.6b: Para Bazı (1970-1986)	35
Tablo 2.6c: Para Arzı (M2) ve TCMB Net İç Varlıkları (1970-1986)	36
Tablo 2.7a: Toplam Talebin Bileşiminin Gelişimi (1950-1987) (Cari Fiyatlarla)	37
Tablo 2.7b: Toplam Talep Bileşenlerinin GSMH'ye Oranı (1950-1987) (Cari Fiyatlarla)	38
Tablo 2.7c: Toplam Talep Bileşenlerinin Artışları (1951-1987) (Cari Fiyatlarla)	39
Tablo 2.7d: Toplam Talebin Bileşiminin Gelişimi (1950-1987) (Sabit Fiyatlarla)	40
Tablo 2.7e: Toplam Talep Bileşenlerinin Artışları (1951-1987) (Sabit Fiyatlarla)	41
Tablo 2.8a: Dış Ticaret ve Döviz Kuru Gelişmeleri (1950-1987)	42
Tablo 2.8b: Dış Ticaret ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	43
Tablo 2.8c: İhracat ve İthalatın Artışları ve Devalüasyon (1950-1987)	44
Tablo 2.9: Seçilmiş Aylık Göstergeler (1979.1-1987.9)	45
Tablo 2.9: Seçilmiş Aylık Göstergeler (1979.1-1987.9) (dev.)	46
Tablo 2.9: Seçilmiş Aylık Göstergeler (1979.1-1987.9) (dev.)	47
Tablo 2.10: Hasıla Denklemi	62
Tablo 2.11: Fiyat Denklemi	63
Tablo 2.12: Aylık Etki Gecikmeleri (Korrelasyon Analizi Sonuçları)	73
Tablo 3.1: Para Otoritesinin Bilançosu	78
Tablo 3.2: Ödemeler Dengesi	78
Tablo 3.3: Para Otoritesinin Tepki İşlevi	84
Tablo 4.1: Sektörler Arası Fon Akımları	88
Tablo 4.2: Sektörel Kısıtlar ve Piyasa Özdeşlikleri	89

GRAFİKLER

Grafik E.1.1: Sabit Kurlar	17
Grafik E.1.2: Esnek Kurlar	17
Grafik 2.1a: Nominal ve Reel Büyüme Oranları ve Enflasyon (1951-1986)	48
Grafik 2.1b: Ekonominin Reel Büyüme Oranlarının Gelişimi (1951-1987)	48
Grafik 2.2a: Devalüasyon ve İhracat Artış Oranları (1951-1986)	49
Grafik 2.2b: \$ Cinsinden İhracat ve İthalatın Artışları (1951-1987)	49
Grafik 2.3a: Para Bazı ve Net Dış Varlıkların (NFA ^{cb}) Gelişimi (1950-1970)	50
Grafik 2.3b: Para Bazı ve Net Dış Varlıkların (NFA ^{cb}) Gelişimi (1970-1979)	50
Grafik 2.3c: Para Arzı, Para Bazı ve Net Dış Varlıklar (NFA ^{cb}) (1979.1-1987.9) ..	51
Grafik 2.4a: Para Bazı ve Kamu Harcamalarının Gelişimi (1950-1970)	52
Grafik 2.4b: Para Bazı ve Kamu Harcamalarının Gelişimi (1970-1979)	52
Grafik 2.4c: Para Bazı ve Kamu Harcamalarının Gelişimi (1980-1986)	53
Grafik 2.4d: Para Bazı ve Konsolide Bütçe Harcamaları (1979.1-1987.9)	53
Grafik 2.5: Para Bazı ve Kamu Harcaması Artışları (1951-1986)	54
Grafik 2.6: Kamu Harcamalarının Nominal ve Reel Artış Oranları (1951-1986)	54
Grafik 2.7a: Kamu Harcamalarının Bileşimi (1950-1975)	55
Grafik 2.7b: Kamu Harcamalarının Bileşimi (1970-1979)	55
Grafik 2.7c: Kamu Harcamalarının Bileşimi (1980-1986)	56
Grafik 2.8a: Enflasyon ve Devalüasyon Oranları (1951-1986)	57
Grafik 2.8b: Enflasyon ve Devalüasyon Oranları (1979.1-1987.9)	57
Grafik 2.9: Enflasyon Oranı ve Para Bazı Artışları (1979.1-1987.9)	58
Grafik 2.10a: Nominal GSMH ve Para Bazı (1950-1986)	64
Grafik 2.10b: Nominal GSMH ve Para Bazı (1950-1986)	64
Grafik 2.10c: Nominal GSMH ve Kamu Harcamaları (1950-1986)	65
Grafik 2.10d: Nominal GSMH ve Kamu Harcamaları (1950-1986)	65
Grafik 2.11a: Genel Fiyat Düzeyi ve Para Bazı (1950-1986)	66
Grafik 2.11b: Genel Fiyat Düzeyi ve Para Bazı (1950-1986)	66
Grafik 2.11c: Toptan Eşya Fiyatları Endeksi ve Para Bazı (1979.1-1987.9)	67
Grafik 2.11d: Toptan Eşya Fiyatları Endeksi ve Para Bazı (1979.1-1987.9)	67
Grafik 2.11e: Genel Fiyat Düzeyi ve Kamu Harcamaları (1950-1986)	68
Grafik 2.11f: Genel Fiyat Düzeyi ve Kamu Harcamaları (1950-1986)	68
Grafik 2.12a: Para Bazı ve Kamu Harcamaları (1950-1986)	69
Grafik 2.12b: Para Bazı ve Kamu Harcamaları (1950-1986)	69

METİNDE SIK KULLANILAN BAZI SİMGELER

Ap	:	Toplam özel sektör harcamaları (C_p+I_p).
BPC	:	Ödemeler dengesi kısıtı (balance of payments constraint).
bs	:	Bankacılık sistemi (banking system, $cb+db$).
B-S	:	Blinder - Solow modeli.
CAB	:	Cari hesap dengesi, net ihracat (current account balance).
cb	:	Merkez bankası (central bank).
Cg	:	Kamu sektörünün tüketim harcamaları.
Cp	:	Özel sektörün tüketim harcamaları.
db	:	Mevduat bankaları (deposit banks).
E	:	Nominal döviz kuru (yabancı paranın fiyatı).
F-M	:	Fleming - Mundell modeli.
FP	:	Maliye politikası (fiscal policy).
G	:	Toplam kamu harcamaları.
g	:	Kamu sektörü (g_1+g_2).
g1	:	Kamu yönetimleri.
g2	:	Kamu girişimleri.
GBC	:	Kamu sektörünün bütçe kısıtı (government budget constraint).
Ig	:	Kamu sektörünün sabit sermaye yatırımları.
Ip	:	Özel sektörün sabit sermaye yatırımları.
MP	:	Para politikası (monetary policy).
MS	:	Nominal para arzı, M2 (money stock).
MSC	:	Para arzı kısıtı (money supply constraint).
NCI	:	Net sermaye ithali, sermaye hesabı (net capital import, $\Delta NGB^f_g + \Delta NPB^f_p$).
NDA	:	Net iç varlıklar (net domestic assets).
NDA^{cbg}	:	Merkez bankasının kamu sektöründen net alacakları.
NDA^{cbdb}	:	Merkez bankasının mevduat bankalarından net alacakları.
NDA^{dbg}	:	Mevduat bankalarının kamu sektöründen net alacakları.
NDA^{dbcb}	:	Mevduat bankalarının merkez bankasından net alacakları ($NDA^{dbcb} = -NDA^{cbdb}$).
NDA^{dbp}	:	Mevduat bankalarının özel sektörden net alacakları.
NFA	:	Net dış varlıklar (net foreign assets).
NFA^{cb}	:	Merkez bankasının net dış varlıkları.
NFA^{db}	:	Mevduat bankalarının net dış varlıkları.
NGB	:	Net kamu sektörü borçları (stok değişken) (net government borrowing).
NGB^{pg}	:	Kamu sektörünün özel sektöre net borçları.
NGB^{fg}	:	Kamu sektörünün dış sektöre net borçları.
NPB^{fp}	:	Özel sektörün dış sektöre net borçları (net private borrowing).
ODE	:	Gelişmekte olan açık ekonomi (open developing economy).
ofi	:	Diğer finansal kuruluşlar (other financial institutions) (Bak. dipnot 113.).
P	:	Genel fiyat düzeyi (Bak. GNPD ve WPI).
p	:	Özel sektör.
RM	:	Nominal para bazı (reserve money).
RMC	:	Para bazı kısıtı (reserve money constraint).
SOE	:	Küçük ve açık ekonomi (small open economy).
STON	:	Toplam stok değişimleri (nominal) (Bak. Y.).
S-W-M	:	Sargent - Wallace - Miller modeli.
T	:	Kamu sektörünün toplam gelirleri.
Y	:	Nominal hasıla ($Y = C_p+I_p+G+CAB+STON$) (Bak. GNPN).
y	:	Reel hasıla (Bak. GNPR).
Δ	:	Birinci fark operatörü.

1. BÖLÜM: AÇIK EKONOMİLERDE MAKROEKONOMİK POLİTİKA ETKİLİLİĞİ: LİTERATÜR

Makroiktisat literatüründe kapalı ekonomi modeli çerçevesinde 1970'lere dek yapılan ve özellikle 1950 ve 1960'larda yoğunlaşan tartışmalarda, bir yanda **monetarist** iktisatçılar¹ para politikasının maliye politikasından kısa dönemde daha **etkili** (effective) bir araç olduğunu ve hatta maliye politikasının tamamen etkisiz olduğunu savunurken, öte yanda **fiskalist** iktisatçılar hem para hem de maliye politikasının ulusal hasılayı yeterince uzun bir dönem için artırabileceğini ama maliye politikasının para politikasından daha etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Keynes'gil modelde genel fiyat düzeyi (P), ekonomide "henüz eksik istihdam söz konusu olduğundan", tam istihdam gelir düzeyine dek sabittir. Öte yandan, **monetaristlere** göre, para politikasının yalnızca kısa dönemde geliri (Y) etkileyebilmesinin nedeni, genel fiyat düzeyinin içsel olması ve para arzı artışından etkilenmesidir. Yani neoklasiklere göre, zaten tam istihdam dengesi sağlanmış olduğundan, genişletici (expansionary) para politikası, geçici olarak gelir düzeyini (Y) yükseltse bile, sonuçta yalnızca genel fiyat düzeyini yukarı itmiş olacaktır. Dolayısıyla, para stoğunun denetimine dayalı bir sıkı para politikası, enflasyonun kontrolünde yararlı bir araçtır. Fakat para arzı (M) sabitken, kamu yatırımlarındaki (I_g) bir artış (genişletici maliye politikası), özel yatırımlar (I_p) için gerekli fonları azaltarak rekabete yol açmak ve yurtiçi faiz hadlerini (R) yükseltmek suretiyle **crowding-out** etkisi yaratacağından, belki de bütünüyle etkisiz kalacaktır.

Standart makroiktisat ders kitaplarında da **IS-LM** modeli bağlamında, maliye ve para politikalarının görece etkililikleri, servet (wealth) etkilerinin bulunmadığı varsayımı altında, özel sektörün yatırım harcamalarının (I_p) ve ekonomideki para

---

¹ **Monetarist** (Neo-Fisher'gil) iktisatçıların başlıcaları Milton Friedman, Karl Brunner, Alan Meltzer, Philip Cagan, Leonall C. Anderson, Keith M. Carlson, Anna Schwartz ve David E. W. Laidler; **fiskalist** (Neo-Keynes'gil) iktisatçılardan bazıları ise, James Tobin, Paul Samuelson, Gardner Ackley, Lawrence Klein ve Ronald Teigen'dir. Bak. Ghosh (1982: s. 49).

telebinin (L) faiz haddine (R) duyarlılıklarının görelî büyüklüğüne bağılı olarak anlatıla gelmektedir.² İp'nin faiz haddine olan duyarlılığı [$I_p'(R)$] ne denli yüksekse, MS sabitken kamu harcamelerindeki (G) bir artışın İp'yi azaltıcı etkisi (**crowding-out etkisi**) o denli büyük ve maliye politikasının genişletici etkisi de o denli küçük olacaktır. Ayrıca, $I_p'(R)$ ne kadar büyükse, genişletici para politikası nedeniyle düşen faiz hadlerinin toplam talebi artırıcı etkisi de o ölçüde büyük olacaktır. Öte yandan, L'nin R'ye olan duyarlılığı [$L'(R)$] ne denli yüksekse, para talebi eğrisi o ölçüde yatık olacağından, MS'deki bir artışın R'yi düşürücü ve dolayısıyla özel yatırımları artırıcı etkisi de o denli az olacaktır. Bunun yanında, MS sabitken $L'(R)$ ne denli yüksekse (yani LM ne denli yatıkse), ek kamu harcamalarının IS eğrisini sağa kaydırmak suretiyle Y'yi artırıcı etkisi de o denli büyük olacaktır. İşte bu durumda, monetaristlere göre $I_p'(R) > L'(R)$ olduğundan para politikası (monetary policy, **MP**), fiskalistlere göre ise $L'(R) > I_p'(R)$ olduğundan maliye politikası (fiscal policy, **FP**) daha etkili birer politika aracıdır.³

Keynesçi ve monetaristlerin dışında, burada bir de **rasyonel bekleyiş** (rational expectations) **kuramcılarının**⁴ görüşlerinden söz etmek gereklidir. Özellikle 1970'li yıllardan bu yana giderek güçlenen bu akıma göre de, özetle ifade etmek

² Bu konuda bak. Currie (1981: s. 20) ve Ghosh (1982: s. 50-55). Ayrıca, monetaristlerin, IS-LM modelindeki IS ve LM eğrilerinin, saf olmayan FP uygulaması nedeniyle, gerçekte birbirleriyle ilişkili (**interrelated**) oldukları uyarısı için Ghosh (1982: s. 62-64)'e bakmak da yararlıdır, ki bu husus, aslında çalışmamın konusunu oluşturan "açık ekonomiler" (open economies) bağlamında, "hükümetin bütçe kısıtı" dolayısıyla ilerde yeniden gündeme gelecektir. Kapalı bir ekonomide IS ve LM'in bu birlikte kaymaları konusunda bak. Currie (1981: s. 68).

³ Söz konusu tartışmaya, 1968'de yayımlanan bir yazılarıyla, L. C. Andersen ve J. Jordan da katılmış ve **St. Louis modeli** diye adlandırılan bu küçük ölçekli makroekonometrik modelin monetaristlerin görüşlerini destekleyici sonuçları, defalarca, farklı ülkeler için test edilmiştir. Benzer nitelikli diğer ekonometrik model çalışmaları hakkında bilgi için Choudhry (1976) ve Cuthbertson (1979)'e bakılabilir. St. Louis modeli ve versiyonları hakkında bilgi için de, öncelikle Andersen & Jordan (1968), Andersen & Carlson (1974), B. Friedman (1977) ve Ahmed & Johannes (1984)'e bakılabilir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerle ilgili yeni bazı St. Louis modeli uygulamaları için bak. Darrat (1984), Ubogu (1985) ve Chowdhury (1986a, 1986b). **Türkiye** için St. Louis modelinin önemli uygulama örnekleri ise, Ataç (1978: s. 98-132) ve Kızılyallı (1978: s. 54-58 ve 121-138)'dir. Öksüz (1980), Türkiye'de kamu harcamaları (bütçe açıkları) ile para stoku arasında **organik ve sıkı bir bağ** bulunduğu gerçeğinden hareketle, maliye politikasının iç ve dış dengeler üzerindeki etkisini para politikasıninkinden ayırtırmaya çalışmanın doğru olmayacağını ileri sürerek, St. Louis tipi bir model denemesine girişmemiş, yalnızca parasal etkenleri açıklayıcı değişken olarak kullanma yoluna gitmiştir, ki Öksüz (1980: s. 251)'de (ve kapalı ekonomiler için İçöz (1982: s. 53-55)'te) gözden kaçırılmayan bu "organik ve sıkı bağ"ı, yani "hükümetin bütçe kısıtı"nı

gerekirse, "önceden tahmin edilebilen" (anticipated) bütün hükümet politikaları (yani para ve maliye politikaları) hem kısa hem de uzun dönemde tamamen etkisiz kalacaktır.⁵

Politika etkililiği bağlamındaki bu fiskalist - monetarist (- rasyonel bekleyişçi) tartışmasının, günümüzde, büyük ölçüde, toplam arz eğrisinin eğiminin ne olduğu sorununa indirgendiği söylenebilir. **Keynes'**çilerin bir kısmına göre hâlâ, toplam arz (AS) eğrisi pozitif eğimli; **monetaristlere** göre yalnızca kısa dönem için pozitif eğimli, uzun dönemde ise tamamen dik (doğal işsizlik oranı hipotezi); fakat **rasyonel bekleyişçilere** göre hem kısa hem de uzun dönemde dik (fiyat eksenine koşut) olduğundan, talep (AD) yönetimi politikalarının etkililiği hakkında bu 3 grubun görüşleri birbirinden farklıdır.

Kapalı ekonomi modeli çerçevesinde bu tartışma⁶ gelişirken, bir yandan da, iç ve dış ekonomik dengelerin birarada ele alınması geleneği⁷ giderek güçlenmiş ve politika etkililiği çözümlenmeleri, **açık ekonomi** için genişletilmiştir. Maliye ve para politikalarının açık bir ekonomideki etkilerinin çözümlenmesine yönelik geniş ve verimli literatürün **öncüleri**,⁸ John Marcus Fleming ve Robert A. Mundell 'dir.

çalışmamın ilerki bölümlerinde açıkça göstermeye çalışacak, belirginleştireceğim.

⁴ "Rasyonel bekleyişçiler" in başlıcaları John Muth, Robert E. Lucas, Thomas J. Sargent, Neil Wallace, Robert J. Barro ve Preston J. Miller'dir.

⁵ Rasyonel bekleyişçilerin "Lucas - Sargent (-Wallace) önermesi" olarak da bilinen bu **politika güçsüzlüğü** (policy impotence) önermesi için bak. Carter & Maddock (1982; 1984: s. 89-102), Uygur (1983: s. 22-24) ve Snower (1984).

⁶ Kapalı ekonomi varsayımına göre maliye politikası - para politikası etkililiği tartışması hakkında temel bilgiler için, Currie (1981: s. 12-27), Ghosh (1982), Purvis (1980), İçöz (1982: s. 36-78) ve Morley (1984: s. 97-103)e bakılabilir.

⁷ Ertüzün (1984: s. 9)'a göre, **iç ve dış ekonomik dengeler** arasında bir etkileşimin - bağılılığın bulunduğunu belirterek eşanlı denge ilişkilerini ilk kez bir arada ele alan (fakat bir politika modeli önermeyen) iktisatçı, Ragnar **Nurkse**'dir. İç ve dış dengeleri birlikte dikkate alan önemli (öncü) bazı çalışmalar, Nurkse (1947), Meade (1951), Salter (1959), Corden (1960), Mundell (1960, 1961, 1962), Wrightsman (1970), Claassen (1973) ve Stern (1973: s. 305-386)'dir. Bunlardan **Mundell (1962)**, iç ve dış ekonomik amaçlarla eideki politika **araçlarının** ilişkilendirilmesine dayalı, ki burada da hep MP'nin FP'den bağımsız olduğu varsayılı gelmiştir, **araç-amaç eşleştirilmesi** (policy assignment) literatürünün temel taşlarını koymuştur. Whitman (1970)'e ise, pek çok çalışmada, iç ve dış denge için politikalarla ilgili geniş ve önemli bir literatür taraması olarak atıfta bulunmaktadır. Örn. bak. Kumar (1973: s. 253) ve Shinkai (1975: s. 662).

⁸ Fleming - Mundell modelinin bu **öncü** niteliğini vurgulayan bazı çalışmalar Rodriguez (1979: s. 176), Dornbusch (1980: s. 176), Herberg et al. (1982: s. 104), İçöz (1982: s. 120,125), Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 262), Kibritçioğlu (1987: s. 31) ve

Özgün Fleming - Mundell modeli (F-M modeli);⁹ küçük ve açık bir ekonomide (small open economy, SOE);¹⁰ servet (wealth) etkilerinin bulunmadığı, genel fiyat düzeyinin sabit olduğu ve sistemdeki bütün menkullerin mükemmel ikame edilebilir (perfect substitutable) nitelikte ve dolayısıyla dış dünya ile söz konusu ekonomi arasında mükemmel sermaye hareketliliğinin (perfect capital mobility) geçerli olduğu varsayımları üzerine kuruludur.

Modele göre, bankacılık sisteminin¹¹ net dış varlıklarının (net foreign assets, NFA^{bs}) ve toplam gelirin (Y) içsel olduğu sabit döviz kurları sisteminde; kamu sektörünün net iç borçlarındaki (net government borrowing, NGBP_g)¹² artışla ($\Delta NGBP_g > 0$) finanse edilen ek kamu harcamaları (yani uygulanacak genişletici [expansionary] bir maliye politikası), toplam talebi artırdığı için toplam hasılda (Y) bir artış oluşturacak, fakat bu sırada net dış varlıklar (NFA^{bs}) da artacaktır.¹³ Çünkü, bir yandan, ek kamu harcamaları (ΔG) nedeniyle gelirden oluşan artış (ΔY)

Frenkel & Razin (1987: s. 567-569)'dur. Kibritçioğlu (1987)'de sözü edilen açık ekonomi makroiktisadına (veya "uluslararası makroiktisat"a) yönelik önemli bazı çalışmalar ise, Dornbusch (1980), De Grauwe (1983), Santacoloma (1983), Morley (1984: s. 533-559), Cuddington et. al. (1984), Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985) ve Bird (1987)'dir. Adıgeçen bu son çalışmaların ortak bir özelliği; standart makroiktisat (ders) kitaplarındaki "açık ekonomi" için belli bir bölüm ayırma geleneğinin (örn. bak. Dornbusch & Fischer, 1984: s. 615-696) ötesine geçerek, bütünüyle "uluslararası makroiktisat"a yönelik olarak yazılmış olmalarıdır.

⁹ F-M modelinin formel bir özetini 1. bölümün sonuna (s. 15-18, Ek 1) eklediğimden, aşağıdaki anlatımı, hiç değilse bu ekteki 2 temel denklemi akılda tutarak veya Ek 1'i gözden geçirdikten sonra okumak yararlı olabilir.

¹⁰ Literatürde; "tam rekabet" varsayımı altında "atomistik" birimlerin karşılaştıkları kısıtlamayı çağrıştıracak şekilde, uluslararası düzeyde ticareti yapılan (traded) veya yapılabilen (tradable) her mal, aktif veya faktörün fiyatının dışsal olarak verildiği ekonomilere küçük ve açık ekonomi (SOE) adı verilmektedir. Fiyat-alıcı (price-taker) durumundaki bu ekonomilere örnek olarak, Avusturya, Belçika, Danimarka, Kanada ve Yeni Zelanda gösterilebilir. Bu konuda bak. Prachowny (1973: s. 214-215), Fuhrmann (1981: s.220) ve Kibritçioğlu (1987: dipn. 5 ve 7). SOE'ler hakkında geniş bilgi içinse bak. Prachowny (1973, 1975, 1977, 1984), Fuhrmann (1981) ve Humfrey & Keleher (1982).

¹¹ Burada, bankacılık sisteminin (bs), merkez bankası (cb) ve mevduat bankalarını (db) içerdiği varsayılmaktadır, ki bu varsayım, çalışmamın ilerki bölümlerinde de kullanılacaktır.

¹² Bu çalışmada; NDA, NGB ve NPB gibi stok değişkenlerin simgelerinin arkasındaki üstel ilk harf söz konusu stok değişkendeki değişmelerin hangi sektörden kaynaklandığını, ikinci harf ise bu kaynak akımının hangi sektöre doğru olduğunu göstermektedir. Örn. $\Delta NGBP_g$ simgesi, kamu sektörünün (g) özel sektöre (P) olan net borçlarındaki değişmeyi temsil etmektedir.

¹³ Bak. Mundell (1968a: s. 255) ve Kibritçioğlu (1987: s. 33-35).

para arzı sabitken para talebini (L) uyaracağından ve böylece ek nakit talebini karşılayabilmek için özel firmalar piyasaya tahvil süreceğinden yurtiçi faiz haddinde (R) bir yükselme eğilimi yaratacak, fakat net sermaye girişi nedeniyle bu R artışı önleneyecek;¹⁴ öte yandan da, net sermaye girişinin (net capital import, $NCI > 0$) yol açtığı geçici ödemeler bilançosu fazlasını giderebilmek için ya net ihracatı (current account balance, CAB) azaltmak suretiyle giderebilmek için yerli paranın değer kazanması (E'nin azalması), ya da bankacılık sektörünün net dış varlıklarının yükselmesi gerekeceğinden,¹⁵ sabit kurlarda bulunulması nedeniyle, merkez bankası ancak net rezervlerini (NFA^{cb}) yükseltmek ($dNFA^{cb} = dNFA^{bs} > 0$, $dNFA^{db} = 0$) peşesine döviz kurunu sabit tutmayı ve ödemeler dengesi fazlasını eritebilmediği başarabilecektir, ki burada merkez bankasının bir "sterilizasyon (kısırlaştırma) işlemi" ile net yurtiçi varlıklarını (net domestic assets, NDA^{cb} 'yi) azaltarak bu NFA^{cb} artışını nötralize etmediği de zımnı olarak varsayılmaktadır.¹⁶ Böylece, hem ek para talebi (ΔL) hem de ödemeler bilançosunda net sermaye girişi ($NCI > 0$) nedeniyle oluşan fazla, NFA^{cb} artışı sayesinde (E değişmeksizin) karşılanırken, ulusal gelir düzeyi (Y) de kalıcı bir şekilde artmış olacaktır.

Dikkat edilecek olursa, bu anlatım, aslında, Ek 1'deki 2 temel denklemin yanında bir de **ödemeler bilançosu kısıtını** (balance of payments constraint, BPC) gösteren üçüncü bir denklemin **saklı**¹⁷ olduğunu ima etmektedir:

¹⁴ Burada, sonuç itibarıyla yurtiçi faiz haddinin dünya faiz haddinden uzaklaşmamasını; bütün yerli ve yabancı menkullerin "mükemmel ikame edilebilir" nitelikte olmaları önkabulünden hareketle "mükemmel uluslararası sermaye hareketliliği" varsayımının yapılmış olması sağlamaktadır.

¹⁵ Bu ikinci yolun seçilmesiyle uluslararası rezervler (NFA^{cb}) artacağından, NCI'nin yarattığı ödemeler dengesi fazlasının döviz kuru üzerindeki düşürücü baskısı kompanse edilmiş olacaktır.

¹⁶ "Büyük bir ülke", hiç değilse kuramsal olarak, ödemeler bilançosundaki bir açık veya fazlanın para arzı (MS) üzerindeki etkisini nötralize edebilecek durumdayken, aynı olasılık bir SOE için mevcut değildir (Prachowny, 1973: s. 217). Örn. bir SOE'de net sermaye girişi yüzünden verilen ödemeler bilançosu fazlasının uluslararası rezervlerde yarattığı artış, bir açık piyasa işlemi (satışı) ile aynı karakteristikleri taşıdığı için, para arzında bir yükselmeye yol açacaktır. Eger merkez bankası, para arzını yeniden eski düzeyine indirmeğe kalkışırsa bu, elindeki çeşitli yurtiçi sektörlerin tahvillerinden bir kısmını satmasını gerektirecektir. Bunun sonucu, tahvil fiyatında geçici bir düşüşün oluşması ve yurtiçi faiz haddinin (R) bir süre için dünya faiz haddinin üstüne çıkmasıdır. R'deki bu değişme, mükemmel ikame edilebilirlik ve sermaye hareketliliği varsayımları gereği, yeniden dışarıdan bir sermaye akımına neden olacak ve ödemeler bilançosundaki fazlayı daha da artıracaktır. O

$$\Delta NFA^{bs} = CAB(Y, E) + NCI(R) \quad [1.1]$$

Sabit döviz kurlarında, ceteris paribus, para arzı'nın yurtiçi bileşeni, yani bankacılık sisteminin net iç varlıklarının merkez bankasına ait olan kısmı, NDA^{cb}) artınca (genişletici para politikası), hem gelir düzeyinde kalıcı bir değişme yaratılmamış, hem de NFA^{cb} (ve dolayısıyla, $\Delta NFA^{db} = 0$ iken NFA^{bs}) azalmış olacaktır.¹⁸ Mundell (1963)'te, para arzındaki söz konusu artışın kaynağının, açık piyasa işlemleriyle merkez bankasının satın aldığı tahviller (securities) olduğu varsayılmaktadır.¹⁹ NFA^{bs} ($= NFA^{cb} + NFA^{db}$) ve NDA^{bs} ($= NDA^{cb} + NDA^{db}$)'den oluşan para arzında NDA^{cb} 'den kaynaklanan bu artışın ($\Delta NDA^{cb} = \Delta MS > 0$, $\Delta NFA^{bs} = \Delta NDA^{db} = 0$) yurtiçi faiz haddi (R) üzerinde yaratacağı düşürücü baskı, net sermaye çıkışı ($NCI > 0$) nedeniyle sonuçsuz kalacak, R değişmeyecektir; ama ödemeler bilançosunda geçici bir açık oluşacaktır. Bu açığı net ihracatı (CAB) artırmak suretiyle kapatabilmek için yabancı paranın fiyatının (E) artması gerektiğinden; fakat merkez bankası, sabit kurlar sistemi gereği buna yanaşmayıp net dış varlıklarını (NFA^{cb}) azaltma yoluna gideceğinden, bu süreç, biriken rezerv açığı (NFA^{bs} azalışı, yani $\Delta NFA^{bs} < 0$) başlangıçtaki açık piyasa alımlarına ($\Delta NDA^{cb} = \Delta NDA^{bs} > 0$, $\Delta NDA^{db} = 0$) eşitlenip ($\Delta NFA^{bs} = \Delta NDA^{bs}$) para arzı (MS) yeniden eski düzeyine ininceye dek devam edecektir. Görüldüğü gibi, merkez bankasının açık piyasa işlemlerinden kaynaklanan para arzı (MS) artışı, bu kez bankanın bir "döviz istikrar

yüzden, Mundell (1963)'te, bir SOE için "sterilizasyon" işlemlerinin olanaksız olduğu varsayılmakta ve bunun da, bir SOE açısından önemi, ödemeler bilançosundaki bir açık veya fazlanın sürdürülemeyeceği ve dış dengenin gerek sabit gerekse esnek kurlar ortamında sağlanmış olacağı biçiminde ortaya çıkmaktadır.

"Sterilizasyon işlemi" hakkında kısa genel bilgi için bak. Mundell (1968a: s. 256-257), İçöz (1982: s. 82-83) ve Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 212-214 ve 236-237).

¹⁷ Bir ekonominin ödemeler dengesini gösteren bu üçüncü denklemin modelde açıkça gösterilmesinin neden zorunlu olmadığı konusunda bak. Kibritçioğlu (1987: s. 34). Öte yandan, sırasıyla, mal ve hizmet piyasası ile para piyasasının denge eğrilerinin (IS ve LM) gösterildiği [E.1.1] ve [E.1.2] denklemlerinden sonra, bu [1.1] denklemi de ödemeler dengesinin sağlandığı çeşitli faiz haddi - gelir (R - Y) bileşimlerini temsil eden BP (balance of payments, BP) eğrisini ima ettiğine göre, politika etkililiği çözümlerinin IS-LM-BP eğrileri yardımıyla diagramatik olarak yapılabileceği de açıkça görülmektedir. Benim bu çalışmada kullanmadığım söz konusu diagramatik yaklaşımla F-M modeli ve versiyonlarındaki maliye ve para politikası çözümlerinin bir özeti ve değerlendirmesi için bak. İçöz (1982: s. 120-138) ve karşı. Morley (1984: s. 533-559).

¹⁸ Bu konuda bak. Mundell (1968a: s. 254-255) ve Kibritçioğlu (1987: s. 33-35).

¹⁹ Bak. Mundell (1968a: s. 251 ve 254).

Tablo 1.1: Açık Ekonomi Modelleri ve Bazı Özellikleri

ÖZELLİKLER	MODELLER																					
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
SOE Varsayımı	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Sabit Kurlar	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	✓	✓	✓	✓
Esnek Kurlar	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-
Para Politikası	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	-
Maliye Politikası	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
a. $\Delta G = \Delta T$	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	✓	-	-	✓	-	-	-	✓
b. $\Delta G = \Delta NDA^{cbg}$	-	-	-	-	-	-	✓	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	✓	-
c. $\Delta G = \Delta NGBP_g$	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	-	✓	-	-	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓
Kısa Dönem	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓
Uzun Dönem	-	-	-	-	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	✓	✓	-	✓	✓	-	-	-	✓
Mük.Serma.Har.	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Aksak Serma. H.	✓	-	-	✓	-	-	-	✓	-	✓	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	-
P: Sabit	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	-	-	✓	-	-	-	✓	-	✓	-	✓
P: Esnek	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	✓	-	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓
Traded/Nontrad.	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	✓	-	-	-
İthal Aramaları	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	✓	-	✓	-	-	-	-
Servet etkileri	-	-	-	-	✓	-	✓	✓	-	-	-	-	-	-	✓	-	✓	✓	✓	-	-	-
Ücretin Rolü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	-	-	-
P Bekleyişleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-
E Bekleyişleri	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	✓	✓	-	-	✓	-	✓	✓	-	-	-	-
Rasyonel Bekley.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	✓	-	-	✓	-	-	-	-
Dengesizlik Yakı.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	-

- MODELLER:**
1: Mundell (1961)	12: Dornbusch (1976b)
2: Fleming (1962)	13: Findlay & Rodriguez (1977)
3: Mundell (1963)	14: Rodriguez (1979)
4: Sohmen (1967)	15: Sachs (1980)
5: Floyd (1969)	16: Herberg et. al. (1982)
6: Prachowny (1973)	17: Riley (1982)
7: Scarth (1975)	18: Branson & Buiter (1983)
8: Steinherr (1975)	19: Cuddington et. al. (1984: s. 99-126)
9: Niehans (1975)	20: Chen & Lai (1984)
10: Casas (1975)	21: Rothengatter (1984)
11: Dornbusch (1976a)	22: Frenkel & Razin (1987)

- NOT:**
1. Tablodaki "✓" işareti "var" anlamında, "-" işareti ise "yok" anlamında kullanılmıştır.
  2. 1969 öncesi literatürünün ayrıntılı bir tarama ve değerlendirmesi için bak. Helliwell (1969).

operasyonu"na dönüşecektir. Dolayısıyla, kurlar sabitken sermaye hesabından kaynaklanan geçici ödemeler dengesi bozulmaları kur değişimleri ile giderilmeyip bankacılık sisteminin net dış varlıkları değişmeye zorlandığından, merkez bankasının sabit kurlarda para arzı üzerindeki denetimi tamamen yok olmaktadır.

Kurun (E) ve toplam gelirin (Y) içsel olduğu esnek kurlar sisteminde ise; genişletici maliye politikası toplam talebi genişleterek Y'yi artırıcı bir etki doğuracaktır. Fakat Y'deki bu artış para talebini genişletecek; (MS sabitken) faiz haddini yükseltici baskı doğuracağından yabancı sermaye girişini teşvik edecek ve bu da net dış varlıklar (NFA^{bs} ve dolayısıyla NFA^{cb}) sabit olduğuna göre, ödemeler dengesinin yeniden sağlanabilmesi için yerli paranın değer artışına (E azalışına) yol açacaktır.²⁰ Söz konusu E azalışı da, net ihracatı (CAB) düşüreceğinden, geliri azaltıcı bir etki yaratacaktır. Y üzerindeki bu azaltıcı etki, başlangıçta doğan artırıcı etkiyi tamamıyla silecek ve Y hiç değişmemiş olacaktır. Esnek kurlarda, gelir; merkez bankasının herhangi bir girişimi olmadığı sürece sabit kalan para arzı (MS) artmadıkça veya veri dünya faiz hadleriyle eş düzeydeki yurtiçi faiz haddi (R) azalmadıkça, değişme göstermeyecektir: Maliye politikası, döviz kuru dalgalanmaya bırakıldığı ve para arzı sabit tutulduğu zaman, bir iç istikrarlandırıcı olarak tamamen etkisiz kalacaktır.²¹

Esnek kurlarda, NDA^{cbg} artışına ve dolayısıyla MS genişlemesine yol açacak bir açık piyasa işleminin faiz haddini düşürücü etkisi, net sermaye çıkışı (NCI < 0) sayesinde bertaraf edilecek ve dolayısıyla bir ödemeler bilançosu açığı oluşacaktır. Fakat bu kez, sabit kurlardakinin aksine, döviz kurundaki değer kaybı (E artışı) merkez bankasının müdahale etmemesi nedeniyle bir engelleme ile karşılaşmayarak cari işlemler dengesini düzeltecek ve ödemeler dengesi sağlanacaktır. CAB artışı ise, gelir ve çıktıyı

²⁰ Artık esnek kurlar sisteminde bulunulduğundan, E azalışı merkez bankasınca engellenmeyecektir. Bilindiği üzere, **esnek - dalgalı (flexible - floating) kurlar** sistemi, para otoritesinin net dış varlık (dar anlamıyla, döviz) piyasasına müdahalede bulunmadığı; **sabit kurlar** sistemi ise, sabit bir fiyattan uluslararası rezerv alım satımına başvurmak suretiyle müdahalede bulunduğu bir sistemdir. Dolayısıyla, esnek kurlarda E içsel değişken, NFA^{bs} dışsal değişken (NFA^{cb} politika değişkeni); sabit kurlarda ise NFA^{bs} (ve dolayısıyla NFA^{cb}) içsel değişken, E bir politika değişkeni olmaktadır. Bak. Mundell (1968a: s. 251), İçöz (1982: s. 85-86), Morley (1984: s. 533-534) ve Demopoulos et. al. (1987: s. 1030).

²¹ Bak. Mundell (1968a: s. 254), Herberg et. al. (1982: s. 106-108) ve Kibritçioğlu (1987: s. 35-36).

uyarecektir.²² Esnek kurlarda dışsal olduğu kabul edilen NFA^{cb}'nin genişlemesi nedeniyle MS artırılınca da, NDA^{cbg} artışının kine benzer bir yolla sonuçta Y yükseltilmiş olacaktır.²³

Fleming (1962) ve Mundell (1963)'te ayrı ayrı ulaşılan ve küçük ve açık bir ekonomide, mükemmel sermaye hareketliliği varsayımı geçerliken, sabit döviz kurları sisteminde maliye politikası (FP) etkili, para politikası (MP) etkisiz; ama esnek kurlar sisteminde MP etkili, FP etkisizdir biçiminde özetlene gelen ünlü önerme (sonuç), çeşitli iktisatçılarda eleştirilmiş, modele yeni bazı unsurlar eklenmiş ve / veya kimi varsayımları değiştirilmiştir. F-M modeli versiyonlarının yarattığı bu zenginleşmede²⁴ kısa / uzun dönem ayrımı; sabit / esnek genel fiyat düzeyi varsayımı; ticarete konu olan / olmayan (traded / nontraded) mallar ayrımı; aramaları ithalinin, servet (wealth) etkilerinin ve beklentilerin dikkate alınıp alınmaması gibi özelliklerin oynadığı rol Tablo 1.1'de özetlenmiştir.²⁵ Fakat tablodaki 19 özellikten bir tanesi, benim

²² Bak. Mundell (1968a: s. 253), Dornbusch (1976: s. 232-234) ve Kibritçioğlu (1987: s. 35-36).

²³ Rezerv (NFA^{cb}) ve NDA^{cbg} politikalarının esnek kurlardaki bu eşdeğer etkililiği konusunda bak. Mundell (1968a: s. 253-254) ve Kibritçioğlu (1987: s. 36).

²⁴ "Zenginleşme" nitelemesi için bak. Cuddington et. al. (1984: s. 101). Ayrıca Karş. İçöz (1982: s. 120-128, 135).

²⁵ Mundell (1961)'i, bir SOE modeli olmamasına karşın [Bak. Kibritçioğlu (1987: s. 31-33).], varsayımlarının F-M versiyonlarınınkinden farklılığını biraz olsun gösterebilmek amacıyla Tablo 1.1'e aldım. Tablodakilerin dışında, F-M modelinden hareketle yapılan diğer önemli çalışmalar, birinci bölümün sonundaki Ek 2'de (s. 19) gösterilmiştir. Konunun literatürde çok işlenmiş olması, anılan çalışmaların fazlalığından açıkça anlaşılabilir bir şekilde, bu fazlalık, F-M modelinin zaman içinde ne denli zenginleştirildiğini de ima etmektedir. Zira yalnızca tablodaki (1.1) modellerden bile, tabloda genel bir bakışla soldan sağa doğru kayıldıkça pek çok yeni ayrıma ve / veya varsayımına yer verilmeğe (✓) başlanmış olması itibarıyla, "zenginleşme" açıkça fark edilmektedir. Ayrıca, belirtmem gerekir ki, Tablo 1.1'deki modelleri karşılaştırabilmek amacıyla benim seçtiğim 19 ölçüte elbette ki başka özellikler de eklenebilir ve / veya mevcut ölçütlerin ayrıntılarına inilebilirdi. Ancak, benim çalışmamın boyutları - hacmi gereği, bu kadarlık bir taramanın yeterli olacağı kanısındayım.

Öte yandan, Tsiang (1975: s. 195-196), Turnovsky (1977: s. 216; 1979: s. 201) ve Chen-Lee & Kato (1984: s. 124, 143, 149) gibi bazı çalışmalarda; Fleming (1962) ve Mundell (1963, 1964)'ten oluşan F-M modeli ve versiyonlarının getirdiği tartışma çerçevesi ile, Tinbergen'in bazı çalışmaları ve Mundell (1962)'den kaynaklanan "araç-amaç eşleştirmesi" (assignment problem) [Karş. dipnot 7.] literatürü, bence birbirine karıştırılmaktadır. Çünkü Mundell (1960, 1962, 1968b), Shaw (1967), Ott & Ott (1968), Levin (1972), Kumar (1973), Tsiang (1975), Aoki (1976), Nyberg & Viotti (1976), Kouri (1976), Branson (1976), Turnovsky (1977: s. 208-216; 1979) ve Black (1979) gibi çalışmaların temel amacı; F-M modeli ve versiyonlarındakinin aksine, yani maliye ve / veya para politikasının

çalışmam açısından özel bir önem taşımaktadır: **Hükümetin bütçe kısıtı** (government budget constraint, **GBC**). Literatürde gerek kapalı gerekse açık ekonomi modellerinde, uzunca bir süre, bu kısıtlamaya, belki de gelişmiş ekonomilerde uygulanan maliye politikasının **saf** (pure) olduğu önkabulünden hareketle, pek iltifat edilmemiştir. Oysa pek çok gelişmiş ekonomide bile, "mutlak" anlamda "saf" bir maliye politikasının uygulanabildiğinden söz etmek olanaklı değildir. Hükümet, toplam gelirlerini (T) aşan harcamalarını (G) veya gelirlerindeki (vergilerdeki) artışla (ΔT) finanse etmediği / edemediği ek harcamalarını (ΔG) merkez bankası, mevduat bankaları, özel kesim (hanehalkları ve firmalar) ve / veya yurtdışından borçlanarak finanse edecektir:

$$G - T = \Delta NDA^{bs_g} + \Delta NGBP_g + \Delta NGB^f_g \quad [1.2]$$

veya $\Delta T = 0$ iken:

$$\Delta G = \Delta NDA^{bs_g} + \Delta NGBP_g + \Delta NGB^f_g \quad [1.2a]$$

Christ (1967,1968) ve Ott & Ott (1965)'te ilk kez²⁶ ifade edilen "bütçe kısıtı"nda; NDA^{bs_g} kamusal kesimin bankacılık sistemine, $NGBP_g$ özel kesime (hanehalkları ve firmalar), NGB^f_g ise dış sektöre olan net borçlarını temsil etmektedir.

Maliye politikası aracı olarak kullanılacak bir bütçe açığının²⁷ (veya ek kamu harcamalarının) finansman biçimine bakıldığında, pek çok F-M versiyonunda varsayılmanın²⁸ aksine, uygulanan maliye politikası gereği özel sektör yanında

---

toplam hasılayı (ve / veya genel fiyat düzeyini ve dış dengeyi) ne ölçüde etkilediğini irdelemenin ötesinde, eldeki politika araçlarının (maliye ve para politikaları gibi), üzerinde görelli etkilene üstünlüğünün bulunduğu birer ekonomik amaçta (iç ve dış dengeler gibi) atanmaları (tahsis edilmeleri), yöneltilmeleri sorunsalını çözümlenmektedir.

²⁶ Bak. Barth et. al. (1980: dipnot 2), Currie (1978: s. 65, 67) ve Turnovsky (1977: s. 41). **GBC** ile ilgili diğer bazı çalışmalar hakkında bilgi için bak. Christ (1969, 1978, 1979), Hansen (1973), Meyer (1975), Choudhry (1976: s. 396-402), Frazer (1978), Özhan (1978: s. 23-30), Barth et. al. (1980: s. 323-325), Rangarajan & Sundararajan (1982: s. 1-5) ve Morley (1984: s. 103-112 ve 396-403).

²⁷ Kamu kesimi açıklarının ölçülmesiyle ilgili 3 önemli çalışma için bak. Chelliah (1973), Buiter (1983) ve Blejer et. al. (1987).

²⁸ Her ne kadar Mundell (1963)'te, para stoğunu artırıcı türden bir bütçe finansmanına değiniliyorsa da, bu, özgün F-M modelinde, ek kamu harcamalarının özel sektörden borçlanılarak ($\Delta NGBP_g$) finanse edildiğinin varsayıldığı gerçeğini ortadan kaldırmaz.

merkez bankası kaynaklarına da başvurulduğu (hatta gelişmekte olan ülkelerde bu olgunun adeta bir "zorunluluk" haline geldiği) görülmektedir. Bu ise, saf bir maliye politikası uygulandığı varsayımının terk edilerek, para politikası yanında, NDA^{cbg} (dolayısıyla para arzı) veya $NGBPg$ kalemlerindeki artışlarla finanse edilen ek kamu harcamaları biçimindeki 2 uç (ekstrem) maliye politikası almasığının ulusal hasıla (Y) üzerindeki etkililiklerinin ayrı ayrı çözümlendiği model çalışmaları yapılması sonucunu beraberinde getirmiştir. Christ (1979: s. 526)'ya göre; **GBC'ye**²⁹ itibar edilmeye başlanmış olması, iktisatçıların makroiktisat hakkında düşünme tarzlarını değiştirmiştir.³⁰

Önceleri, genel fiyat düzeyinin (P) sabit olduğu varsayımıyla kapalı ekonomi modelleri çerçevesinde formüle edilen GBC'nin kullanım alanı kapalı ekonomi³¹ ile sınırlı kalmamış, açık ekonomi modellerine de³² taşmıştır. İlk olarak **kapalı ekonomi** için GBC dikkate alınarak maliye politikasının etkililiğinin çözümlendiği

---

Bak. Mundell (1968a: s. 256) ve Kibritçioğlu (1987: s. 34).

²⁹ Bu noktada, sözünü ettiğim "GBC literatürü"nüün yanı başında, ek kamu harcamalarının finansmanında "vergi artışı" (ΔT) ve "borçlanma" ($\Delta NGBPg$) almasığlarının etkilerini karşılaştıran **Ricardo'gil eşdeğerlilik teoremi** (Ricardian equivalence theorem) ve buna dayalı **Barro'nun yansızlık teoremi** (Barro neutrality theorem) hakkındaki çalışmaların varlığından da söz etmek gereklidir. [Bu iki teoremle ilgili olarak bak. Yu (1980: s. 305-306), Neumann (1981: s. 114), Holcombe et. al. (1981: s. 186-194), Baltensperger (1984), Purvis (1985: s. 724), Buchanan & Roback (1987: s. 5-10) ve Blejer & Leiderman (1988). İkinci teoremle ilgili temel kaynaklar ise, Barro (1974, 1976), Buchanan (1976) ve Brennan & Buchanan (1980)'dir.] Oysa benim "GBC literatürü" olarak adlandırdığım literatür; hükümetin **merkez bankasına** para arzını artırmak pahasına **borçlanması** ile, **özel sektöre borçlanması** yollarının, yani saf olmayan maliye politikası ile saf maliye politikasının etkilerinin karşılaştırılmasına ağırlık vermektedir.

³⁰ GBC literatürünün bir uzantısı olarak, **iç borçlanmanın** ($\Delta NGBPg$) çeşitli etkileri (**crowding-out**, **gelir dağılımı** ve **refah etkileri** gibi) iktisatçılarcaya incelenmektedir. Bu etkilerden birincisini ele alan çalışmalara Meyer (1975), Scarth (1976), Choudhry (1976: S. 424-433), B. Friedman (1978), Currie (1981), Neumann (1981: S. 114), Lachmann (1982), Oberhauser (1983), Mückl (1984), Blejer & Khan (1984), Kotlikoff (1984), Demirgil (1985), Dalamagas (1987), Chrystal & Dowd (1987) VE TÜSIAD (1987: s. 6-16); ikincisini inceleyenlere Fergusson (1964), Gandenberger (1970), Henke (1978), Dieckheuer (1979), Timm (1984) ve TÜSIAD (1987: s. 16, 33, 41); refah etkilerine değinen yapıtlara ise Meyer (1974), Currie (1981: s. 15-20) ve Butkiewicz (1981, 1982) örnek olarak gösterilebilir.

³¹ **Kapalı ekonomilerde GBC** literatürünün geniş ve önemli bir tarama ve değerlendirmesi için bak. Currie (1978: s. 65-82) ve ayrıca bak. Choudhry (1976: s. 395-408) ile Rothengatter (1984: s. 308-310).

³² **Açık ekonomilerde GBC** literatürünün geniş ve önemli bir tarama ve değerlendirmesi için de yine bak. Currie (1978: s. 82-89).

ünlÜ model, Alan S. Blinder ve Robert M. Solow'a aittir ve **Blinder - Solow modeli** (**B-S modeli**) adıyla anılmaktadır.³³ Fiyat düzeyinin sabit³⁴ olduğu kapalı bir ekonomi için Blinder ve Solow şu 3 önemli sonuca ulaşmıştır.³⁵

i. Merkez bankası (cb) kaynaklarından finansman (money finance, ΔNDA^{cb}_g) daima istikrarlıdır. Fakat özel sektöre (p) tahvil satışıyla finansman (bond finance, ΔNGB^p_g) istikrarsızlığa yol açabilir.

ii. İki finansman biçiminde de, kamu harcamalarının etkisi daima genişleticidir.

iii. Eğer sistem istikrarlıysa, yalnızca³⁶ tahvil satışıyla (ΔNGB^p_g) finanse edilen kamu harcamaları artışı (ΔG), yalnızca parasal genişlemeyle (ΔNDA^{cb}_g) finanse edilen kamu harcamaları artışının oluşturacağından daha büyük bir gelir artışı (ΔY) yaratır.

GBC'nin veya pek çok değişikliğe³⁷ ve eleştiriye uğrayan B-S modelinin, açık ekonomi modellerine katkısı, saptayabildiğim kadarıyla, 1970'li yılların

³³ Blinder & Solow (1973, 1976a)'da kurulan **B-S modeli** hakkında geniş bilgi için, Barth et. al. (1980: s. 323-332), Currie (1978: s. 68-82), Turnovsky (1977: s. 129-132), Choudhry (1976: s. 402-408) ve ayrıca Blinder & Solow (1974, 1976b, 1977), Infante & Stein (1976), Hillier (1977), Frazer (1978), Smith (1979), Heubes (1980), Shieh (1982), Butkiewicz (1982), Rangarajan & Sundararajan (1982: özelli. s. 1-5), Hwang & Yu (1984), Thornton (1984), Kofuji (1984, 1986, 1987) ve Schioppa (1984, 1987)'ye bakılabilir. Barth et. al. (1980: s. 325)'e göre; Blinder ve Solow'un, merkez bankası dışındaki kaynaklardan iç borçlanmaya dayanan bir maliye politikası uygulamasının etkililiğini gösterme yolundaki önemli girişimleri (1973), yalnızca **Keynes'gil - monetarist tartışmasını** körüklemekle kalmıştır.

³⁴ Özgün B-S modelinin önemli bir zaafını oluşturan "sabit fiyat düzeyi" varsayımını gevşetici bazı B-S versiyonları için bak. Christ (1978, 1979), Smith (1979), Butkiewicz (1982), Thornton (1984), Kofuji (1984, 1986, 1987) ve Schioppa (1984, 1987).

³⁵ Bak. Kofuji (1987: s. 160), Barth et. al. (1980: s. 325) ve Kofuji (1984: s. 167)'de ise, B-S modelinin temel önermeleri şöyle özetlenmektedir: i. İstikrarlı bir sistemde, tahvil satışı yoluyla (ΔNGB^p_g) finanse edilen kamu harcaması artışının gelir üzerindeki etkisi genişleticidir; ii. Tahville finansman durumundaki kamu harcamaları çarpanı, para stoğu genişlemesiyle (money creation) finansman durumundaki çarpanıdan daha büyüktür.

³⁶ Literatürde genellikle saf "tahville finansman" ve saf "parasal genişlemeyle finansman" gibi 2 uç durum karşılaştırılmaktadır. Gerçek dünyaya uymayan bu varsayımın yerine **karma finansman** (mixed bond - money financing) varsayımı yapan bir B-S modeli versiyonu için bak. Thornton (1984).

³⁷ Blinder & Solow (1973)'teki bazı kuramsal ve matematiksel hatalar Blinder & Solow (1976a), Scarth (1976) ve Infante & Stein (1976) gibi çalışmalarla düzeltilmiştir. Bak. Heubes (1980: s. 416) ve Barth et. al. (1980: s. 325).

ortalarından itibaren başlamış ve B-S modelinin de aracılığıyla, kapalı ekonomi varsayımına dayanan GBC çözümlerinden, bir GBC içeren yeni "açık ekonomi modelleri"ne (yeni F-M modeli versiyonlarına) geçilmiştir.³⁸

Gerçi SOE modellerinde, GBC'nin kullanılmaya başlanmış olması tek zenginleştirici unsur olarak gösterilemez ama, çalışmamın esas konusunu oluşturan **gelişmekte olan açık ekonomilerle** (open developing economies, ODE) ilgili makroekonomik politika etkililiği çözümlerinde GBC'ye yer verilmesi hayati³⁹ bir önem taşımaktadır. Bir ODE olarak Türkiye'de de,⁴⁰ hükümetlerin karşılaştığı bütçe kısıtı; uzun yıllardır $\Delta NDA^{cbg} / (G-T)$ oranının çok yüksek veya $\Delta NGBP_g / (G-T)$ oranının çok düşük olması anlamında, hem kamu kesiminin kolayca ve özel sektörün borçlanma olanaklarını olumsuz yönde etkilemeden borçlanabileceği gelişmiş bir sermaye piyasasının bulunmadığını⁴¹ ima etmekte, hem de parayla finansman (money creation) elverişinin daha çok yeşellenmesi yüzünden maliye politikası otoritesinin para politikası otoritesi üzerinde bağımsızlığını zedeleyici hatta yok edici bir baskı (MP'nin FP'ye bağımlılığı) yarattığını göstermektedir. Zaten, FP ile MP'nin etkilerinin birbirine karışması, ayırt edilememesi, ya da saf olmayan (yani kurumsal nedenlerle⁴² para politikası üzerinde baskı oluşturan) FP uygulamasının büyük ağırlık taşıması demek olan bu ikinci hususun da etkisiyledir ki, ODE'lerle ilgili politika çözümleri, genellikle, SOE değil de ODE başlığı altında yapılmaktadır. Fakat, adigeçen SOE modellerinde kullanılan esnek fiyat düzeyi, "traded" ve "nontraded" mallar üreten sektörler ayrımı, ithal edilen aramalarının rolü gibi unsurların da

³⁸ Tablo 1.1'deki özellikler sütununun 7. satırından da anlaşılacağı üzere, GBC içeren F-M versiyonlarından başlıcaları Scarth (1975, 1977) Steinherr (1975), Turnovsky (1976), Cuddington et. al. (1984: s. 98-126) ve Rothengatter (1984)'tür.

³⁹ Malezya ekonomisi ile ilgili ekonometrik çalışmasında Semudram'in (1982: s. 167) belirttiğine göre; GBC'nin model dışında bırakılması FP ve MP araçlarının etkilerinin olduğundan büyük tahmin edilmesine yol açtığından, **politika etkilerinin incelendiği her modelde mutlaka GBC kullanılmalıdır.**

⁴⁰ Türkiye'yi bir ODE olarak niteleyen bir çalışma için bak. Togan (1985).

⁴¹ Bir ülkenin finansal gelişmişlik (**financial deepening**) düzeyinin ekonomik büyüme ve kalkınma açısından taşıdığı kritik rolü vurgulayan temel çalışmalar için bak. Shaw (1973), McKinnon (1973) ve Jao (1985). Finansal piyasaların gelişmişlik düzeyinin, maliye politikası - para politikası bağımlılığı ve etkililiğinin irdelenmesindeki önemi açısından ele alındığı çalışmalara örnek olarak ise, Teigen (1976) ve Dunn & Farhadian (1986)'ya bakılabilir. Teigen (1976) hakkında kısa bilgi için bak. Hodgman (1977: s. 122).

⁴² Bak. Khan & Knight (1985: s. 12; 1986: s. 32), Dunn & Farhadian (1986: s. 66-68) ve Öksüz (1980: s. 251).

bir ODE modeline katılması pek çok iktisatçı tarafından gerekli görülmektedir.⁴³

Çalışmamın ikinci bölümünde, "açıklık" (openness), "iç ve dış denge" ve "politika araçları" (FP ve MP) gibi bazı kavramların içeriğine değindikten sonra, Türkiye ekonomisinin yaklaşık son 40 yıllık (1950-1986) serüvenini, özellikle adigeçen bu kavram ve göstergeler açısından inceleyecek, daha sonra da, iç dengeyle ilgili reel GSMH ve genel fiyat düzeyi hedefleri üzerinde MP ve FP'nin görelî etkililiklerinin incelenmesinde "bütçe kısıtı"nın rolünün ihmal edilmesinin sonuçlarına değineceğim. Üçüncü bölümde, kamıca 1980'li yılların en önemli GBC modeli olan **Sargent - Wallace (-Miller) modelini** [S-W(-M) modelini] ve temel önermelerini özetleyecek, ardından "bütçe kısıtı"ndan (government budget constraint, GBC) başka, "para bazı kısıtı" (reserv money constraint, RMC) ve "ödemeler bilançosu kısıtı" (balance of payments constraint, BPC) gibi iki önemli kısıtın daha varlığını da vurgulayarak, Türkiye örneğinde "para bazı - ödemeler bilançosu - bütçe etkileşimi" aracılığıyla para politikası - maliye politikası bağımlılığını göstereceğim. Bu bölümde, ayrıca, Türkiye'de para otoritesinin maliye otoritesine bağımlılık derecesini verecek bir **tepki işlevi** (reaction function) tahmini yoluna da gideceğim. Dördüncü bölümde ise, üçüncü bölümdeki çözümlemeyi, genel bir makroekonomik model çerçevesindeki ilgili yerine oturtacağım. Böylece, para ve maliye politikalarının dışa açık gelişen bir ekonomideki (ODE) etkililiğini (effectiveness) çözümlemek için gerekli kuramsal çerçeve hazırlanmış olacaktır. Ancak, çözümleme girişimine, bu tür bir çalışmayı hazırlamanın ve ayrıntılara inme zorunluluğunun gerektireceği zamanın bir yüksek lisans tezi sunma süresini aşacağı gerekçesiyle burada kalmayacağım. Dolayısıyla, çalışmam, çerçevenin kurulmasından sonra, sonuçların özetlenmesiyle tamamlanmış olacaktır.

---

⁴³ Örn. bak. Taylor (1973) ve Blejer & Fernandez (1980).

EK 1 : FLEMING-MUNDELL MODELİNİN FORMELLEŞTİRİLMİŞ BİR ÖZETİ

Bu ekte, F-M modelini Mundell (1968a: s. 262-269) ve Kibritçioğlu (1987: s. 33-36)'daki formel anlatımların çerçevesi içinde özetleyeceğim.⁴⁴

F-M modeli, Mundell (1963) temel alınarak şu 2 denklem yardımıyla ifade edilebilir:

$$Y = A_p(Y) + G + CAB(Y,E) \quad [E.1.1]$$

$$NFA^{bs} + NDA^{bs} = L(Y) \quad [E.1.2]$$

$$A_{pY} = A_p'(Y) > 0, \quad CAB_Y = CAB'(Y) < 0,$$

$$CAB_E = CAB'(E) > 0 \text{ (Marshall-Lerner koşulu)}, \quad L_Y = L'(Y) > 0.$$

Kullanılan Semboller:

Y	ulusal gelir (toplam hasıla),
A_p	yurtiçi özel tüketim ve yatırım harcamaları toplamı ($C_p + I_p$),
G	toplam kamu harcamaları ($C_g + I_g$),
CAB	carî işlemler dengesi ya da net ihracat,
E	yabancı paranın nominal fiyatı (döviz kuru),
L	para talebi,
MS	para arzı ($NFA^{bs} + NDA^{bs}$),
NFA^{bs}	bankacılık sisteminin net dış varlıkları (net foreign assets, $NFA^{cb} + NFA^{db}$),
NDA^{bs}	bankacılık sisteminin net iç varlıkları (net domestic assets, $NDA^{cb} + NDA^{db}$),
bs	bankacılık sistemi (banking system, cb + db),
cb	merkez bankası (central bank),
db	mevduat bankaları (deposit banks).

Sabit döviz kurları sisteminde NFA^{bs} ve Y içsel değişken olduğundan,

⁴⁴ Ayrıca karış. Niehans (1975: s. 277-279), Dornbusch (1976a: s. 232-234), Frattoni (1976: s. 63-65), İçöz (1982: s. 125-138), Lai & Chen (1984) ve Purvis (1985: s. 723-731).

$$\begin{bmatrix} (1 - A_{py} - CAB_y) & 0 \\ L_y & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} dY \\ dNFA^{bs} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} (dG + CAB_E dE) \\ dNDA^{bs} \end{bmatrix} \quad [E.1.3]$$

demektir ve $1 > A_{py} = A_{p'}(Y) > 0$ varsayımı ile Jacobien determinant $|J| = -(1 - A_{py} - CAB_y) < 0$ olur. Bu durumda,

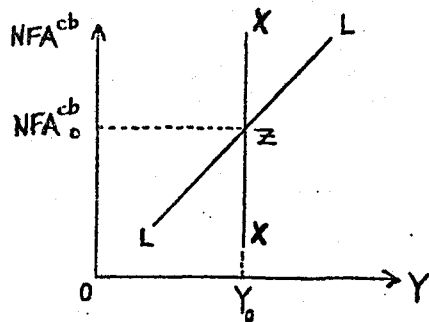
$$dY = (-1 / |J|) \cdot dG - (CAB_E / |J|) \cdot dE \quad [E.1.4]$$

çözümünde, $dNDA^{bs} = dE = 0$ iken $dY/dG > 0$ olacağından maliye politikası (FP) etkili (effective), ama $dNDA^{db} = dG = 0$ iken $dY/dNDA^{cb} = 0$ olacağından para politikası (MP) etkisizdir.

Aynı sonuca, $\Delta NFA^{db} = 0$ varsayımı altında, eksenlerinde iki içsel değişkenin (NFA^{cb} ve Y) bulunduğu bir diyagrama, [E.1.1]'den elde edeceğimiz "mal ve hizmet piyasası dengesi eğrisi" (XX) ve [E.1.2]'den elde edeceğimiz "para piyasası dengesi eğrisi"ni (LL) çizip tek tek politika değişmelerinin etkilerini inceleyerek de ulaşabiliriz (Grafik E.1.1a, b, c).

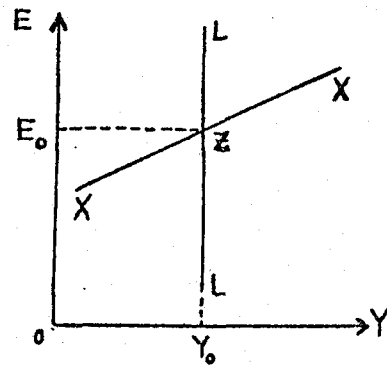
Uluslararası rezervlerdeki bir artış karşısında, para piyasası dengesi, ancak gelir arttığında korunabileceğinden, LL eğrisi pozitif eğimlidir. XX eğrisi denkleminde NFA^{cb} yer almadığından, başka bir deyişle döviz kuru (E) sabitken farklı NFA^{cb} değerleri için tek bir çıktı düzeyi bulunduğundan; XX eğrisi dikey eksene koşuttur (Grafik E.1.1a). NFA^{cb} ve Y dışındaki bir değişken değişince bu eğriler kayar. Örneğin G'deki bir artış, mal piyasasında talep fazlası yaratacağı için, dengenin yeniden sağlanabilmesi çıktının (Y) artmasını gerektirir: XX eğrisi, 'XX' konumuna gelir (Grafik E.1.1b). Böylece FP; istihdam ve gelir üzerinde tam etkili olabilir. Oysa NDA^{cb} 'deki bir artış (NFA^{cb} sabitken), para piyasasında bir arz fazlası yaratınca, dengeye ulaşılabilmesi için Y artışı ile para talebinin yükselmesi LL eğrisini sağa kaydırır (L'L'), fakat sonuçta, kalıcı bir gelir artışı görülmez: Rezervler azalır, gelir eski düzeyinde kalır (Grafik E.1.1c).

Grafik E.1.1: Sabit Kurlar

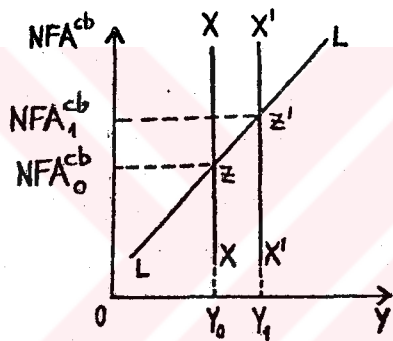

Grafik E.1.1a: Sabit Kurlarda Denge

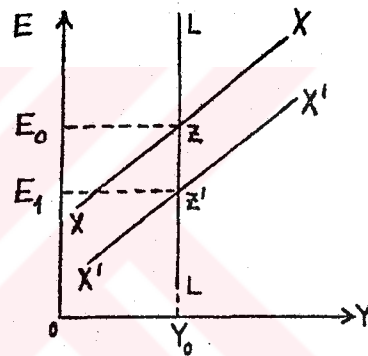
Grafik E.1.2: Esnek Kurlar

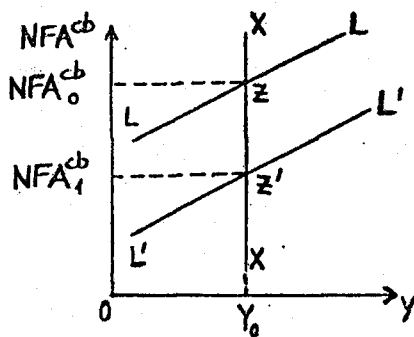
Grafik E.1.2a: Esnek Kurlarda Denge

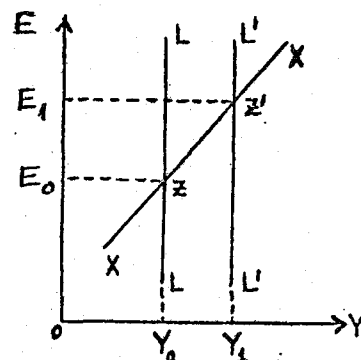
Grafik E.1.1b: Maliye Politikası

Grafik E.1.2b: Maliye Politikası

Grafik E.1.1c: Para Politikası

Grafik E.1.2c: Para Politikası

Esnek kurlar sisteminde ise, E ve Y içsel değişken olduğundan,

$$\begin{bmatrix} (1 - A_{PY} - CAB_Y) & -CAB_E \\ L_Y & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} dY \\ dE \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} dG \\ dNFA^{bs} + dNDA^{bs} \end{bmatrix} \quad [E.1.5]$$

demektir ve Jacobien determinant $|J| = L_Y - CAB_E > 0$ olur. Bu durumda da,

$$dY = (CAB_E / |J|) \cdot dNDA^{bs} + (CAB_E / |J|) \cdot dNFA^{bs} \quad [E.1.6]$$

çözümünde, $dNDA^{bs} = dNFA^{bs} = 0$ iken $dY/dG = 0$ olacağından FP tamamiyle etkisiz, ama $dNDA^{db} = dG = dNFA^{bs} = 0$ iken $dY/dNDA^{cb} > 0$ olacağından MP etkilidir. Esnek kurlarda, genişletici bir rezerv politikasının ($dNFA^{db} = 0$ iken $dNFA^{cb} > 0$) nihai etkisi de, $dNDA^{cb}$ 'ninki gibi olacaktır: $dY/dNFA^{cb} > 0$.

Bu sonuç da, diyagramatik olarak elde edilebilir. Yine eksenlerinde iki içsel değişkenin (E ve Y) yer aldığı bir koordinat sisteminde (Grafik E.1.2a); döviz kuru artışı (yani yerli paranın değer yitirmesi) durumunda, mal piyasasında bir talep fazlası doğacağından, dengenin korunabilmesi için Y artmalıdır, ki bu da bize XX eğrisinin bu kez pozitif eğimli olduğunu ima eder. Fakat veri faiz haddinde, farklı döviz kuru değerleri için para piyasasında denge sağlayacak tek bir gelir düzeyi (Y_0) bulunduğundan, LL eğrisi bütünüyle diktir.

Kamu harcamaları artışına dayalı bir genişletici FP, mal piyasasında talep fazlası yaratır ve E sabitken, dengenin sağlanabilmesi için Y artışı gerekir: XX sağa kayar. Fakat LL dik olduğu için, gelir artırılamaz (Grafik E.1.2b). Ancak, genişletici bir MP ile NDA^{cb} yükseltirse, para piyasasında oluşan arz fazlasının emilebilmesi için Y artmalıdır: LL eğrisi sağa kayar ve istihdam artırır (Grafik E.1.2c). Uluslararası rezervlerdeki (NFA^{cb}) bir artışın nihai etkisi de yine Grafik E.1.2c'deki gibi olacaktır.

EK 2: FLEMING-MUNDELL MODELİNİN BAZI VERSİYONLARI

Tablo 1.1'dekilerin dışında, F-M modelinden hareketle yapılan diğer önemli çalışmalar, sırasıyla, Mundell (1964), Kruger (1965), Kemp (1966), Jones (1968), Helliwell (1969), Schneweiß & Sohmen (1969), Takayama (1969), Beggott & Flanders (1969), Harkness (1969, 1970), Tower (1972), Mathieson (1975, 1977), Shinkel (1975), Galbis (1975), Turnovsky (1976), Fratianne (1976), Prachowny (1977, 1982), Helpman (1977), Deardorff (1977), Kingston & Turnovsky (1977), Scarth (1977), Katz (1977, 1982), Sauernheimer (1978), Herberg (1978, 1980, 1981), Casas (1978), Petith (1979), Steinherr (1979), Argy & Salop (1979, 1983), Riley (1980), Burgstaller (1980), Yu (1980), Enders (1981), Levin (1981), Rothschild (1982), Henderson (1983), Kawai (1985), Baumgarten & Leisenbühler (1985), Myatt (1985), Chen & Lai (1985), Sarantis (1986), Reither (1986), Rothengatter (1986) ve Phelps (1988)'dir.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE'NİN DIŞA AÇIKLIĞI, İÇ VE DIŞ DENGELERİ VE PARA VE MALİYE POLİTİKALARI, 1950-1986

«The world is still a closed economy, but its regions and countries are becoming increasingly open.»

R. A. Mundell (1963: s. 475).

«In reality, only the world is a closed economy. All national economies, (...), are open, trading with each other at various levels encompassing trade in goods and services, international movements in labor and capital and international finance, that is, trade in financial claims.»

F. Rivera-Batiz & L. Rivera-Batiz (1985: s. 7).

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, ekonomilerin giderek dışa daha açık hale geldiği ve, buna bağlı olarak, "dışa açıklık" kavramının, özellikle 1960'lardan beri makroiktisat literatüründe ön plana çıktığı gözlenmiştir. Bir ülkede üretimin ve yurtiçi harcamaların büyük bir bölümünün "ticarete konu olabilen" (tradable)⁴⁵ mallardan oluşması ve söz konusu ülkeyle dünyanın diğer ülkeleri arasındaki sermaye ve işgücü hareketlerinin "kısıtlanmamış" olması anlamına gelen açıklık (openness), bu geniş anlamıyla, bir ülkenin dış dünya ile olan hem mal hem de faktör akımlarının sınırlandırılmama derecesi ile ilgili bir kavramdır.⁴⁶ Başka bir deyişle, dış ekonomik ilişkilerin hiç bulunmadığı "mutlak otarşik" bir durum dışında, açıklık, görece bir anlam ifade etmektedir.⁴⁷ Öte yandan, bir ekonominin açıklığından söz etmek, artık iç makro denge ve istikrar hedefleri (tatminkâr büyüme ve makul enflasyon oranları gibi) yanında dış dengenin de dikkate alınması gereken bir istikrar hedefi olduğunu kabul etmek anlamına da gelmektedir. Çünkü, "bir ülkenin sakinleri ile, dünyanın geri kalan kısmında yaşayanlar arasında, belirli bir zaman dilimi

⁴⁵ Başka bir deyişle, "ihraç edilebilir" (exportable) ve "ithal edilebilir" (importable) mallardan.

⁴⁶ Bak. Akat (1983: s. 73-74), Drake (1983: s. 6), Galbis (1984: s. 291, 296, 308-332), Olgun & Togan (1984: s. 104-113) ve Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 1-7).

⁴⁷ Bak. Akat (1983: s. 47) ve Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 1-2).

(genellikle 1 yıl) içinde yapılan (mal ve faktör hareketlerinden doğan) bütün ekonomik işlemlerin özet bir ifadesi" olarak tanımlanmakta olan⁴⁸ **ödemeler bilançosu** (balance of payments, **BP**), yurtiçi makro değişkenler ve denge hedefleri ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle, açık bir ekonomide makro denge ve istikrar sorunlarıyla ilgili hemen bütün çalışmalarda iç ve dış dengeler zorunlu olarak birlikte ele alınmalıdır.⁴⁹

Dış istikrar hedefi, ekonomide sabit ya da esnek döviz kurları sisteminin uygulanışına bağlı olarak farklı biçimlerde tanımlanacaktır. [1.1] numaralı denklemde de gösterildiği üzere, 2 ana hesap grubundan, cari hesap dengesi (current account balance, **CAB**) ve sermaye hesabından (capital account, **NCI**), oluşan ödemeler bilançosunda, dengenin sağlanabilmesi için, Y içsel R ise dışsal olduklarına göre, ya sabit kurlar ($\Delta E = 0$) sistemi uygulanarak, **CAB+NCI** açığı veya fazlası "rezerv değişimleri ($\Delta NFA^{bs} < 0$ veya $\Delta NFA^{bs} > 0$) ile" karşılanacak, ya da rezervler sabit tutulurken ($\Delta NFA^{bs} = 0$) dış açık veya fazla (**CAB+NCI** < 0 veya **CAB+NCI** > 0) "kurlar (E) piyasada serbestçe dalgalanmağa bırakılarak" ortadan kaldırılacaktır.⁵⁰ Dolayısıyla, "dış denge", **CAB+NCI** toplamı biçiminde tanımlanırken; "dış istikrar" hedefleri de, sabit kurlar sisteminde NFA^{bs} 'ye (bankacılık sisteminin net dış varlıkları), esnek kurlar sisteminde ise E 'ye (döviz kuru) yönelik olacaktır. Böylece,⁵¹ iç ve dış istikrarı sağlamağa yönelik politikalar (burada FP ve MP) arasında, sabit kurlar ortamında döviz kuru (E) politikası, esnek kurlarda ise rezerv (NFA^{cb}) politikası katılacaktır.

Bundan sonraki kısımda (2.1); açıklık, iç istikrar, dış istikrar ve politika araçları bakımından Türkiye'nin 1950-1986 dönemindeki temel göstergelerine kısaca bir göz atacak ve dönemin bu kavramlar açısından genel bir değerlendirmesini yapacağım. İkinci bölüm, Türkiye ve benzeri ülkelerde **bütçe kısıtının** rolünü ihmal etmenin yaratacağı sonuçları yansıtan bazı ekonometrik denklem tahminleri ile sona erecek.

⁴⁸ Örn. bak. Stern (1973: s. 1), Öksüz (1980: s. 1) ve Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 107).

⁴⁹ Bak. Meade (1978: s. 424-425).

⁵⁰ Gerçek dünyadaki kur sistemleri, elbetteki bu iki uç durumun arasında yer alabilmektedir. Örn. Türkiye'de 1981'den bu yana, sabit kurlar sisteminden uzaklaşarak, artık esnek (dalgalı) kurlar sistemine daha yakın bir sistem olan "günlük kur ayarlamaları"na dayalı "sliding-peg" sistemine geçilmiştir. Bak. dipnot 72.

⁵¹ Bak. dipnot 20.

2.1:

TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BİR BAKIŞ, 1950-1986

2.1.1:

TÜRKİYE'NİN DIŞA AÇIKLIĞI

Bir ekonominin dışa açıklığı ile ilgili olarak en yaygın kullanılan gösterge, ihracat ve ithalatın gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYH) olan oranlarıdır.⁵² Türkiye ekonomisinin ihracat (X), ithalat (M), toplam dış ticaret hacmi ($SXM = X + M$) ve cari fiyatlarla gayri safi yurtiçi hasıla (GDPN) rakamları ve bunlardan türetilen dış ticarete açıklık endeksleri ($X/GDPN$, $M/GDPN$ ve $SXM/GDPN$), Tablo 2.1'de gösterilmiştir. Bu rakamlar, Türkiye ekonomisinin özellikle 1980'den sonra dışa daha açık hale geldiğini göstermektedir.⁵³ Öte yandan, aynı değişkenlerin diğer bazı ülkelerle de karşılaştırılması, yukarıda belirtilen "açıklığın göreceli anlamı" gereği zorunludur. Böyle bir karşılaştırmanın seçilmiş bazı ülke ve yıllar için sonuçları da, Tablo 2.2'de özetlenmiştir.⁵⁴ Fakat bu tür bir karşılaştırma bile, yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir. Örneğin Tablo 2.2'ye göre, Amerika Birleşik Devletleri'nin $X/GDPN$ ve $M/GDPN$ oranları, diğer pek çok ülkeninkinden, bu arada Türkiye'ninkilerden bile, daha düşük çıkmaktadır, ki bizi ABD'nin oldukça kapalı bir ekonomi olduğu sonucuna götürebilecek olan böylesine bir hesaplama yanıltıcıdır. Çünkü, açıklıkla ilgili bu dış ticaret oranları, ülkelerin dışa açıklık derecelerini olduğundan eksik göstermektedir. Eğer bir ülkenin dışa açıklık derecesi ölçülecekse, yalnızca fiilen yapılan ihracat ve ithalata (traded goods) bakmak yerine, hesaplamalarda, ticarete konu olabilecek mallar (tradable goods) da dikkate alınmalıdır.⁵⁵ Gerçekten de, Rivera-Batiz &

⁵² Bak. Galbis (1984: s. 308), Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 2).

⁵³ İhracatın GSYH'ya oranının artması, Junge (1988: s. 6)'ya göre, belli başlı şu 3 olguyu ima eder: 1. Zaman içinde artan bir ihracat oranı ($X/GDPN$), uluslararası ticarete konu olan (traded) mallar sektörü genelde daha rekabetçi ve üretken olduğu için, üretimin ticarete konu olmayan mallardan ticarete konu olan mallara kaymasına (reallocation of production) yol açar ve bu değişme de, ekonomik büyümeyi orta dönemde canlandırır; 2. Yüksek ve artan bir ihracat oranı, borçlu ülkenin "borç servisi kapasitesi"ni (debt-servicing capacity) güçlendirir; 3. Bununla birlikte, yüksek bir ihracat oranı, diğer ülkelerdeki devri (kısa dönemli) ve yapısal talep değişmelerine daha fazla bağımlı olduğunu da gösterebilir.

⁵⁴ Yalnızca 1981 yılı değerleriyle benzer bir karşılaştırma için bak. Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 2).

⁵⁵ Bak. Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 3).

Rivera-Batiz (1985: s. 4)'e göre 1981 yılı için "tradable goods / GDPN" oranları, Almanya Federal Cumhuriyeti'nde % 51, Amerika Birleşik Devletleri'nde % 37, Güney Kore'de % 56, Hindistan'da % 63, Japonya'da % 47, Kanada'da % 36, Malezya'da % 59 ve Meksika'da % 45'tir. Bu oranlar X/GDPN veya M/GDPN oranlarının gösterdiğinden çok daha büyük birer açıklık derecesini ima etmektedir.

Uluslararası düzeydeki mal hareketlerinden başka, bir de faktör (işgücü ve finansal kaynak) hareketleri vardır, ki bu da bizi gayri safi yurtiçi hasıla (gross domestic product, GDP) ile gayri safi millî hasıla (gross national product, GNP) ayırmasına götürür.⁵⁶

$$\text{GNP} = \text{GDP} + \text{NFI} \quad [2.1]$$

Burada, GNP yurtiçinde ve dışında üretken etkinlikte bulunan vatandaşların ürettiği toplam çıktının değerini, GDP yurtiçinde vatandaşlar ve yabancılar tarafından üretilen çıktının değerini ve NFI de net yurtdışı faktör gelirlerini temsil etmektedir.⁵⁷ Bu nedenle, açıklık; üretken faktör ve finansal kaynakların, uluslararası düzeyde, sundukları hizmete karşılık⁵⁸ elde edebilecekleri en yüksek getirileri aramaları anlamına da gelmektedir.⁵⁹

Türkiye'nin cari fiyatlarla gayri safi yurtiçi hasıla (GDPN), net faktör gelirleri (NFIN) ve gayri safi millî hasıla (GNPN) rakamları ile NFIN/GNPN oranları Tablo 2.3'te gösterilmiştir. Bu verilere göre, Türkiye, 1960'lı yılların ortalarından itibaren yurtdışına giden işçilerin sağladığı gelirlerle NFI rakamlarını 1965'ten itibaren pozitif çevirebilmiş (Fin > FPa), özellikle 1972-1976 döneminde altın

⁵⁶ Bak. Dornbusch (1980: s. 21-22) ve Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 5-6).

⁵⁷ Yurtdışından sağlanan faktör gelirleri (Fin) ile yabancılara yapılan faktör ödemeleri (FPa) arasındaki fark, NFI değerini verir: $\text{NFI} = \text{Fin} - \text{FPa}$. Faktör gelirleri (Fin) arasında, örn. yurtdışındaki işçilerin kazandığı ücret ve gelirler, yabancılarda yapılan faiz ve hisse ödemeleri ile, yerli şirketlerin yurtdışındaki yatırımlarından sağladıkları kârlar yer alır. FPa'nin içinde ise, yabancıların sağladığı "simetrik" gelir ve ödemeler bulunur. Bak. Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 5).

⁵⁸ Mal ve hizmet piyasasındaki toplam talebin bir unsuru olmanın yanında NFI, ödemeler dengesindeki cari işlemler hesabının da bir kalemidir: $\text{CAB} = \text{EX} - \text{IM} + \text{NFI}$. Burada, EX mal ihracatı ile faktör dışı hizmet gelirlerinin, IM ise mal ithalatı ile faktör dışı hizmet giderlerinin toplamını temsil etmektedir. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) çeşitli yayınlarında (örn. International Financial Statistics) bu tanımlamalar kullanılmaktadır.

⁵⁹ Bak. Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 5).

yıllarını yaşamış, işçi dövizlerinin azaldığı ve dış borç faiz ödemelerinin arttığı yıllarda ise NFi rakamları düşük kalmıştır.

Buraya dek sözü edilen uluslararası mal ve hizmet ticaretiyle ilgili göstergeler, Türkiye'nin 1980 sonrasında 1980 öncesine oranla dışa daha açık bir ekonomi haline geldiğini göstermektedir.⁶⁰ Fakat benzer özelliklerdeki pek çok ülkenin dışa açılma Türkiye'den çok daha önceleri (kimi Latin Amerika ülkeleri hariç) başladığı da bir gerçektir.⁶¹

Açıklığın bir başka göstergesi, işin finansal yönüyle ilgilidir ve ekonominin uluslararası finansal varlık (financial assets) ticaretinin dikkate alınmasını gerektirmektedir.⁶² İkinci Dünya Savaşı sonrasında finansal piyasaların giderek daha fazla "uluslararasılaşması"yla (internationalization), pek çok Batı ekonomisinin finansal açıklık (financial openness) derecesinin hızla yükselmesine karşılık, Türkiye ekonomisinin henüz bu bakımdan "dışa kapalı" olduğu ve bir "geçiş dönemi"nde bulunduğu söylenebilir. "Finansal baskı" altında (financially repressed) bulunduğu yıllar boyunca negatif reel faiz hadlerinin geçerli olduğu, yüksek maliyet ve aşırı kârla çalışan oligopolcü bir bankacılık sisteminin geniş yer tuttuğu finansal kesime sahip Türk ekonomisinde "finansal açıklık"ın, yani sermaye işlemlerinde konvertibilitenin sağlanabilmesi için, Olgun & Togan (1984: s. 84-103)'e göre, öncelikle yurtiçindeki para ve kredi sisteminin liberalleştirilmesi gereklidir.

Özetle, Türkiye, dışa açılma sürecine 1980'lerde yeni girebilen ve dış ticaretin, sermaye hareketlerinin ve para - sermaye piyasalarının serbestleştirilmesi (liberalleştirilmesi) açılarından geçiş dönemi yaşayan bir ülke durumundadır.⁶³

---

⁶⁰ Türkiye ekonomisinin dışa açıklık derecesiyle ilgili karşılaştırmalı kantitatif bir çalışma için bak. Akat (1983: s. 41-53). Akat (1983: s. 51-52)'ye göre, Türkiye, 1976 verileri itibarıyla, gerek ihracat gerekse ithalat bakımından dünyanın en kapalı birkaç ekonomisinden birine sahiptir.

⁶¹ Bak. Tablo 2.2, Akat (1983: s. 46-53) ve Olgun & Togan (1984: s. 104-105).

⁶² Bak. Akat (1983: s. 73-74), Olgun & Togan (1984: s. 84) ve Rivera-Batiz & Rivera-Batiz (1985: s. 6).

⁶³ Bak. Olgun & Togan (1984: s. 104-108) ve Öniş (1986: s. 15-17).

Tablo 2.1: Türkiye'nin Dışa Açıklık Endeksi (1950-1987)

	X	M	SXM	GDPN	X/GDPN	M/GDPN	SXM/GDPN
1950	0.7	0.8	1.5	9.7	7.6	8.2	15.8
1951	0.9	1.1	2.0	11.7	7.5	9.6	17.2
1952	1.0	1.6	2.6	13.4	7.6	11.6	19.2
1953	1.1	1.5	2.6	15.6	7.1	9.5	16.6
1954	0.9	1.3	2.3	16.0	5.9	8.4	14.3
1955	0.9	1.4	2.3	19.2	4.6	7.3	11.8
1956	0.9	1.1	2.0	22.1	3.9	5.2	9.0
1957	1.0	1.1	2.1	29.4	3.3	3.8	7.1
1958	0.7	0.9	1.6	35.1	2.0	2.5	4.5
1959	1.0	1.3	2.3	43.9	2.3	3.0	5.3
1960	1.7	2.2	3.9	47.0	3.7	4.7	8.4
1961	3.1	4.6	7.7	49.8	6.3	9.2	15.5
1962	3.4	5.6	9.0	57.9	5.9	9.7	15.6
1963	3.3	6.2	9.5	66.9	5.0	9.3	14.2
1964	3.7	4.9	8.6	71.5	5.2	6.8	12.0
1965	4.2	5.2	9.4	76.4	5.5	6.8	12.3
1966	4.4	6.5	10.9	90.8	4.9	7.2	12.0
1967	4.7	6.2	10.9	101.2	4.6	6.1	10.8
1968	4.5	6.9	11.4	112.2	4.0	6.2	10.2
1969	4.8	6.8	11.6	124.5	3.9	5.5	9.3
1970	6.4	9.6	16.0	145.5	4.4	6.6	11.0
1971	9.1	16.5	25.6	187.1	4.9	8.8	13.7
1972	11.9	21.6	33.4	232.1	5.1	9.3	14.4
1973	18.0	29.1	47.1	295.5	6.1	9.8	15.9
1974	21.2	52.3	73.5	409.7	5.2	12.8	17.9
1975	20.1	69.0	89.1	519.2	3.9	13.3	17.2
1976	30.8	82.9	113.7	663.9	4.6	12.5	17.1
1977	31.3	104.9	136.2	863.0	3.6	12.2	15.8
1978	55.4	113.3	168.6	1274.8	4.3	8.9	13.2
1979	75.7	178.5	254.2	2155.9	3.5	8.3	11.8
1980	221.5	613.3	834.8	4328.0	5.1	14.2	19.3
1981	530.7	1002.4	1533.1	6413.6	8.3	15.6	23.9
1982	937.3	1461.4	2398.7	8620.4	10.9	17.0	27.8
1983	1298.9	2127.1	3426.0	11531.8	11.3	18.4	29.7
1984	2608.3	4034.9	6643.2	18212.1	14.3	22.2	36.5
1985	4252.9	5994.9	10247.8	27551.8	15.4	21.8	37.2
1986	5012.3	7561.2	12573.5	39155.4	12.8	19.3	32.1
1987	8844.3	12357.5	21201.9	55624.5	15.9	22.2	38.1

X: TL cinsinden ihracat, M: TL cinsinden ithalat,
 SXM: toplam dış ticaret hacmi (X+M),
 GDPN: cari fiyatlarla GSYH.

KAYNAK: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, çeşitli sayılar.
 TCMB, Yıllık Rapor 1987, Ankara.

(X, M, SXM ve GDPN milyar TL olarak, oranlar yüzde olarak.)

Tablo 2.2: Seçilmiş Ülkelerin Dış Açıklık Endeksleri (1950-85)

ÜLKE	YILLAR	X	M	GDPN	E	X/GDPN	M/GDPN
Almanya FC	1950	8.36	11.37	97.8	4.195	8.5	11.6
	1960	47.95	42.72	302.7	4.200	15.8	14.1
	1970	125.28	136.01	675.3	3.660	18.6	20.1
	1980	350.33	341.38	1478.9	1.818	23.7	23.1
	1985	537.10	463.82	1839.9	2.944	29.2	25.2
Amerika BD	1950	10.28	9.63	286.7	1.000	3.6	3.4
	1960	20.60	16.38	511.9	1.000	4.0	3.2
	1970	43.24	42.70	1008.3	1.000	4.3	4.2
	1980	220.79	256.98	2684.4	1.000	8.2	9.6
	1985	213.14	361.63	3957.0	1.000	5.4	9.1
Güney Kore	1955	1.00	17.00	113.0	2.500	0.9	15.0
	1960	2.00	22.00	243.0	63.130	0.8	9.1
	1970	259.00	616.00	2724.0	310.560	9.5	22.6
	1980	10633.00	13541.00	37915.0	607.430	28.0	35.7
	1985	26347.00	27083.00	75511.0	870.020	34.9	35.9
Hindistan	1950	5.45	5.20	95.6	4.762	5.7	5.4
	1960	6.34	10.97	150.2	4.762	4.2	7.3
	1970	15.20	15.93	402.6	7.500	3.8	4.0
	1980	67.52	116.77	1274.5	7.863	5.3	9.2
	1985	99.24	183.85	2434.5	12.369	4.1	7.6
Japonya	1950	298.00	348.00	8596.0	361.100	3.5	4.0
	1960	1460.00	1617.00	15504.0	360.000	9.4	10.4
	1970	6954.00	6797.00	73345.0	360.000	9.5	9.3
	1980	29382.00	31995.00	240176.0	226.740	12.2	13.3
	1985	41959.00	31076.00	316115.0	238.540	13.3	9.8
Kanada	1950	3.29	3.38	19.0	1.089	17.3	17.8
	1960	5.64	5.89	39.0	0.970	14.5	15.1
	1970	17.53	14.93	89.1	1.048	19.7	16.8
	1980	79.21	73.15	309.9	1.169	25.6	23.6
	1985	124.01	110.73	476.4	1.365	26.0	23.2
Malezya	1955	2.95	2.07	5.0	3.061	59.1	41.4
	1960	3.63	2.79	6.8	3.061	53.1	40.7
	1970	5.16	4.29	12.2	3.061	42.5	35.3
	1980	28.17	23.45	53.3	2.177	52.8	44.0
	1985	38.33	30.56	77.5	2.483	49.4	39.4
Meksika	1950	4.60	4.80	41.1	8.650	11.2	11.7
	1960	9.60	14.80	155.9	12.500	6.2	9.5
	1970	17.50	30.80	444.3	12.500	3.9	6.9
	1980	357.50	447.00	4276.5	22.951	8.4	10.5
	1985	5705.10	3597.50	45588.5	256.872	12.5	7.9
Yunanistan	1950	0.74	0.80	9.7	2.800	7.6	8.2
	1960	1.72	2.21	47.0	4.867	3.7	4.7
	1970	6.41	9.60	145.5	11.500	4.4	6.6
	1980	221.50	613.27	4328.0	76.040	5.1	14.2
	1985	4252.95	5994.85	27551.8	521.980	15.4	21.8
Türkiye	1950	1.40	6.40	32.8	15.000	4.3	19.5
	1960	6.10	21.10	105.2	30.000	5.8	20.1
	1970	19.30	58.80	298.9	30.000	6.5	19.7
	1980	221.10	452.90	1711.0	42.617	12.9	26.5
	1985	629.10	1412.60	4614.2	138.119	13.6	30.6

KAYNAK: İlk 4 sütündeki rakamlar, her ülkenin IMF-IFS'teki özel sayfalarından alınmıştır.

Satır numaraları (sırasıyla): 70, 71, 99b ve rf.

(İlk 3 sütündeki veriler her ülkenin kendi para birimi ile milyar, E her ülkenin Dolar kuru (yerli para/\$) ve oranlar % olarak.)

**Tablo 2.3: GSMH, GSYH ve Net Dış Faktör Gelirleri
(1950-1987)**

	GDPN	NFIN	GNPN	NFIN/GNPN
1950	9.71	-0.07	9.64	-0.75
1951	11.67	-0.02	11.64	-0.20
1952	13.42	-0.03	13.39	-0.24
1953	15.34	-0.03	15.61	-0.19
1954	15.96	-0.04	15.91	-0.28
1955	19.19	-0.07	19.12	-0.38
1956	22.14	-0.10	22.05	-0.44
1957	29.45	-0.14	29.31	-0.48
1958	35.15	-0.15	35.00	-0.42
1959	43.92	-0.25	43.67	-0.58
1960	46.98	-0.31	46.66	-0.67
1961	49.83	-0.29	49.54	-0.59
1962	57.88	-0.28	57.59	-0.49
1963	66.91	-0.11	66.80	-0.16
1964	71.48	-0.16	71.31	-0.23
1965	76.44	0.29	76.73	0.37
1966	90.78	0.64	91.42	0.70
1967	101.19	0.30	101.48	0.29
1968	112.19	0.30	112.49	0.27
1969	124.47	0.42	124.89	0.34
1970	145.49	2.29	147.78	1.55
1971	187.13	5.47	192.60	2.84
1972	232.11	8.69	240.81	3.61
1973	295.50	14.33	309.83	4.62
1974	409.75	17.35	427.10	4.06
1975	519.17	16.60	535.77	3.10
1976	663.94	11.05	674.99	1.64
1977	862.97	9.93	872.89	1.14
1978	1274.78	15.94	1290.72	1.24
1979	2155.89	43.63	2199.52	1.98
1980	4327.96	107.19	4435.15	2.42
1981	6413.61	139.99	6553.60	2.14
1982	8620.39	114.62	8735.01	1.31
1983	11531.76	20.10	11551.86	0.17
1984	18212.08	162.76	18374.84	0.89
1985	27551.84	237.57	27789.41	0.85
1986	39155.40	21.77	39177.17	0.06
1987	55624.51	132.69	55757.20	0.24

GDPN: Cari fiyatlarla GSYH,

NFIN: Cari fiy. net dış faktör gelirleri,

GNPN: Cari fiyatlarla GSMH (GNPN=GDPN+NFIN)

KAYNAK: Tablo 2.1'dekilerle aynı.

(İlk 3 sütun milyar TL olarak, son sütun
% olarak.)

2.1.2: TÜRKİYE'DE İÇ VE DIŞ İSTİKRAR İLE MAKROEKONOMİK POLİTİKA GÖSTERGELERİ:1950-1986

Türkiye'de, 1980 öncesindeki son 30 yıllık dönem içinde 2 kez büyük ekonomik bunalıma düşülmüştür; bunlardan ilki 1950'lerin ikinci yarısına (1955-1959), ikincisi ise 1970'lerin ikinci yarısına (1977-1979) rastlar. Literatürde genel kam, her iki bunalımın da, önce büyük birer ödemeler dengesi krizi biçiminde başgösterip, bu dış istikrarsızlığın üretim yavaşlamalarına yol açtığı, fakat eşanlı olarak (özellikle kamu harcamalarındaki büyük artışların etkisiyle) yurtiçi toplam talep talebin de hızla genişlediği ve bütün bunların bir sonucu olarak, her 2 dönemde de, ciddi bir enflasyonist sürecin ortaya çıktığı şeklindedir.⁶⁴ Dış denge ile iç dengenin birbirlerine ne denli bağlı olduğunu gösteren bu gelişmelerin, ex-post istikrarsızlık göstergelerinin gerisinde, Türkiye'de yıllardır uygulana gelen (hatalı ve ısrarlı) politikaların birikimli etkileri yatmaktadır. Gerçekten de, 1950-1979 dönemine bakılacak olursa, bütün bu dönem boyunca Türkiye'de "korumacılık politikası" egemen olmuş, ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikası, (1964-1973 dönemi hariç) ithalatın kısıtlanmasından çok ihracatın engellendiği⁶⁵ bir ekonomik yapı oluşturmuş, fiyat artışları gibi gelişmelere rağmen döviz kurları çok ender değiştirildiğinden Türk Lirası aşırı değerlenmiş ve ihracat gerektiği ölçüde artmamıştır.⁶⁶

İşçi dövizlerinde 1960'ların ortalarından itibaren başlayan (ve özellikle 1970-1974 döneminde hızlanan) artışların etkisiyle, bir yandan net yurtdışı faktör gelirleri (NFI) yükseldiğinden cari işlemler dengesi (CAB) düzelmiş ve yeni bir ödemeler dengesi sorununun doğması bir anlamda gecikmiş, öte yandan 1970-1974 dönemindeki

⁶⁴ Bu konuda bak. Ataç (1978: s. 20-32), Öksüz (1980: s. 46-106), Akat (1983: s. 41-53, 68-70 ve 73-79), Olgun & Togan (1984: s. 6-18), Öniş (1986: s. 7-9), Ertuna (1986: s. 15-17), Alkin et. al. (1986: s. 5-18) ve Fry (1986: s. 95-96). Ayrıca bak. Tablo 2.4 ve Grafik 2.1 (a, b).

⁶⁵ İthal ikamesinin ileri aşamalarına gelindiği halde, bir türlü dışpazarlara yönelmemesi anlamındaki bu nitelikle için bak. Akat (1980 veya 1983: s. 41-72). Ayrıca bak. Alkin et. al. (1986: s. 13-14).

⁶⁶ Bak. dipnot 64'deki kaynaklar. Döviz kuru değişimleri ve ihracatın gelişimi için ise bak. Tablo 2.4, Tablo 2.8 (a, b, c) ve Grafik 2.2 (a, b, c).

bu büyük döviz girişlerinin merkez bankasının net dış varlıklarını (NFA^{cb}) artırıcı etkisi kısırlaştırılmama (sterilizasyona başvurmama)⁶⁷ nedeniyle para bazını (RM) ve dolayısıyla genel fiyat düzeyini (P) hızla yükseltmeye başlamıştır (1970-1975).⁶⁸

1975-1979 döneminde ise, rezervler (NFA^{cb}) eritilerek para bazı ve fiyat artışları yavaşlatılmak istenmiş; ama bu kez de merkez bankasının özellikle kamu kesimine açtığı krediler ve dolayısıyla NDA^{cbg} çok hızlı artırıldığından para bazı bu tutarsız politika sonucu yine de artmıştır.⁶⁹ Zaten, gerek 1955-1959 gerekse 1971-1979 dönemindeki artan kamu harcamaları ve bütçe açıklarının finansmanında hep merkez bankası kaynaklarına başvurulmuş (money creation) ve dolayısıyla, bu 2 dönemdeki para bazı (RM) artışlarının en önemli kaynaklarını merkez bankasının (cb) kamu kesimine (g) açtığı krediler oluşturmuştur.⁷⁰

İşte 24 Ocak 1980 ve bunu izleyen istikrar önlemleri, bu tür bir gidşe dur diyebilme çabasının bir ürünüdür⁷¹ ve Olgun & Togan (1984: s. 84-103)'e göre, 1973-1979 döneminin özellikle şu 3 niteliğinin değiştirilmesinde başarılı olmuştur:

1. Fazlasıyla aşırı değerli bir kur,⁷² düşük ihracat, yüksek ithalat ve dolayısıyla

67 Bu dönemde; net dış varlık (NFA^{cb}) artışlarının para bazını (RM) artırıcı etkisi "sterilize" edileceğine, bu rezervler yardımıyla, sermaye mali ve hammadde ithalatı finansmanı amacıyla yurtiçi krediler (ve dolayısıyla NDA^{cb}) artırılmıştır. Sonuç, para bazı ve arzının hızla genişlemesi olmuştur. Bak. Demirgil (1983: s. 17), Arslan (1986: s. 33) ve Tablo 2.5 ile Tablo 2.6 (a, b, c). Ayrıca, karşı dipnot 16. Türkiye'de para otoritesinin net dış varlık (NFA^{cb}) kalemleri hakkında bilgi için bak. Hiçyılmaz & Tuğçetin (1977: s. 12-17).

68 Bak. Gürsel (1977: s. 26), Fry (1978: s. 55 ve 60), Olgun (1982: s. 144), Demirgil (1983: s. 17) ve Arslan (1986: s. 33). Ayrıca bak. Tablo 2.4, Tablo 2.5 ve Tablo 2.6 (a, b, c).

69 Bak. Gürsel (1977: s. 45), Olgun (1982: s. 144), Olgun & Togan (1984: s. 16) ve Tablo 2.5, Tablo 2.6a ile Grafik 2.3 (a, b, c). Ayrıca, mal ve hizmet piyasasındaki toplam talebin 1950-1987 dönemindeki bileşimi hakkında veriler için bak. Tablo 2.7 (a, b, c, d, e).

70 Bak. Demirgil (1983: s. 8). Ayrıca bak. Tablo 2.5, Tablo 2.6 (a, b, c), Grafik 2.4 (a, b, c, d), Grafik 2.5, Grafik 2.6 ve Grafik 2.7 (a, b, c).

71 Bu bölümdeki 1950-1979 ve özellikle 1980-1986 dönemine ait değerlendirmelerim ayrıntılı, eksiksiz ve özgün bir yorumlama iddiası taşımamakta, konunun gerektirdiği ölçüde belli başlı bazı ekonomik göstergelerin incelenmesiyle sınırlı kalmaktadır.

72 Mayıs 1981'den bu yana Türkiye'de, sabit döviz kurları sisteminden esnek kurlara geçişte bir ara dönem olarak, günlük kur ayarlamalarına dayalı bir sistem uygulanmaktadır. Bu yeni kur sistemi "tırs giden kurlar", "kayan pariteler", "kaygan destek" veya "mini devalüasyon" (sliding-peg) olarak adlandırılabilir. Bak. Çarıkçı (1983: s. 137-138) ve Olgun & Togan (1984: s. 70).

yetersiz döviz gelirleri,

2. Negatif reel feiz politikasının yol açtığı finansal baskı (financial repression)⁷³ ve

3. Parasal genişlemeye ve dolayısıyla iç talep artışlarına yol açan büyük kamu açıkları (KIT'lerinki dahil).⁷⁴

1980'den itibaren Türkiye'nin girdiği dışa açılma sürecinin belki de en parlak göstergeleri, özellikle 1984'ten bu yana yeniden ulaşılan yüksek reel büyüme oranları⁷⁵ ve bunun yanında, Türk Lirasının hızlı değer kaybı ve teşviklerle artırılan ihracat⁷⁶ olmuştur. Ödemeler bilançosunda sağlanan iyileşmelere ve yüksek büyüme oranlarına karşın, iç istikrarın diğer bir göstergesi olan genel fiyat düzeyinin sürekli ve hızlı artışları (enflasyon) ise hâlâ yüzde 30'ların altına çekilememiş, hatta 1987'den 1988'e geçilirken bu oranda yüzde 70'lerin üstüne doğru bir sıçrama görülmüştür.

1980'li yıllar; artan ihracat, hızlanan büyüme, Türk Lirasının hızlı iç ve dış değer kaybı, hâlâ büyüyen kamu kesimi açıkları ile birlikte bir "dışa açılış dönemi" olarak adlandırılabilir. 1980-1986 döneminin 1980 öncesinden bir farkı ise, büyüyen kamu kesimi⁷⁷ açıklarına rağmen sıkı para (tight money) politikası izleyebilme çabası yanında kamu açıklarının finansmanında merkez bankasının sırtındaki yükü hafifletebilme amacıyla yeni kamusal borçlanma aletleri yaratılması ve sermaye piyasasını geliştirici önlemlerin alınması olmuştur. Zira kamu kesiminin crowding-

⁷³ Finansal baskı, 1980'den sonra yüksek faiz (pahalı para) politikası ile kısmen hafifletilmiş, fakat hâlâ, hedeflenen serbest faiz düzenine kalıcı biçimde geçilememiştir. Bak. Ertuna (1986: s. 19 ve 222).

⁷⁴ Teşhisin doğru konmasına karşın, kamu açıklarının 1980 sonrasında da hâlâ daraltılmadığı, kamu harcamalarının hızla arttığı ve kamu harcamalarının (gerek cari gerekse sabit fiyatlarla) bileşimindeki ağırlığın ilk kez (1981'den bu yana) tüketim harcamalarından (Cg) sabit sermaye yatırımlarına (Ig) kaydığı görülmektedir. Bak. Grafik 2.4c, Grafik 2.5, Grafik 2.6 ve Grafik 2.7c. Kamu kesimi harcamalarının daha dar bir bölümünü ifade eden konsolide bütçe harcamalarının (GE) da hızla genişlemesi olgusu, Tablo 2.9 ve Grafik 2.4d'de aylık veriler itibarıyla ayrıca gösterilmiştir.

⁷⁵ Bak. Tablo 2.4 ve Grafik 2.1b.

⁷⁶ Türkiye'nin 1980 sonrası ihracat performansı ile ilgili kantitatif bir çalışma için bak. Ersel & Temel (1984).

⁷⁷ Bu çalışmada, kamu kesimi ifadesi, DPT'nin hazırladığı makro denge ve kamu kesimi genel dengesi tablolarında olduğu gibi, "konsolide (genel + katma) bütçeye dahil kamu kuruluşları, KIT'ler, yerel yönetimler, döner sermaye ve fonlar"ı içerecek biçimde kullanılmaktadır.

out'a yol açmadan rahatça borçlanabileceği ve borçlanma aletlerinin çeşitlendiği gelişmiş bir sermaye piyasasının bulunmaması, zaten yüksek açıklar veren kamu kesimini, merkez bankası kaynaklarına başvurmağa zorlamakta ve bu parasal genişleme de,⁷⁸ Türkiye'nin iç ve dış istikrar hedeflerinden sapsmalarına yol açmaktadır.

Öte yandan, bütçe finansmanının bileşiminde ağırlığın bankacılık sisteminden özel kesime kaydırılması da sorunun kalıcı bir şekilde çözülmesinde yararlı olmamaktadır. Çünkü, bugün uygulanacak bir sıkı para politikası, yüksek açıklar sürerken, gelecekte borçların faiz ve anapara ödemeleri nedeniyle yeniden parasal genişlemeye (money creation) yol açabilecektir.⁷⁹ Bu durumda, en sağlıklı fakat uygulanması belki daha güç olan çözüm, kamu açıklarının finansman biçimi seçiminin de ötesinde, kamu harcamalarının kısılması ve / veya kamu gelirlerinin artırılması olarak gözükmektedir.⁸⁰

⁷⁸ Dunn & Farhadian (1986: s. 66-68)'e göre; güçlü sermaye piyasasına sahip ekonomilerde, kamu açıklarının finansmanında pek çok alması bulunması nedeniyle, para otoritesi maliye otoritesinden bağımsız olabilmektedir. Örn. ABD'de son yıllarda, bir yandan aşırı genişletici bütçe açıkları verilirken öte yandan daraltıcı para politikası izlenebilmektedir (Dunn & Farhadian, 1986: s. 66). [Bu konuda, Bölüm 3.1'de sözünü edeceğim S-W-M modeli, o denli iyimser sonuçlar vermemektedir; S-W-M modeline göre, ABD'de bile bağımsız bir para otoritesinin varlığından söz edilemez!]

Dunn - Farhadian modelinde; az gelişmiş veya "sığ" bir finansal sisteme sahip ülkelerde, merkez bankasının yurtdışı varlıklarının azalışına yol açan yurtdışı varlık artışının [Bak. İçöz (1982: s. 86), Junge (1988: s. 10-11).] ve bu yüzden de ödemeler dengesi hareketlerinin, büyük ölçüde, bütçe açıkları tarafından belirlendiği hipotezi, 1975-1980 dönemi için 54 ülke verileriyle sınanmış, önce ülkeler finansal gelişmişlik (financial deepening) düzeylerine göre sıraya konulup gruplandırılmış (ki Türkiye bu sıralamada alttan 14. sırada yer alarak son gruba girmiştir), daha sonra da bütçe açığının merkez bankasınca finanse edilme derecesini gösterecek bir katsayının da bulunduğu bir denklem ekonometrik olarak tahmin edilmiştir. Model sonuçlarına göre; aralarında Türkiye'nin de bulunduğu pek çok az gelişmiş ülke için, parasalci ödemeler bilançosu modeli (monetary approach to the balance of payments) bir "maliye politikası modeli"ne dönüşmektedir. Başka bir deyişle, ülkelerin finansal gelişmişlik düzeyleri yükseldikçe, kamu kesiminin merkez bankası dışında borçlanabileceği piyasalar doğacağından, para ve maliye politikaları da o ölçüde birbirinden ayrılmaktadır. Bu gelişmiş finansal sistemlerde, maliye politikası para politikası üzerindeki etkisi aracılığıyla artık ödemeler bilançosu hareketlerini belirleyemediğinden, para otoritesinin bağımsızlığı artmaktadır. Ayrıca bak. dipnot 2, 3 ve 41.

⁷⁹ Bu olgudan, ilerde Bölüm 3.1'de Sargent - Wallace - Miller modeli özellenirken yeniden söz edilecektir.

⁸⁰ Bak. Alkin et. al. (1986: s. 17-18) ve TÜSIAD (1987: s. 39).

Tablo 2.4: Seçilmiş Temel Ekonomik Göstergeler (1950-1987)

	GNPN	GNPNBR	GNPR	GNPRGR	GNPD	INF	X	XGR	E	EINV	DEVALU
1950	9.64	NA	38.51	NA	25.04	NA	0.738	NA	2.800	0.35714	NA
1951	11.64	20.77	43.45	12.83	26.80	7.03	0.879	19.11	2.800	0.35714	0.00
1952	13.39	14.99	48.62	11.91	27.54	2.75	1.016	15.59	2.800	0.35714	0.00
1953	15.61	16.57	54.09	11.25	28.85	4.78	1.109	9.15	2.800	0.35714	0.00
1954	15.91	1.97	52.48	-2.98	30.32	5.10	0.938	-15.42	2.800	0.35714	0.00
1955	19.12	20.13	56.64	7.93	33.75	11.30	0.877	-6.50	2.800	0.35714	0.00
1956	22.05	15.32	58.43	3.15	37.73	11.80	0.854	-2.62	2.800	0.35714	0.00
1957	29.31	32.94	62.99	7.82	46.53	23.30	0.967	13.23	2.800	0.35714	0.00
1958	35.00	19.41	65.84	4.52	53.16	14.25	0.692	-28.44	2.800	0.35714	0.00
1959	43.67	24.77	68.52	4.07	63.73	19.90	0.991	43.21	2.800	0.35714	0.00
1960	46.66	6.86	70.87	3.43	65.85	3.32	1.721	73.66	4.867	0.20547	-42.47
1961	49.54	6.15	72.29	2.00	68.53	4.07	3.121	81.35	9.000	0.11111	-45.92
1962	57.59	16.27	76.75	6.18	75.04	9.50	3.431	9.93	9.000	0.11111	0.00
1963	66.80	15.99	84.19	9.69	79.35	5.75	3.313	-3.44	9.000	0.11111	0.00
1964	71.31	6.75	87.62	4.08	81.39	2.57	3.697	11.59	9.000	0.11111	0.00
1965	76.73	7.59	90.37	3.14	84.90	4.32	4.174	12.90	9.000	0.11111	0.00
1966	91.42	19.15	101.20	11.99	90.33	6.39	4.415	5.77	9.000	0.11111	0.00
1967	101.48	11.01	105.46	4.21	96.23	6.53	4.701	6.48	9.000	0.11111	0.00
1968	112.49	10.85	112.49	6.67	100.00	3.92	4.468	-4.96	9.000	0.11111	0.00
1969	124.89	11.02	118.59	5.42	105.31	5.31	4.832	8.15	9.000	0.11111	0.00
1970	147.78	18.32	125.43	5.76	117.82	11.88	6.408	32.62	11.500	0.08696	-21.74
1971	192.60	30.33	138.19	10.17	139.38	18.30	9.090	41.85	14.917	0.06704	-22.91
1972	240.81	25.03	148.48	7.45	162.19	16.36	11.876	30.65	14.150	0.07067	5.42
1973	309.83	28.66	156.46	5.38	198.03	22.10	18.037	51.88	14.150	0.07067	0.00
1974	427.10	37.85	168.01	7.39	254.21	28.37	21.197	17.52	13.927	0.07180	1.60
1975	535.77	25.44	181.38	7.96	295.38	16.20	20.075	-5.29	14.442	0.06924	-3.57
1976	674.99	25.98	195.75	7.92	344.82	16.74	30.775	53.30	16.053	0.06229	-10.04
1977	872.89	29.32	203.36	3.89	429.24	24.48	31.338	1.83	18.002	0.05555	-10.83
1978	1290.72	47.87	209.18	2.86	617.03	43.75	55.358	76.65	24.282	0.04118	-25.86
1979	2199.52	70.41	208.34	-0.40	1055.72	71.10	75.744	36.83	31.078	0.03218	-21.87
1980	4435.15	101.64	206.12	-1.07	2151.72	103.82	221.498	192.43	76.040	0.01315	-59.13
1981	6553.60	47.76	214.67	4.15	3052.85	41.88	530.716	139.60	111.220	0.00899	-31.63
1982	8735.01	33.29	224.43	4.55	3892.08	27.49	937.311	76.61	162.550	0.00615	-31.58
1983	11551.86	32.25	231.86	3.31	4982.18	28.01	1298.945	38.58	225.460	0.00444	-27.90
1984	18374.84	59.06	245.65	5.94	7480.21	50.14	2608.332	100.80	366.680	0.00273	-38.51
1985	27789.41	51.24	258.17	5.10	10763.99	43.90	4252.949	63.05	521.980	0.00192	-29.75
1986	39177.17	40.98	278.81	7.99	14051.76	30.54	5012.346	17.86	674.510	0.00148	-22.61
1987	55757.20	42.32	298.00	6.88	18710.47	33.15	8844.331	76.45	860.580	0.00116	-21.62

GNPN: cari fiy. GSMH (büyüme oranı: GNPNGR),
GNPR: 1968 fiy. GSMH (büyüme oranı: GNPRGR),
GNPD: GSMH fiyat deflatörü (100xGNPN/GNPR) (büyüme oranı: INF),
X : TL cinsinden ihracat (büyüme oranı: XGR),
E : döviz kuru (TL/₺) (Kaynak: IMF-IFS, satır rf),
EINV: döviz kuru (₺/TL) (büyüme oranı: DEVALU).

KAYNAK: Tablo 2.1'dekilerle aynı.

(Mutlak değerler milyar TL olarak, oranlar % olarak.)

Tablo 2.5: Kamu Harcamaları ve Para Bazı (1950-1987)

	AGN	AGNGR	AGR	AGRGR	CGN	CGNGR	IGN	IGNGR	RM	RMGR	NFA ^{cb}
1950	1.54	NA	6.15	NA	1.14	NA	0.40	NA	1.06	NA	0.34
1951	1.79	16.23	6.68	8.60	1.19	4.39	0.60	50.00	1.30	22.64	0.25
1952	2.15	20.11	7.81	16.90	1.35	13.45	0.80	33.33	1.40	7.69	-0.04
1953	2.72	26.51	9.43	20.74	1.62	20.00	1.10	37.50	1.74	24.29	0.12
1954	2.99	9.93	9.86	4.60	1.99	22.84	1.00	-9.09	2.20	26.44	-0.05
1955	3.98	33.11	11.79	19.60	2.48	24.62	1.50	50.00	2.66	20.91	-0.23
1956	4.40	10.55	11.66	-1.11	2.60	4.84	1.80	20.00	3.46	30.08	-0.12
1957	4.93	12.05	10.60	-9.13	2.83	8.85	2.10	16.67	3.98	15.03	-0.21
1958	5.76	16.84	10.84	2.27	3.36	18.73	2.40	14.29	4.25	6.78	-0.11
1959	7.75	34.55	12.16	12.22	4.75	41.37	3.00	25.00	4.42	4.00	-0.21
1960	8.45	9.03	12.83	5.53	4.95	4.21	3.50	16.67	5.13	16.06	0.09
1961	9.64	14.08	14.07	9.62	6.04	22.02	3.60	2.86	5.54	7.99	0.53
1962	10.13	5.07	13.50	-4.04	6.44	6.62	3.69	2.47	6.01	8.48	0.34
1963	12.13	19.79	15.29	13.28	7.38	14.60	4.75	28.87	6.63	10.32	0.05
1964	14.06	15.85	17.27	12.94	8.63	16.94	5.43	14.16	8.10	22.17	0.31
1965	15.58	10.83	18.35	6.25	9.50	10.08	6.08	12.03	9.04	11.60	0.57
1966	18.80	20.67	20.81	13.42	11.00	15.79	7.80	28.29	10.84	19.91	-0.03
1967	21.46	14.15	22.30	7.16	12.46	13.27	9.00	15.38	12.78	17.90	-0.02
1968	25.29	17.85	25.29	13.40	14.09	13.08	11.20	24.44	14.25	11.50	0.95
1969	28.27	11.78	26.84	6.15	15.47	9.79	12.80	14.29	16.30	14.39	2.26
1970	33.12	17.16	28.11	4.72	18.72	21.01	14.40	12.50	19.80	21.47	1.25
1971	41.26	24.58	29.60	5.31	25.06	33.87	16.20	12.50	26.30	32.83	6.66
1972	48.00	16.34	29.60	-0.02	28.00	11.73	20.00	23.46	35.90	36.50	6.82
1973	61.90	28.96	31.26	5.62	36.80	31.43	25.10	25.50	45.40	26.46	13.29
1974	82.00	32.47	32.26	3.20	47.00	27.72	35.00	39.44	58.36	28.55	3.86
1975	117.70	43.54	39.85	23.53	63.90	35.96	53.80	53.71	76.90	31.77	-16.34
1976	159.30	35.34	46.20	15.94	84.60	32.39	74.70	38.85	93.00	20.94	-47.73
1977	224.10	40.68	52.21	13.01	116.30	37.47	107.80	44.31	136.70	46.99	-65.18
1978	308.90	37.84	50.06	-4.11	172.60	48.41	136.30	26.44	198.90	45.50	-88.13
1979	529.50	71.41	50.16	0.19	294.00	70.34	235.50	72.78	309.40	55.56	-136.91
1980	1029.00	94.33	47.82	-4.65	544.10	85.07	484.90	105.90	457.70	47.93	-368.46
1981	1467.00	42.57	48.05	0.48	700.10	28.67	766.90	58.16	717.20	56.70	-327.30
1982	1944.90	32.58	49.97	3.99	939.40	34.18	1005.50	31.11	1011.20	40.99	-321.72
1983	2398.80	23.34	48.15	-3.65	1172.70	24.83	1226.10	21.94	1397.10	38.16	-609.75
1984	3423.90	42.73	45.77	-4.93	1648.40	40.56	1775.50	44.81	2100.50	50.35	-1660.67
1985	5596.80	63.46	52.00	13.59	2368.40	43.68	3228.40	81.83	2899.50	38.04	-3263.77
1986	8852.00	58.16	63.00	21.16	3552.60	50.00	5299.40	64.15	3681.00	26.95	-5416.58
1987	12804.80	44.65	68.44	8.64	5254.70	47.91	7550.10	42.47	NA	NA	NA

AGN: Cari fiy. top. kamu harcamaları (büyüme oranı: AGNGR),

AGR: GNP ile deflate edilmiş toplam kamu harcamaları (büyüme oranı: AGRGR),

CGN: Cari fiy. kamusal tüketim harcamaları (büyüme oranı: CGNGR),

IGN: Cari fiy. sabit sermaye yatırımları (büyüme oranı: IGNGR),

RM: Para tabanı (rezerv para) (büyüme oranı: RMGR)

NFA^{cb}: Merkez bankasının net dış varlıkları)

KAYNAK: IMF, International Financial Statistics, çeşitli sayılar;
DPT, V. BYP Destek Çalışmaları 1, V. BY Kalkınma Planı Öncesinde
Gelişmeler 1972-1983 (Ekonomik Gelişmeler), 1984, Ankara;
TCMB, Yıllık Rapor 1987, Ankara;
TCMB, Üç Aylık Bülten, çeş. say.

Tablo 2.6a: Bankacılık Kesiminin Net İç ve Dış Varlıkları

	NFA ^{cb}	DA ^{cb} _{g1}	DL ^{cb} _{g1}	DA ^{cb} _{g2}	DL ^{cb} _{g2}	DA ^{db} _{g1}	DL ^{db} _{g1}	DA ^{db} _{g2}	DL ^{db} _{g2}	DA ^{db} _p	DL ^{db} _p
1950	0.34	0.28	0.23	0.59	NA	0.54	0.38	NA	NA	1.88	NA
1951	0.25	0.32	0.24	0.66	NA	0.58	0.48	NA	NA	2.44	NA
1952	-0.04	0.28	0.28	0.89	NA	0.66	0.73	NA	NA	3.32	NA
1953	0.12	0.27	0.31	1.11	NA	0.92	0.95	NA	NA	4.54	NA
1954	-0.05	0.47	0.26	0.93	NA	1.09	0.97	NA	NA	5.57	NA
1955	-0.23	1.15	0.29	1.05	NA	1.22	1.34	NA	NA	6.46	NA
1956	-0.12	1.40	0.28	0.89	NA	1.59	1.72	NA	NA	7.54	NA
1957	-0.21	1.51	0.28	1.49	NA	2.07	2.06	NA	NA	8.90	NA
1958	-0.11	1.45	0.51	1.87	NA	2.31	2.25	NA	NA	10.05	NA
1959	-0.21	1.51	0.41	2.22	NA	2.64	3.88	NA	NA	11.30	NA
1960	0.09	2.02	0.41	1.90	NA	2.90	3.84	NA	NA	12.02	NA
1961	0.53	5.68	0.51	0.20	NA	3.03	4.44	NA	NA	9.15	NA
1962	0.34	5.92	0.48	0.36	NA	3.35	4.54	NA	NA	11.33	NA
1963	0.05	6.33	0.41	1.00	NA	3.52	5.23	NA	NA	13.10	NA
1964	0.31	6.63	0.41	1.03	NA	3.84	5.87	NA	NA	14.79	NA
1965	0.57	7.66	0.36	0.81	NA	4.55	6.53	NA	NA	17.46	NA
1966	-0.03	8.35	0.38	1.24	NA	5.37	7.36	NA	NA	21.58	NA
1967	-0.02	8.86	0.37	1.62	NA	5.87	8.41	NA	NA	24.88	NA
1968	0.95	9.32	0.28	1.50	NA	2.87	9.55	NA	NA	28.07	NA
1969	2.26	10.72	0.43	1.79	NA	3.24	9.74	NA	NA	33.84	NA
1970	1.25	10.55	0.78	3.58	0.05	3.40	11.80	6.07	1.07	32.54	31.44
1971	6.66	12.82	1.78	5.46	0.12	5.84	3.90	7.67	1.29	37.20	41.51
1972	6.82	14.25	1.85	5.81	0.30	7.17	5.30	9.88	1.79	49.42	53.06
1973	13.29	14.62	1.86	5.69	0.15	6.72	6.75	14.64	1.94	64.99	67.66
1974	3.86	19.26	2.15	9.95	0.30	6.83	7.26	19.13	2.31	84.17	84.86
1975	-16.34	37.90	2.53	9.55	0.54	9.13	8.91	25.70	3.34	121.23	112.97
1976	-47.73	47.01	3.93	25.53	0.23	15.05	11.52	33.57	4.51	161.60	141.35
1977	-65.18	83.54	5.62	46.51	1.03	22.72	15.85	36.19	5.39	205.77	202.13
1978	-88.13	139.42	6.05	67.61	1.58	31.11	23.06	40.37	7.35	260.66	254.80
1979	-136.91	249.20	14.29	123.67	2.54	39.06	28.66	78.00	14.17	380.83	381.79
1980	-368.46	563.60	74.89	180.19	2.81	65.23	53.69	159.04	34.38	660.26	645.50
1981	-327.30	872.70	307.16	235.98	9.63	153.73	160.54	160.78	89.36	1231.34	1350.14
1982	-321.72	1150.99	311.60	260.75	2.55	375.72	327.34	156.17	99.11	1813.50	2150.62
1983	-609.75	1464.62	206.95	256.15	18.64	360.53	478.45	199.34	122.57	2707.88	2920.47
1984	-1660.67	3887.45	46.83	40.97	31.59	893.95	718.01	174.02	220.29	3624.79	4595.70
1985	-3263.77	5853.35	149.93	122.40	19.48	1992.87	1177.42	438.99	372.02	5725.48	7119.73
1986	-5416.58	8703.71	131.01	213.31	15.29	2788.79	2575.91	1346.92	761.76	8993.06	9695.61

NFA^{cb} : merkez bankasının net dış varlıkları,

DA^{cb}_{g1} : merkez bankasının kamu yönet. ile ilgili varlıkları (assets),

DL^{cb}_{g1} : merkez bankasının kamu yönetimlerine yükümlülükleri (liabilities),

DA^{cb}_{g2} : merkez bankasının kamu girişimleri ile ilgili varlıkları,

DL^{cb}_{g2} : merkez bankasının kamu girişimlerine yükümlülükleri,

DA^{db}_{g1}, DL^{db}_{g1}, DA^{db}_{g2}, DL^{db}_{g2} : mevduat bankalarının ilgili kalemleri (bak. önceki son 4 tanım),

DA^{db}_p : mevduat bankalarının özel kesim ile ilgili varlıkları,

DL^{db}_p : mevduat bankalarının özel kesime olan yükümlülükleri.

KAYNAK: IMF, International Financial Statistics, çeşitli sayılar;
TCMB, Üç Aylık Bülten, çeşitli sayılar, Ankara.

(Bütün rakamlar milyar TL olarak.)

Tablo 2.6b: Para Bazı (1970-1986)

Milyon TL
TL Millions

Net Dış Varlıklar Net Foreign Assets	Net İç Varlıklar Net Domestic Assets			İthalat ve Bedelleri Imports			Net Diğer Öğe Net Other Items			Dolaşım- Para Currency			Kırsal Varlıklar Reserve Assets			Zorunlu Karşılıklar Required Reserves			Toplam Total					
	Kamu Public	Girişimci Private	Diğer Other	Kamu Public	Banka- Money	Diğer Other	İthalat Imports	Diğer Other	Para Currency	Kırsal Rural	Toplam Total	Kasa Vault	Yabancı Foreign	Yatırım Investment	Kırsal Rural	Banka- Bank	Devlet State	Yatırım Investment	Toplam Total	Kırsal Rural	Banka- Bank	Devlet State	Yatırım Investment	Toplam Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19						
1247	11196	3530	8779	1316	24821	1999	1758	22311	11851	2323	1094	1094	1456	4873	4293	1294	5587	10460						
6665	14050	5335	7392	1299	28076	1587	2840	30314	13918	3400	1731	1731	3014	8145	6956	1295	8261	16396						
6824	16375	5509	13513	1322	36719	1369	1800	40374	15980	4416	2652	2652	4002	11070	12027	1297	13324	24394						
13294	15845	5534	17624	1383	40386	1227	3800	48653	20703	5015	2249	2249	3114	10378	16275	1297	17572	27950						
3855	19889	9642	25212	7535	62278	978	4565	60590	26154	7139	3244	3244	2836	13219	19920	1297	21217	34436						
16337	39365	9015	40693	14726	103799	1123	4624	80915	32909	8557	5706	5706	4021	18284	28425	1297	29722	48006						
47733	52401	25301	70093	23526	171821	11499	9526	102563	42471	10295	4184	4184	9440	23919	34876	1297	36173	60082						
8132	154751	66026	125151	42277	272012	46533	8719	151576	62961	15740	10186	10186	21384	53294	68672	1290	69962	122258						
136908	263027	121130	162859	48335	595351	99511	35311	216085	93829	20724	12118	12118	28118	80351	98304	1290	99584	178945						
368465	528892	177377	274727	49802	1030798	99936	83900	478497	217507	67042	20237	20237	40178	122457	137243	1290	138533	280990						
327300	668156	226346	408421	54315	1352238	77510	132583	814845	280641	107028	1096	85633	102611	286388	236565	1271	237836	534204						
609748	1446708	237515	622713	76045	2382976	55470	147572	1570186	411871	132061	4151	58993	179711	374916	401193	1171	402364	777280						
1660672	4477710	9385	300459	32210	4819764	83989	356186	2718917	735523	293826	47204	61729	637096	985855	997534	5	997539	1983394						
3263770	7073054	102923	356404	49531	7581912	59222	20791	4278711	1011383	389011	64258	107005	1369634	1929908	1338420	—	1338420	3268328						
5416581	10048316	198015	497821	77034	10821186	139107	22449	5243049	1415186	618662	147019	109083	1475616	2350380	1477483	—	1477483	3827863						

Kaynak: TCMB, Üç Aylık Bülten, 1986.I-4, Tablo 2t.

Tablo 2.6c: Para Arzı (M2) ve TCMB Net İç Varlıkları (1970-1986)

Yıllar	M2		TCMB Net İç Varlıklarının Borçlu Kuruluşlara Göre Dağılımı									
	Milyar TL	77=100	Yıl Art. %	Milyar TL	77=100	Yıl Art. %	Kam. İda. %	Kam. Gir. %	Mev. Ban. %	Diğ. Ma. Ku. %	TOPLAM	
1970	44	18	21	25	9		45.11	14.22	35.37	5.30	100.00	
1971	57	23	28	28	10	13	50.04	19.00	26.33	4.63	100.00	
1972	71	29	25	37	13	31	44.60	15.00	36.80	3.60	100.00	
1973	90	37	27	40	15	10	39.23	13.70	43.64	3.42	100.00	
1974	113	47	25	62	23	54	31.94	15.48	40.48	12.10	100.00	
1975	147	60	29	104	38	67	37.92	8.69	39.20	14.19	100.00	
1976	181	74	24	171	63	65	30.59	14.77	40.91	13.73	100.00	
1977	244	100	34	272	100	59	34.23	16.72	35.40	13.66	100.00	
1978	328	135	35	388	143	43	39.86	17.01	32.24	10.89	100.00	
1979	528	217	61	555	204	43	40.16	21.81	29.33	8.70	100.00	
1980	882	362	67	1031	379	86	51.31	17.21	26.65	4.83	100.00	
1981	1637	672	86	1352	497	31	49.41	16.74	29.83	4.02	100.00	
1982	2554	1049	56	1701	625	26	59.93	15.18	20.92	3.97	100.00	
1983	3288	1350	29	2383	876	40	60.71	9.97	26.13	3.19	100.00	
1984	5179	2127	57	4820	1772	102	92.90	0.19	6.23	0.67	100.00	
1985	8145	3345	57	7582	2787	57	93.29	1.36	4.70	0.65	100.00	
1986	11644	4781	43	10821	3978	43	92.86	1.83	4.60	0.71	100.00	

Kaynak: T.C. Merkez Bankası, Üç Aylık Bütten 1986.1-4, Tablo2t ve 12, Ankara.

Tablo 2.7a: Toplam Talebin Bileşiminin Gelişimi (1950-1987)
(Cari Fiyatlarla)

	CPN	IPN	APN	CGN	IGN	AGN	CAB	STON	GNPN	NFIN	GDPN
1950	7.56	0.60	8.16	1.14	0.40	1.54	-0.12	0.06	9.64	-0.073	9.71
1951	9.44	0.80	10.24	1.19	0.60	1.79	-0.24	-0.14	11.64	-0.024	11.67
1952	10.77	1.10	11.87	1.35	0.80	2.15	-0.53	-0.10	13.39	-0.032	13.42
1953	12.39	1.10	13.49	1.62	1.10	2.72	-0.44	-0.16	15.61	-0.030	15.64
1954	11.95	1.40	13.35	1.99	1.00	2.99	-0.49	0.07	15.91	-0.044	15.96
1955	14.18	1.70	15.88	2.48	1.50	3.98	-0.57	-0.17	19.12	-0.074	19.19
1956	16.44	1.80	18.24	2.60	1.80	4.40	-0.36	-0.24	22.05	-0.097	22.14
1957	22.83	2.00	24.83	2.83	2.10	4.93	-0.26	-0.19	29.31	-0.139	29.45
1958	27.07	2.70	29.77	3.36	2.40	5.76	-0.34	-0.20	35.00	-0.146	35.15
1959	33.69	3.60	37.29	4.75	3.00	7.75	-1.45	0.09	43.67	-0.253	43.92
1960	35.62	3.70	39.32	4.95	3.50	8.45	-1.42	0.32	46.66	-0.313	46.98
1961	37.29	4.00	41.29	6.04	3.60	9.64	-1.64	0.25	49.54	-0.291	49.83
1962	44.84	4.60	49.44	6.44	3.69	10.13	-2.44	0.47	57.59	-0.283	57.88
1963	52.09	5.10	57.19	7.38	4.75	12.13	-2.98	0.46	66.80	-0.109	66.91
1964	53.18	4.70	57.88	8.63	5.43	14.06	-1.41	0.79	71.31	-0.164	71.48
1965	56.71	5.60	62.31	9.50	6.08	15.58	-0.81	-0.35	76.73	0.286	76.44
1966	65.36	6.90	72.26	11.00	7.80	18.80	-1.06	1.42	91.42	0.644	90.78
1967	71.96	8.00	79.96	12.46	9.00	21.46	-0.58	0.64	101.48	0.295	101.19
1968	80.11	9.00	89.11	14.09	11.20	25.29	-1.91	0.00	112.49	0.303	112.19
1969	89.24	10.40	99.64	15.47	12.80	28.27	-1.62	-1.40	124.89	0.422	124.47
1970	101.82	14.30	116.12	18.72	14.40	33.12	-1.58	0.12	147.78	2.285	145.49
1971	136.05	16.00	152.05	25.06	16.20	41.26	-1.80	1.09	192.60	5.469	187.13
1972	164.40	28.60	193.00	28.00	20.00	48.00	-0.11	-0.09	240.81	8.694	232.11
1973	210.00	34.50	244.50	36.80	25.10	61.90	6.63	-3.20	309.83	14.328	295.50
1974	301.50	42.50	344.00	47.00	35.00	82.00	-10.05	11.15	427.10	17.351	409.75
1975	378.50	54.90	433.40	63.90	53.80	117.70	-27.10	11.77	535.77	16.598	519.17
1976	460.00	88.60	548.60	84.60	74.70	159.30	-36.85	3.94	674.99	11.049	663.94
1977	599.20	103.70	702.90	116.30	107.80	224.10	-61.17	7.07	872.89	9.926	862.97
1978	913.20	116.80	1030.00	172.60	136.30	308.90	-34.76	-13.42	1290.72	15.942	1274.78
1979	1550.00	192.80	1742.80	294.00	235.50	529.50	-46.47	-26.31	2199.52	43.626	2155.89
1980	3178.30	439.50	3617.80	544.10	484.90	1029.00	-244.11	32.46	4435.15	107.189	4327.96
1981	4675.50	544.40	5219.90	700.10	766.90	1467.00	-243.81	110.51	6553.60	139.986	6413.61
1982	6208.80	730.00	6938.80	939.40	1005.50	1944.90	-183.77	35.08	8735.01	114.617	8620.39
1983	8477.70	955.90	9433.60	1172.70	1226.10	2398.80	-409.50	128.96	11551.86	20.101	11531.76
1984	13690.90	1510.20	15201.10	1648.40	1775.50	3423.90	-513.30	263.14	18374.84	162.760	18212.08
1985	20150.40	2325.70	22476.10	2368.40	3228.40	5596.80	-525.00	241.51	27789.41	237.570	27551.84
1986	26992.80	3821.20	30814.00	3552.60	5299.40	8852.00	-1023.00	534.17	39177.17	21.773	39155.40
1987	37374.00	6336.10	43710.10	5254.70	7550.10	12804.80	-818.90	61.20	55757.20	132.687	55624.51

CPN: cari fiy. özel tüketim harcamaları, IPN: c. f. özel sabit serm. yatırım., APN: toplam özel harcamalar (APN=CPN+IPN), CGN: cari fiy. kamusal tüketim har., IGN: cari fiy. kamusal sabit sermaye yatırımları, AGN: toplam kamusal harcamalar (AGN=CGN+IGN), CAB: cari işlemler dengesi (CAB=EX-IM+NFIN), STON: toplam stok değişimleri, GNPN: cari fiy. GSMH (GNPN=GDPN+NFIN), NFIN: net dış faktör gelirleri, GDPN: cari fiy. GSYH.

KAYNAK: IMF, International Financial Statistics, çeşitli sayılar; DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, çeşitli sayılar; DPT, VBYKPÖG 1972-83, Ankara; TCMB, Yıllık Rapor 1987, Ankara; IBRD, Turkey: An Expanding Economy, 1975, Washington DC: The World Bank.

Tablo 2.7b: Toplam Talep Bileşenlerinin GSMH'ye Oranı (1950-1987)
(Cari Fiyatlarla)

	CPNS	IPNS	APNS	CGNS	IGNS	AGNS	CABS	STONS	BDPNS
1950	78.41	6.22	84.63	11.82	4.15	15.97	-1.27	0.67	100.75
1951	81.07	6.87	87.94	10.22	5.15	15.37	-2.09	-1.22	100.20
1952	80.44	8.22	88.65	10.08	5.97	16.06	-3.97	-0.74	100.24
1953	79.37	7.05	86.42	10.38	7.05	17.43	-2.82	-1.03	100.19
1954	75.10	8.80	83.89	12.50	6.28	18.79	-3.11	0.43	100.28
1955	74.18	8.89	83.08	12.97	7.85	20.82	-3.00	-0.89	100.38
1956	74.57	8.16	82.73	11.79	8.16	19.96	-1.62	-1.07	100.44
1957	77.91	6.82	84.73	9.66	7.16	16.82	-0.88	-0.66	100.48
1958	77.35	7.71	85.06	9.60	6.86	16.46	-0.96	-0.56	100.42
1959	77.14	8.24	85.38	10.88	6.87	17.75	-3.33	0.20	100.58
1960	76.33	7.93	84.26	10.61	7.50	18.11	-3.05	0.68	100.67
1961	75.27	8.08	83.35	12.19	7.27	19.46	-3.31	0.51	100.59
1962	77.86	7.99	85.84	11.18	6.41	17.59	-4.24	0.81	100.49
1963	77.97	7.63	85.61	11.05	7.12	18.16	-4.46	0.69	100.16
1964	74.58	6.59	81.17	12.10	7.61	19.71	-1.98	1.10	100.23
1965	73.91	7.30	81.21	12.38	7.92	20.31	-1.06	-0.45	99.63
1966	71.49	7.55	79.04	12.03	8.53	20.56	-1.16	1.55	99.30
1967	70.91	7.88	78.79	12.28	8.87	21.15	-0.58	0.64	99.71
1968	71.21	8.00	79.21	12.53	9.96	22.48	-1.69	0.00	99.73
1969	71.45	8.33	79.78	12.39	10.25	22.64	-1.30	-1.12	99.66
1970	68.90	9.68	78.58	12.67	9.74	22.41	-1.07	0.08	98.45
1971	70.64	8.31	78.95	13.01	8.41	21.42	-0.94	0.57	97.16
1972	68.27	11.88	80.15	11.63	8.31	19.93	-0.04	-0.04	96.39
1973	67.78	11.14	78.91	11.88	8.10	19.98	2.14	-1.03	95.38
1974	70.59	9.95	80.54	11.00	8.19	19.20	-2.35	2.61	95.94
1975	70.65	10.25	80.89	11.93	10.04	21.97	-5.06	2.20	96.90
1976	68.15	13.13	81.28	12.53	11.07	23.60	-5.46	0.58	98.36
1977	68.65	11.88	80.53	13.32	12.35	25.67	-7.01	0.81	98.86
1978	70.75	9.05	79.80	13.37	10.56	23.93	-2.69	-1.04	98.76
1979	70.47	8.77	79.24	13.37	10.71	24.07	-2.11	-1.20	98.02
1980	71.66	9.91	81.57	12.27	10.93	23.20	-5.50	0.73	97.58
1981	71.34	8.31	79.65	10.68	11.70	22.38	-3.72	1.69	97.86
1982	71.08	8.36	79.44	10.75	11.51	22.27	-2.10	0.40	98.69
1983	73.39	8.27	81.66	10.15	10.61	20.77	-3.54	1.12	99.83
1984	74.51	8.22	82.73	8.97	9.66	18.63	-2.79	1.43	99.11
1985	72.51	8.37	80.88	8.52	11.62	20.14	-1.89	0.87	99.15
1986	68.90	9.75	78.65	9.07	13.53	22.59	-2.61	1.36	99.94
1987	67.03	11.36	78.39	9.42	13.54	22.97	-1.47	0.11	99.76

KAYNAK: Bak. Tablo 2.7a.

(Yüzde Olarak)

Tablo 2.7c: Toplam Talep Bileşenlerinin Artışları (1951-1987)
(Cari Fiyatlarla)

	CPNGR	IPNGR	APNGR	CGNGR	IGNGR	AGNGR	GMPNGR
1951	24.87	33.33	25.49	4.39	50.00	16.23	20.77
1952	14.09	37.50	15.92	13.45	33.33	20.11	14.99
1953	15.02	0.00	13.63	20.00	37.50	26.51	16.57
1954	-3.53	27.27	-1.02	22.84	-9.09	9.93	1.97
1955	18.67	21.43	18.96	24.62	50.00	33.11	20.13
1956	15.92	5.88	14.85	4.84	20.00	10.55	15.32
1957	38.89	11.11	36.15	8.85	16.67	12.05	32.94
1958	18.56	35.00	19.88	18.73	14.29	16.84	19.41
1959	24.44	33.33	25.25	41.37	25.00	34.55	24.77
1960	5.74	2.78	5.45	4.21	16.67	9.03	6.86
1961	4.68	8.11	5.00	22.02	2.86	14.08	6.15
1962	20.26	15.00	19.75	6.62	2.47	5.07	16.27
1963	16.16	10.87	15.67	14.60	28.87	19.79	15.99
1964	2.11	-7.84	1.22	16.94	14.16	15.85	6.75
1965	6.63	19.15	7.64	10.08	12.03	10.83	7.59
1966	15.25	23.21	15.96	15.79	28.29	20.67	19.15
1967	10.11	15.94	10.66	13.27	15.38	14.15	11.01
1968	11.32	12.50	11.44	13.08	24.44	17.85	10.85
1969	11.39	15.56	11.81	9.79	14.29	11.78	11.02
1970	14.10	37.50	16.54	21.01	12.50	17.16	18.32
1971	33.62	11.89	30.95	33.87	12.50	24.58	30.33
1972	20.83	78.75	26.93	11.73	23.46	16.34	25.03
1973	27.74	20.63	26.68	31.43	25.50	28.96	28.66
1974	43.57	23.19	40.70	27.72	39.44	32.47	37.85
1975	25.54	29.18	25.99	35.96	53.71	43.54	25.44
1976	21.53	61.38	26.58	32.39	38.85	35.34	25.98
1977	30.26	17.04	28.13	37.47	44.31	40.68	29.32
1978	52.40	12.63	46.54	48.41	26.44	37.84	47.87
1979	69.73	65.07	69.20	70.34	72.78	71.41	70.41
1980	105.05	127.96	107.59	85.07	105.90	94.33	101.64
1981	47.11	23.87	44.28	28.67	58.16	42.57	47.76
1982	32.79	34.09	32.93	34.18	31.11	32.58	33.29
1983	36.54	30.95	35.95	24.83	21.94	23.34	32.25
1984	61.49	57.99	61.14	40.56	44.81	42.73	59.06
1985	47.18	54.00	47.86	43.68	81.83	63.46	51.24
1986	33.96	64.30	37.10	50.00	64.15	58.16	40.98
1987	38.46	65.81	41.85	47.91	42.47	44.65	42.32

KAYNAK: Bak. Tablo 2.7a.

(yüzde değişme)

Tablo 2.7d: Toplam Talebin Bileşiminin Gelişimi (1950-1987)
(Sabit Fiyatlarla)

	GNPR	CPR	IPR	APR	CBR	IGR	AGR	CABR	STOR
1950	38.506	30.191	2.396	32.587	4.553	1.597	6.150	-0.489	0.258
1951	43.446	35.222	2.985	38.207	4.440	2.239	6.679	-0.910	-0.529
1952	48.621	39.110	3.994	43.104	4.902	2.905	7.807	-1.930	-0.360
1953	54.090	42.933	3.812	46.745	5.614	3.812	9.427	-1.526	-0.555
1954	52.480	39.410	4.617	44.027	6.562	3.298	9.860	-1.630	0.224
1955	56.642	42.019	5.037	47.056	7.348	4.444	11.792	-1.699	-0.507
1956	58.428	43.569	4.770	48.339	6.890	4.770	11.661	-0.946	-0.625
1957	62.995	49.076	4.299	53.375	6.082	4.513	10.596	-0.557	-0.419
1958	65.844	50.928	5.079	56.007	6.321	4.515	10.836	-0.632	-0.367
1959	68.521	52.857	5.649	58.506	7.453	4.707	12.160	-2.280	0.135
1960	70.869	54.094	5.619	59.713	7.518	5.315	12.833	-2.160	0.483
1961	72.286	54.410	5.837	60.247	8.814	5.253	14.067	-2.395	0.366
1962	76.754	59.757	6.130	65.888	8.583	4.916	13.499	-3.256	0.624
1963	84.188	65.643	6.427	72.070	9.301	5.991	15.292	-3.754	0.580
1964	87.619	65.345	5.775	71.120	10.603	6.668	17.271	-1.737	0.965
1965	90.368	66.792	6.596	73.387	11.189	7.161	18.350	-0.958	-0.411
1966	101.204	72.350	7.639	79.989	12.177	8.635	20.812	-1.170	1.573
1967	105.461	74.783	8.314	83.097	12.949	9.353	22.302	-0.608	0.670
1968	112.493	80.110	9.000	89.110	14.090	11.200	25.290	-1.907	0.000
1969	118.594	84.736	9.875	94.612	14.690	12.154	26.844	-1.536	-1.326
1970	125.425	86.419	12.137	98.556	15.889	12.222	28.111	-1.345	0.103
1971	138.185	97.614	11.479	109.093	17.980	11.623	29.603	-1.292	0.782
1972	148.477	101.365	17.634	118.999	17.264	12.331	29.596	-0.065	-0.053
1973	156.458	106.046	17.422	123.468	18.583	12.675	31.258	3.347	-1.615
1974	168.013	118.605	16.719	135.324	18.489	13.768	32.257	-3.953	4.385
1975	181.383	128.140	18.586	146.726	21.633	18.214	39.847	-9.175	3.986
1976	195.751	133.403	25.695	159.098	24.535	21.664	46.198	-10.687	1.142
1977	203.358	139.596	24.159	163.755	27.094	25.114	52.209	-14.252	1.647
1978	209.183	147.999	18.929	166.928	27.973	22.090	50.062	-5.633	-2.175
1979	208.343	146.819	18.262	165.082	27.848	22.307	50.155	-4.402	-2.492
1980	206.121	147.710	20.425	168.135	25.287	22.535	47.822	-11.345	1.509
1981	214.672	153.152	17.833	170.985	22.933	25.121	48.054	-7.986	3.620
1982	224.431	159.524	18.756	178.280	24.136	25.835	49.971	-4.722	0.901
1983	231.863	170.160	19.186	189.347	23.538	24.610	48.148	-8.219	2.588
1984	245.646	183.028	20.189	203.218	22.037	23.736	45.773	-6.862	3.518
1985	258.170	187.202	21.606	208.808	22.003	29.993	51.996	-4.877	2.244
1986	278.806	192.096	27.194	219.289	25.282	37.713	62.996	-7.280	3.801
1987	298.000	199.749	33.864	233.613	28.084	40.352	68.437	-4.377	0.327

Not: Tablo 2.7a'daki değerlerin hepsinin GNPD ile deflate edilmiş değerleri.

KAYNAK: Bak. Tablo 2.7a.

(Bütün rakamlar milyar TL olarak.)

Tablo 2.7e: Toplam Talep Bileşenlerinin Artışları (1951-1987)
(Sabit Fiyatlarla)

	GNPRGR	CPRGR	IPRGR	APRGR	CERGR	IGRGR	ABRGR	RMGR	INF
1951	12.83	16.66	24.57	17.24	-2.47	40.14	8.60	22.64	7.03
1952	11.91	11.04	33.82	12.82	10.41	29.77	16.90	7.69	2.75
1953	11.25	9.78	-4.56	8.45	14.53	31.23	20.74	24.29	4.78
1954	-2.98	-8.21	21.10	-5.82	16.88	-13.50	4.60	26.44	5.10
1955	7.93	6.62	9.10	6.88	11.97	34.77	19.60	20.91	11.30
1956	3.15	3.69	-5.29	2.73	-6.23	7.34	-1.11	36.08	11.80
1957	7.82	12.64	-9.89	10.42	-11.73	-5.38	-9.13	15.03	23.30
1958	4.52	3.77	18.17	4.93	3.92	0.04	2.27	6.78	14.25
1959	4.07	3.79	11.21	4.46	17.91	4.26	12.22	4.00	19.90
1960	3.43	2.34	-0.52	2.06	0.86	12.92	5.53	16.06	3.32
1961	2.00	0.58	3.88	0.89	17.25	-1.17	9.62	7.99	4.07
1962	6.18	9.83	5.03	9.36	-2.62	-6.42	-4.04	8.48	9.50
1963	9.69	9.85	4.84	9.38	8.37	21.87	13.28	10.32	5.75
1964	4.08	-0.45	-10.15	-1.32	14.00	11.29	12.94	22.17	2.57
1965	3.14	2.21	14.22	3.19	5.52	7.39	6.25	11.60	4.32
1966	11.99	8.32	15.81	9.00	8.83	20.58	13.42	19.91	6.39
1967	4.21	3.36	8.84	3.89	6.33	8.32	7.16	17.90	6.53
1968	6.67	7.12	8.25	7.24	8.81	19.75	13.40	11.50	3.92
1969	5.42	5.78	9.73	6.17	4.26	8.52	6.15	14.39	5.31
1970	5.76	1.99	22.90	4.17	8.16	0.56	4.72	21.47	11.88
1971	10.17	12.95	-5.42	10.69	13.16	-4.90	5.31	32.83	18.30
1972	7.45	3.84	53.61	9.08	-3.98	6.10	-0.02	36.50	16.36
1973	5.38	4.62	-1.20	3.76	7.64	2.79	5.62	26.46	22.10
1974	7.39	11.84	-4.04	9.60	-0.51	8.63	3.20	28.55	28.37
1975	7.96	8.04	11.17	8.43	17.01	32.29	23.53	31.77	16.20
1976	7.92	4.11	38.25	8.43	13.41	18.94	15.94	20.94	16.74
1977	3.89	4.64	-5.98	2.93	10.43	15.93	13.01	46.99	24.48
1978	2.86	6.02	-21.65	1.94	3.24	-12.04	-4.11	45.50	43.75
1979	-0.40	-0.80	-3.52	-1.11	-0.44	0.98	0.19	55.56	71.10
1980	-1.07	0.61	11.84	1.85	-9.20	1.02	-4.65	47.93	103.82
1981	4.15	3.68	-12.69	1.69	-9.31	11.47	0.48	56.70	41.88
1982	4.55	4.16	5.18	4.27	5.25	2.84	3.99	40.99	27.49
1983	3.31	6.67	2.29	6.21	-2.48	-4.74	-3.65	38.16	28.01
1984	5.94	7.56	5.23	7.33	-6.38	-3.55	-4.93	50.35	50.14
1985	5.10	2.28	7.02	2.75	-0.15	26.36	13.59	38.04	43.90
1986	7.99	2.61	25.86	5.02	14.90	25.74	21.16	26.95	30.54
1987	6.88	3.98	24.53	6.53	11.08	7.00	8.64	NA	33.15

KAYNAK: Bak. Tablo 2.7d.

(Yüzde Değişme)

Tablo 2.8a: Dış Ticaret ve Döviz Kuru Gelişmeleri (1950-1987)

	X	M	XDO	MDO	FTD	FTDDO	FTDGR	FTDDOGR	E	DEVALU
1950	0.74	0.80	0.263	0.286	-0.06	-0.022	NA	NA	2.800	NA
1951	0.88	1.13	0.314	0.402	-0.25	-0.088	299.04	295.70	2.800	0.0000
1952	1.02	1.56	0.363	0.556	-0.54	-0.193	119.00	119.32	2.800	0.0000
1953	1.11	1.49	0.396	0.533	-0.38	-0.136	-29.32	-29.29	2.800	0.0000
1954	0.94	1.34	0.335	0.478	-0.40	-0.143	5.05	5.10	2.800	0.0000
1955	0.88	1.39	0.313	0.498	-0.52	-0.184	28.64	28.48	2.800	0.0000
1956	0.85	1.14	0.305	0.407	-0.29	-0.102	-44.51	-44.46	2.800	0.0000
1957	0.97	1.11	0.345	0.397	-0.14	-0.052	-49.42	-49.28	2.800	0.0000
1958	0.69	0.88	0.247	0.315	-0.19	-0.068	31.27	30.67	2.800	0.0000
1959	0.99	1.32	0.354	0.470	-0.32	-0.116	70.78	71.29	2.800	0.0000
1960	1.72	2.21	0.321	0.468	-0.49	-0.147	51.64	26.36	4.867	-42.4697
1961	3.12	4.59	0.347	0.507	-1.46	-0.160	197.13	9.30	9.000	-45.9222
1962	3.43	5.60	0.381	0.619	-2.17	-0.238	48.13	48.47	9.000	0.0000
1963	3.31	6.22	0.368	0.688	-2.90	-0.320	33.86	34.12	9.000	0.0000
1964	3.70	4.88	0.411	0.537	-1.18	-0.126	-59.32	-60.42	9.000	0.0000
1965	4.17	5.19	0.464	0.572	-1.02	-0.108	-13.69	-14.43	9.000	0.0000
1966	4.41	6.52	0.491	0.718	-2.11	-0.228	106.69	110.47	9.000	0.0000
1967	4.70	6.22	0.522	0.685	-1.52	-0.162	-28.06	-28.73	9.000	0.0000
1968	4.47	6.93	0.496	0.764	-2.47	-0.267	62.69	64.62	9.000	0.0000
1969	4.83	6.79	0.537	0.747	-1.95	-0.210	-20.79	-21.25	9.000	0.0000
1970	6.41	9.60	0.588	0.886	-3.19	-0.297	63.32	41.27	11.500	-21.7391
1971	9.09	16.47	0.677	1.088	-7.38	-0.412	131.48	38.45	14.917	-22.9067
1972	11.88	21.56	0.885	1.508	-9.69	-0.623	31.20	51.33	14.150	5.4205
1973	18.04	29.08	1.317	2.036	-11.05	-0.719	14.02	15.46	14.150	0.0000
1974	21.20	52.31	1.532	3.720	-31.11	-2.188	181.66	204.16	13.927	1.6012
1975	20.08	68.99	1.401	4.739	-48.91	-3.337	57.20	52.57	14.442	-3.5660
1976	30.77	82.94	1.960	5.129	-52.17	-3.168	6.65	-5.07	16.053	-10.0355
1977	31.34	104.88	1.753	5.796	-73.54	-4.043	40.98	27.61	18.002	-10.8266
1978	55.36	113.29	2.288	4.599	-57.93	-2.311	-21.23	-42.85	24.282	-25.8628
1979	75.74	178.51	2.261	5.069	-102.76	-2.808	77.38	21.53	31.078	-21.8675
1980	221.50	613.27	2.910	7.909	-391.77	-4.999	281.24	78.02	76.040	-59.1294
1981	530.72	1002.36	4.703	8.933	-471.64	-4.230	20.39	-15.38	111.220	-31.6310
1982	937.31	1461.43	5.746	8.843	-524.11	-3.097	11.13	-26.80	162.550	-31.5780
1983	1298.94	2127.08	5.728	9.235	-828.14	-3.507	58.01	13.26	225.460	-27.9030
1984	2608.33	4034.90	7.134	10.757	-1426.56	-3.623	72.26	3.31	366.680	-38.5131
1985	4252.95	5994.85	7.958	11.343	-1741.90	-3.385	22.10	-6.57	521.980	-29.7521
1986	5012.35	7561.16	7.457	11.105	-2548.81	-3.648	46.32	7.76	674.510	-22.6134
1987	8844.33	12357.57	10.190	14.163	-3513.24	-3.973	37.84	8.91	860.580	-21.6215

X: cari fiy. top. ihracat (milyar TL), M: cari fiy. top. ithalat (milyar TL), XDO: \$ cinsinden ihracat (milyar \$), MDO: \$ cinsinden ithalat (milyar \$), FTD: dış ticaret açığı (milyar TL, $FTD=X-M$) (büyüme oranı: FTDGR), FTDDO: dış ticaret açığı (milyar \$, $FTDDO=XDO-MDO$) (büyüme oranı: FTDDOGR), E: nominal döviz kuru (TL/\$), DEVALU: devalüasyon oranı (% değişme).

KAYNAK: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, çeş. say.;

TCMB, Yıllık Rapor 1987, Ankara;

IMF, International Financial Statistics, çeşitli sayılar.

Tablo 2.8b: Dış Ticaret ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

	X	M	XDO	MDO	XGR	XDOGR	XM	XDOMDO
1950	0.74	0.80	0.263	0.286	NA	NA	0.9227	0.9221
1951	0.88	1.13	0.314	0.402	19.11	19.23	0.7808	0.7811
1952	1.02	1.56	0.363	0.556	15.59	15.55	0.6527	0.6528
1953	1.11	1.49	0.396	0.533	9.15	9.13	0.7437	0.7437
1954	0.94	1.34	0.335	0.478	-15.42	-15.44	0.7003	0.7002
1955	0.88	1.39	0.313	0.498	-6.50	-6.44	0.6294	0.6297
1956	0.85	1.14	0.305	0.407	-2.62	-2.67	0.7488	0.7487
1957	0.97	1.11	0.345	0.397	13.23	13.19	0.8696	0.8693
1958	0.69	0.88	0.247	0.315	-28.44	-28.37	0.7843	0.7847
1959	0.99	1.32	0.354	0.470	43.21	43.08	0.7531	0.7528
1960	1.72	2.21	0.321	0.468	73.66	-9.35	0.7774	0.6860
1961	3.12	4.59	0.347	0.507	81.35	8.11	0.6807	0.6836
1962	3.43	5.60	0.381	0.619	9.93	9.94	0.6127	0.6154
1963	3.31	6.22	0.368	0.688	-3.44	-3.44	0.5330	0.5353
1964	3.70	4.88	0.411	0.537	11.59	11.60	0.7579	0.7646
1965	4.17	5.19	0.464	0.572	12.90	12.89	0.8037	0.8108
1966	4.41	6.52	0.491	0.718	5.77	5.77	0.6776	0.6829
1967	4.70	6.22	0.522	0.685	6.48	6.49	0.7562	0.7629
1968	4.47	6.93	0.496	0.764	-4.96	-4.96	0.6444	0.6501
1969	4.83	6.79	0.537	0.747	8.15	8.14	0.7121	0.7184
1970	6.41	9.60	0.588	0.886	32.62	9.62	0.6676	0.6644
1971	9.09	16.47	0.677	1.088	41.85	14.98	0.5518	0.6218
1972	11.88	21.56	0.885	1.508	30.65	30.80	0.5507	0.5869
1973	18.04	29.08	1.317	2.036	51.88	48.83	0.6202	0.6468
1974	21.20	52.31	1.532	3.720	17.52	16.33	0.4052	0.4119
1975	20.08	68.99	1.401	4.739	-5.29	-0.56	0.2910	0.2957
1976	30.77	82.94	1.960	5.129	53.30	39.91	0.3710	0.3822
1977	31.34	104.88	1.753	5.796	1.83	-10.57	0.2988	0.3024
1978	55.36	113.29	2.288	4.599	76.65	30.53	0.4886	0.4975
1979	75.74	178.51	2.261	5.069	36.83	-1.18	0.4243	0.4460
1980	221.50	613.27	2.910	7.909	192.43	28.70	0.3612	0.3679
1981	530.72	1002.36	4.703	8.933	139.60	61.61	0.5295	0.5264
1982	937.31	1461.43	5.746	8.843	76.61	22.18	0.6414	0.6498
1983	1298.94	2127.08	5.728	9.235	38.58	-0.32	0.6107	0.6202
1984	2608.33	4034.90	7.134	10.757	100.80	24.54	0.6464	0.6632
1985	4252.95	5994.85	7.958	11.343	63.05	11.56	0.7094	0.7016
1986	5012.35	7561.16	7.457	11.105	17.86	-6.30	0.6629	0.6715
1987	8844.33	12357.57	10.190	14.163	76.45	36.66	0.7157	0.7195

X, M, XDO, MDO: bak. Tablo 2.8a; XGR: TL cinsinden ihracatın artış oranı (% değişme), XDOGR: \$ cinsinden ihracatın artış oranı (% değ.) XM: ihracatın ithalatı karşılama oranı (X/M), XDOMDO: ihracatın ithalatı karşılama oranı (XDO/MDO).

KAYNAK: Bak. Tablo 2.8a.

(% olarak)

Tablo 2.8c: İhracat ve İthalatın Artışları ve Devalüasyon (1950-1987)

	X	M	XDO	MDO	XGR	MGR	XDOGR	MDOGR	E	EINV	DEVALU
1950	0.74	0.80	0.263	0.286	NA	NA	NA	NA	2.800	0.35714	NA
1951	0.88	1.13	0.314	0.402	19.11	40.75	19.23	40.75	2.800	0.35714	0.00
1952	1.02	1.56	0.363	0.556	15.59	38.26	15.55	38.26	2.800	0.35714	0.00
1953	1.11	1.49	0.396	0.533	9.15	-4.21	9.13	-4.21	2.800	0.35714	0.00
1954	0.94	1.34	0.335	0.478	-15.42	-10.17	-15.44	-10.17	2.800	0.35714	0.00
1955	0.88	1.39	0.313	0.498	-6.50	4.03	-6.44	4.03	2.800	0.35714	0.00
1956	0.85	1.14	0.305	0.407	-2.62	-18.15	-2.67	-18.15	2.800	0.35714	0.00
1957	0.97	1.11	0.345	0.397	13.23	-2.51	13.19	-2.51	2.800	0.35714	0.00
1958	0.69	0.88	0.247	0.315	-28.44	-20.66	-28.37	-20.66	2.800	0.35714	0.00
1959	0.99	1.32	0.354	0.470	43.21	49.15	43.08	49.15	2.800	0.35714	0.00
1960	1.72	2.21	0.321	0.468	73.66	68.22	-9.35	-0.52	4.867	0.20547	-42.47
1961	3.12	4.59	0.347	0.507	81.35	107.12	8.11	8.48	9.000	0.11111	-45.92
1962	3.43	5.60	0.381	0.619	9.93	22.13	9.94	22.13	9.000	0.11111	0.00
1963	3.31	6.22	0.368	0.688	-3.44	11.00	-3.44	11.00	9.000	0.11111	0.00
1964	3.70	4.88	0.411	0.537	11.59	-21.53	11.60	-21.87	9.000	0.11111	0.00
1965	4.17	5.19	0.464	0.572	12.90	6.46	12.89	6.46	9.000	0.11111	0.00
1966	4.41	6.52	0.491	0.718	5.77	25.58	5.77	25.58	9.000	0.11111	0.00
1967	4.70	6.22	0.522	0.685	6.48	-4.68	6.49	-4.68	9.000	0.11111	0.00
1968	4.47	6.93	0.496	0.764	-4.96	11.54	-4.96	11.54	9.000	0.11111	0.00
1969	4.83	6.79	0.537	0.747	8.15	-2.14	8.14	-2.14	9.000	0.11111	0.00
1970	6.41	9.60	0.588	0.886	32.62	41.45	9.62	18.53	11.500	0.08696	-21.74
1971	9.09	16.47	0.677	1.088	41.85	71.64	14.98	22.85	14.917	0.06704	-22.91
1972	11.88	21.56	0.885	1.508	30.65	30.89	30.80	38.56	14.150	0.07067	5.42
1973	18.04	29.08	1.317	2.036	51.88	34.87	48.83	35.04	14.150	0.07067	0.00
1974	21.20	52.31	1.532	3.720	17.52	79.86	16.33	82.67	13.927	0.07180	1.60
1975	20.08	68.99	1.401	4.739	-5.29	31.88	-8.56	27.39	14.442	0.06924	-3.57
1976	30.77	82.94	1.960	5.129	53.30	20.23	39.91	8.23	16.053	0.06229	-10.04
1977	31.34	104.88	1.753	5.796	1.83	26.45	-10.57	13.02	18.002	0.05555	-10.83
1978	55.36	113.29	2.288	4.599	76.65	8.02	30.53	-20.66	24.282	0.04118	-25.86
1979	75.74	178.51	2.261	5.069	36.83	57.56	-1.18	10.23	31.078	0.03218	-21.87
1980	221.50	613.27	2.910	7.909	192.43	243.56	28.70	56.02	76.040	0.01315	-59.13
1981	530.72	1002.36	4.703	8.933	139.60	63.45	61.61	12.95	111.220	0.00899	-31.63
1982	937.31	1461.43	5.746	8.843	76.61	45.80	22.18	-1.02	162.550	0.00615	-31.58
1983	1298.94	2127.08	5.728	9.235	38.58	45.55	-0.32	4.44	225.460	0.00444	-27.90
1984	2608.33	4034.90	7.134	10.757	100.80	89.69	24.54	16.48	366.680	0.00273	-38.51
1985	4252.95	5994.85	7.958	11.343	63.05	48.58	11.56	5.45	521.980	0.00192	-29.75
1986	5012.35	7561.16	7.457	11.105	17.86	26.13	-6.30	-2.10	674.510	0.00148	-22.61
1987	8844.33	12357.57	10.190	14.163	76.45	63.43	36.66	27.54	960.580	0.00116	-21.62

NOT: Değişken simgelerinin anlamları için bak. Tablo 2.8a,b ve 2.4.
Birimler için de bak. aynı tabloların notları.

KAYNAK: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, çeşitli sayılar, Ankara;
IMF, International Financial Statistics, çeşitli sayılar.

Tablo 2.9: Seçilmiş Aylık Göstergeler (1979.1-1987.9)

	P	INF	RN	RKGR	NFACB	GE	GR	XDO	XDOGR	E	DEVALU
1979.01	25.60	4.49	212.736	NA	-89.00	33.50	37.80	216.20	-43.28	25.000	NA
1979.02	26.90	5.08	217.941	2.45	-93.01	54.70	42.10	249.30	15.31	25.000	0.00
1979.03	28.30	5.20	231.799	6.36	-93.87	25.70	30.50	196.20	-21.30	25.000	0.00
1979.04	30.50	7.77	234.117	1.00	-93.17	26.50	38.40	187.40	-4.49	26.050	-4.03
1979.05	31.90	4.59	249.183	6.44	-81.67	40.70	38.70	162.50	-13.29	26.050	0.00
1979.06	34.70	8.78	262.946	5.52	-112.40	47.10	35.60	167.20	2.89	31.980	-18.54
1979.07	35.30	1.73	263.376	0.16	-117.29	43.30	46.90	146.30	-12.50	35.000	-8.63
1979.08	36.50	3.40	274.899	4.38	-118.12	37.80	30.80	162.00	10.73	35.000	0.00
1979.09	37.60	3.01	277.368	0.90	-120.72	45.20	32.70	168.40	3.95	35.000	0.00
1979.10	39.50	5.05	312.543	12.68	-125.14	40.20	48.20	174.70	3.74	35.000	0.00
1979.11	42.60	7.85	303.136	-3.01	-127.38	53.50	52.80	212.80	21.81	35.000	0.00
1979.12	44.40	4.23	323.621	6.76	-136.91	77.10	52.40	218.20	2.54	35.000	0.00
1980.01	48.50	9.23	334.886	3.48	-272.70	41.00	60.80	236.30	8.50	42.900	-18.41
1980.02	62.70	29.28	345.350	3.12	-282.79	130.00	88.40	244.20	3.34	70.000	-38.71
1980.03	65.50	4.47	336.346	-2.61	-281.19	31.10	41.10	233.60	-4.34	70.000	0.00
1980.04	67.80	3.51	355.967	5.83	-305.44	79.50	54.10	219.00	-6.25	73.700	-5.02
1980.05	69.80	2.95	348.004	-2.24	-309.21	74.70	69.40	196.50	-10.27	73.700	0.00
1980.06	71.70	2.72	363.238	4.38	-340.00	71.70	62.10	169.30	-13.84	76.850	-4.10
1980.07	71.90	0.28	411.472	13.28	-300.98	68.00	70.20	167.10	-1.30	78.000	-1.47
1980.08	73.00	1.53	425.075	3.31	-288.07	60.20	56.40	180.00	7.72	79.800	-2.26
1980.09	75.50	3.42	446.847	5.12	-294.71	70.70	73.60	219.80	22.11	80.000	-0.25
1980.10	80.90	7.15	472.600	5.76	-320.96	95.80	78.50	260.70	18.61	82.100	-2.56
1980.11	83.90	3.71	471.451	-0.24	-338.63	95.00	75.60	326.50	25.24	87.200	-5.85
1980.12	86.50	3.10	478.497	1.49	-368.46	128.00	119.40	457.20	40.03	88.900	-1.91
1981.01	90.40	4.51	466.122	-2.59	-363.68	126.90	122.90	410.60	-10.19	89.700	-0.89
1981.02	92.40	2.21	481.864	3.38	-396.59	177.40	134.10	306.60	-25.33	95.370	-5.95
1981.03	91.70	-0.76	479.721	-0.44	-394.11	65.80	78.70	304.20	-0.78	95.850	-0.50
1981.04	91.00	-0.76	519.324	8.26	-395.20	137.10	116.50	316.10	3.91	97.010	-1.20
1981.05	92.90	2.09	513.588	-1.10	-390.08	100.50	133.90	294.40	-6.86	101.890	-4.79
1981.06	98.90	6.46	530.813	3.35	-403.10	87.40	89.10	325.30	10.50	107.280	-5.02
1981.07	99.00	0.10	626.966	18.11	-396.55	104.90	110.60	315.80	-2.92	113.020	-5.08
1981.08	100.10	1.11	631.128	0.66	-403.78	85.60	109.10	335.80	6.33	120.470	-6.18
1981.09	103.10	3.00	646.977	2.51	-412.55	122.70	122.80	400.00	19.12	120.340	0.11
1981.10	104.80	1.65	705.066	8.98	-299.56	109.60	133.40	486.60	21.65	124.500	-3.34
1981.11	106.80	1.91	702.286	-0.39	-300.95	108.50	184.60	552.30	13.50	127.240	-2.15
1981.12	108.60	1.69	814.845	16.03	-327.30	220.40	127.20	655.30	18.65	129.550	-1.78
1982.01	112.80	3.87	763.755	-6.27	-314.82	97.10	138.60	446.10	-31.92	136.250	-4.92
1982.02	117.00	3.72	785.081	2.79	-325.97	298.90	160.50	410.20	-8.05	142.570	-4.43
1982.03	120.90	3.33	796.494	1.45	-317.16	77.30	108.60	447.30	9.04	144.340	-1.23
1982.04	123.20	1.90	839.418	5.39	-314.28	115.00	163.50	402.10	-10.11	147.280	-2.00
1982.05	124.80	1.30	851.829	1.48	-312.27	157.50	142.90	414.50	3.08	148.750	-0.99
1982.06	126.50	1.36	887.137	4.14	-316.93	170.20	120.70	419.60	1.23	158.270	-6.02
1982.07	129.00	1.98	954.092	7.55	-330.81	114.70	144.40	412.70	-1.64	165.410	-4.32
1982.08	131.50	1.94	981.461	2.87	-303.68	164.20	168.50	408.40	-1.04	170.540	-3.01
1982.09	133.00	1.14	1040.263	5.99	-284.37	154.80	137.70	456.40	11.75	173.810	-1.88
1982.10	134.00	0.75	1057.829	1.69	-274.22	141.90	144.90	560.00	22.70	176.360	-1.45
1982.11	135.40	1.04	1064.696	0.65	-284.15	172.50	191.50	604.70	7.98	181.380	-2.77
1982.12	136.20	0.59	1189.151	11.69	-321.72	421.30	223.40	764.00	26.34	185.100	-2.01

(devamı var)

Tablo 2.9: Seçilmiş Aylık Göstergeler (1979.1-1987.9) (dev.)

	P	INF	RM	RMGR	NFACB	GE	GR	XDO	XDOGR	E	DEVALU
1983.01	149.20	9.54	1125.890	-5.32	-337.91	113.70	148.90	478.10	-37.42	187.090	-1.06
1983.02	152.80	2.41	1151.186	2.25	-333.74	127.20	147.90	403.40	-15.62	192.950	-3.04
1983.03	155.20	1.57	1177.796	2.31	-287.51	166.60	205.40	476.50	18.12	197.590	-2.35
1983.04	157.40	1.42	1181.420	0.31	-304.40	172.90	215.50	483.50	1.47	205.460	-3.83
1983.05	160.00	1.65	1182.977	0.13	-303.26	175.00	225.60	425.50	-12.00	210.120	-2.22
1983.06	162.10	1.31	1226.560	3.68	-311.80	226.40	215.50	406.90	-4.37	216.970	-3.16
1983.07	164.00	1.17	1289.720	5.15	-358.75	201.60	173.20	351.80	-13.54	223.070	-2.73
1983.08	167.40	2.07	1302.261	0.97	-374.15	235.40	242.60	422.50	20.10	234.220	-4.76
1983.09	170.90	2.09	1292.269	-0.77	-405.69	160.20	157.30	459.80	8.83	241.850	-3.15
1983.10	175.60	2.75	1422.321	10.06	-471.04	230.30	252.50	566.20	23.14	245.890	-1.64
1983.11	182.80	4.10	1443.847	1.51	-500.35	202.30	212.90	579.70	2.38	256.810	-4.25
1983.12	190.80	4.38	1570.186	8.75	-609.75	780.60	374.70	674.00	16.27	273.970	-6.26
1984.01	198.20	3.88	1537.077	-2.11	-709.32	111.20	175.00	541.30	-19.69	300.200	-8.74
1984.02	204.90	3.38	1577.131	2.61	-688.73	197.30	176.60	600.40	10.92	309.680	-3.06
1984.03	211.60	3.27	1650.325	4.64	-669.36	237.80	204.30	713.30	18.80	313.380	-1.18
1984.04	229.10	8.27	1728.979	4.77	-663.38	218.80	256.10	612.30	-14.16	328.250	-4.53
1984.05	244.90	6.90	1749.621	1.19	-707.43	236.50	265.40	540.50	-11.73	349.760	-6.15
1984.06	256.40	4.70	1926.351	10.10	-691.41	209.30	175.50	521.50	-3.52	360.280	-2.92
1984.07	254.60	-0.70	1984.181	3.00	-721.83	344.40	255.10	437.20	-16.16	373.740	-3.60
1984.08	262.70	3.18	2132.611	7.48	-671.73	324.90	184.30	580.70	32.62	383.900	-2.65
1984.09	268.80	2.32	2176.374	2.05	-624.64	186.00	235.10	524.60	-9.66	378.340	-3.63
1984.10	277.60	3.27	2265.016	4.07	-597.63	251.50	238.30	639.90	21.98	411.740	-3.25
1984.11	287.90	3.71	2349.711	3.74	-578.79	420.90	305.70	652.40	1.95	414.200	-0.59
1984.12	292.90	1.74	2718.917	15.71	-1660.67	1045.70	325.80	769.50	17.95	432.490	-4.23
1985.01	307.00	4.81	2770.646	1.90	-1973.24	212.90	222.10	668.10	-13.18	449.110	-3.70
1985.02	321.50	4.72	2916.079	5.25	-1963.01	352.40	219.70	495.40	-25.85	465.180	-3.45
1985.03	338.70	5.35	3075.207	5.46	-1856.49	399.20	370.60	616.90	24.53	490.370	-5.14
1985.04	346.60	2.33	3201.822	4.12	-1912.19	297.40	412.00	570.00	-7.60	498.480	-1.63
1985.05	354.10	2.16	3260.384	1.83	-2082.36	385.30	357.70	684.90	20.16	520.790	-4.28
1985.06	349.60	-1.27	3464.906	6.27	-2300.54	440.70	387.30	604.60	-11.72	530.120	-1.76
1985.07	351.30	0.49	3519.085	1.56	-2510.11	523.60	456.30	626.80	3.67	530.040	0.02
1985.08	357.50	1.76	3884.056	10.37	-2577.43	363.60	327.90	767.60	22.46	532.140	-0.39
1985.09	367.30	2.74	3865.447	-0.48	-2803.42	401.80	415.00	694.50	-9.52	547.870	-2.87
1985.10	385.60	4.98	3819.109	-1.20	-2973.32	559.20	408.10	730.00	5.11	546.510	0.25
1985.11	397.40	3.06	3989.661	4.47	-3080.06	423.30	509.10	689.60	-5.53	554.990	-1.53
1985.12	404.90	1.89	4279.711	7.27	-3263.77	1036.30	521.90	809.60	17.40	567.910	-2.27

(devamı var)

Tablo 2.9: Seçilmiş Aylık Göstergeler (1979.1-1987.9) (dev.)

	P	INF	RM	RMGR	NFACB	GE	GR	XDD	XDOGR	E	DEVALU
1983.01	149.20	9.54	1125.890	-5.32	-337.91	113.70	148.90	478.10	-37.42	187.090	-1.06
1983.02	152.80	2.41	1151.186	2.25	-333.74	127.20	147.90	403.40	-15.62	192.950	-3.04
1983.03	155.20	1.57	1177.796	2.31	-287.51	166.60	205.40	476.50	18.12	197.590	-2.35
1983.04	157.40	1.42	1181.420	0.31	-304.40	172.90	215.50	483.50	1.47	205.460	-3.83
1983.05	160.00	1.65	1182.997	0.13	-303.26	175.00	225.60	425.50	-12.00	210.120	-2.22
1983.06	162.10	1.31	1226.560	3.68	-311.80	226.40	215.50	406.90	-4.37	216.970	-3.16
1983.07	164.00	1.17	1289.720	5.15	-358.75	201.60	173.20	351.80	-13.54	223.070	-2.73
1983.08	167.40	2.07	1302.261	0.97	-374.15	235.40	242.60	422.50	20.10	234.220	-4.76
1983.09	170.90	2.09	1292.269	-0.77	-405.69	160.20	157.30	459.80	8.83	241.850	-3.15
1983.10	175.60	2.75	1422.321	10.06	-471.04	230.30	252.50	566.20	23.14	245.890	-1.64
1983.11	182.80	4.10	1443.847	1.51	-500.35	202.30	212.90	579.70	2.38	256.810	-4.25
1983.12	190.80	4.38	1570.186	8.75	-609.75	780.60	374.70	674.00	16.27	273.970	-6.26
1984.01	198.20	3.88	1537.077	-2.11	-709.32	111.20	175.00	541.30	-19.69	300.200	-8.74
1984.02	204.90	3.38	1577.131	2.61	-688.73	197.30	176.60	600.40	10.92	309.680	-3.06
1984.03	211.60	3.27	1650.325	4.64	-669.36	237.80	204.30	713.30	18.80	313.380	-1.18
1984.04	229.10	8.27	1728.979	4.77	-663.38	218.80	256.10	612.30	-14.16	328.250	-4.53
1984.05	244.90	6.90	1749.621	1.19	-707.43	236.50	265.40	540.50	-11.73	349.760	-6.15
1984.06	256.40	4.70	1926.351	10.10	-691.41	209.30	175.50	521.50	-3.52	360.280	-2.92
1984.07	254.60	-0.70	1984.181	3.00	-721.83	344.40	255.10	437.20	-16.16	373.740	-3.60
1984.08	262.70	3.18	2132.611	7.48	-671.73	324.90	184.30	580.70	32.82	383.900	-2.65
1984.09	268.80	2.32	2176.374	2.05	-624.64	186.00	235.10	524.60	-9.66	398.340	-3.63
1984.10	277.60	3.27	2265.016	4.07	-597.63	251.50	238.30	639.90	21.98	411.740	-3.25
1984.11	287.90	3.71	2349.711	3.74	-578.79	420.90	305.70	652.40	1.95	414.200	-0.59
1984.12	292.90	1.74	2718.917	15.71	-1660.67	1045.70	325.80	769.50	17.95	432.490	-4.23
1985.01	307.00	4.81	2770.646	1.90	-1973.24	212.90	222.10	668.10	-13.18	449.110	-3.70
1985.02	321.50	4.72	2916.079	5.25	-1963.01	352.40	219.70	495.40	-25.85	465.180	-3.45
1985.03	338.70	5.35	3075.207	5.46	-1856.49	399.20	370.60	616.90	24.53	490.370	-5.14
1985.04	346.60	2.33	3201.822	4.12	-1912.19	297.40	412.00	570.00	-7.60	498.480	-1.63
1985.05	354.10	2.16	3260.384	1.83	-2082.36	385.30	357.70	684.90	20.16	520.790	-4.28
1985.06	349.60	-1.27	3464.906	6.27	-2300.54	440.70	387.30	604.60	-11.72	530.120	-1.76
1985.07	351.30	0.49	3519.085	1.56	-2510.11	523.60	456.30	626.80	3.67	530.040	0.02
1985.08	357.50	1.76	3884.056	10.37	-2577.43	363.60	327.90	767.60	22.46	532.140	-0.39
1985.09	367.30	2.74	3865.447	-0.48	-2803.42	401.80	415.00	694.50	-9.52	547.870	-2.87
1985.10	385.60	4.98	3819.109	-1.20	-2973.32	559.20	408.10	730.00	5.11	546.510	0.25
1985.11	397.40	3.06	3989.661	4.47	-3080.06	423.30	509.10	689.60	-5.53	554.990	-1.53
1985.12	404.90	1.89	4279.711	7.27	-3263.77	1036.30	521.90	809.60	17.40	567.910	-2.27

(devamı var)

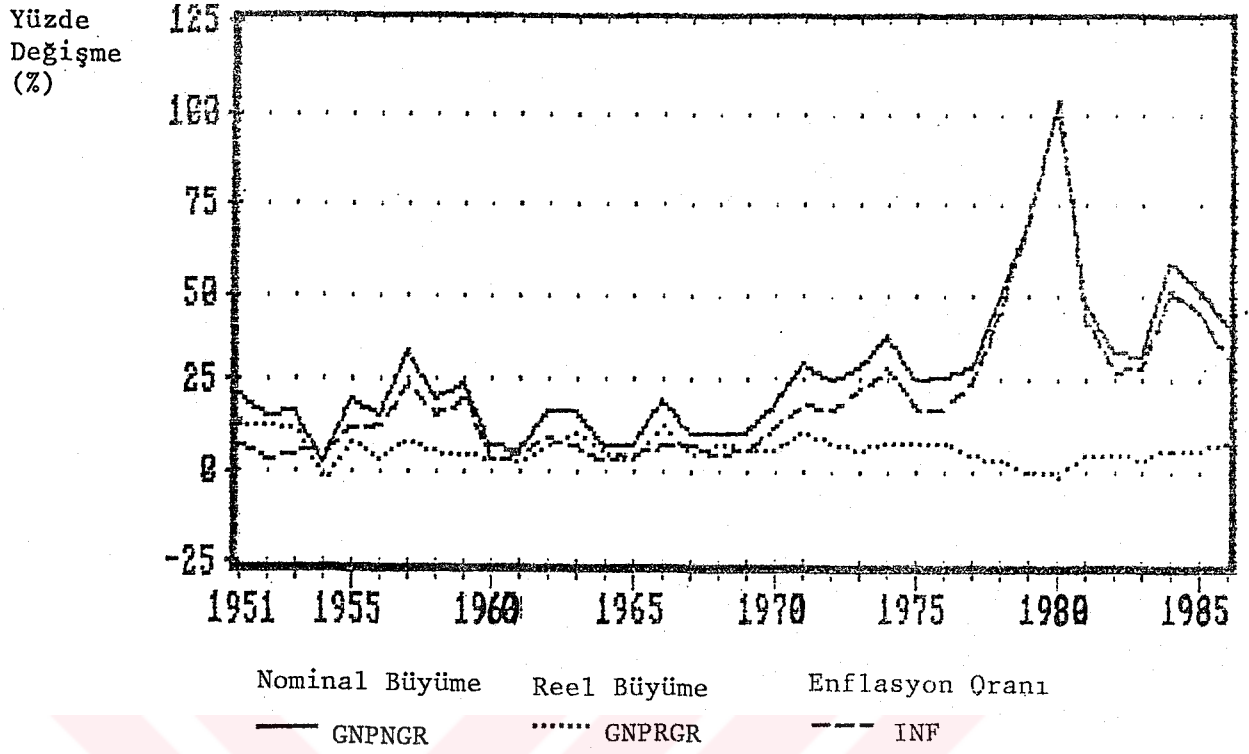
Tablo 2.9: Seçilmiş Aylık Göstergeler (1979.1-1987.9) (dev.)

öbs	P	INF	RM	RMGR	NFACB	GE	GR	XDO	XDOGR	E	DEVALU
1986.01	423.20	4.52	4255.032	-0.58	-3389.53	293.00	401.80	626.30	-22.64	581.910	-2.41
1986.02	432.30	2.15	4348.390	2.19	-3728.64	576.10	449.50	625.30	-0.16	586.140	-0.72
1986.03	437.40	1.18	4355.738	0.17	-4040.19	567.90	500.10	626.80	0.24	627.490	-6.59
1986.04	446.10	1.99	4034.276	-7.38	-4138.92	726.80	628.30	582.30	-7.10	660.370	-4.98
1986.05	453.20	1.59	4214.760	4.47	-4186.59	582.10	580.00	626.80	7.84	664.300	-0.59
1986.06	457.60	0.97	4799.840	13.88	-4271.28	660.30	470.50	479.20	-23.55	675.040	-1.59
1986.07	463.20	1.22	4868.672	1.43	-4566.60	694.80	625.40	567.50	18.43	672.210	0.42
1986.08	464.00	0.17	5107.924	4.91	-4740.66	636.40	553.90	521.60	-8.09	672.850	-0.10
1986.09	474.00	2.16	5083.410	-0.48	-4834.37	631.60	636.20	570.40	9.36	685.590	-1.86
1986.10	492.50	3.90	5138.122	1.08	-5243.16	629.80	700.60	682.70	19.69	701.300	-2.24
1986.11	499.70	1.46	5236.249	1.91	-5362.36	654.00	707.50	682.90	0.03	745.810	-5.97
1986.12	504.30	0.92	5243.049	0.13	-5416.58	1658.60	899.80	864.80	26.64	755.150	-1.24
1987.01	522.50	3.61	5871.297	11.98	-6006.76	876.40	639.20	658.40	-23.87	751.050	0.55
1987.02	534.00	2.20	5340.243	-9.04	-5974.34	655.50	670.70	625.00	-5.07	758.610	-1.00
1987.03	552.80	3.52	5283.882	-1.06	-6184.53	841.60	632.10	705.20	12.83	773.500	-1.92
1987.04	567.30	2.62	6148.745	16.37	-6474.91	786.30	907.70	699.90	-0.75	787.610	-1.79
1987.05	594.30	4.76	6509.974	5.87	-6769.44	910.60	743.10	814.70	16.40	804.840	-2.14
1987.06	597.00	0.45	6423.616	-1.33	-7121.16	933.60	814.30	729.20	-10.49	833.740	-3.47
1987.07	607.30	1.73	7024.531	9.35	-7620.46	1069.60	1041.90	646.70	-11.31	884.900	-3.60
1987.08	624.30	2.80	7118.104	1.33	-7930.34	999.40	849.20	804.80	24.45	886.150	-2.40
1987.09	637.10	2.05	7372.046	3.57	-8362.07	950.30	912.50	1184.50	47.18	910.160	-2.64

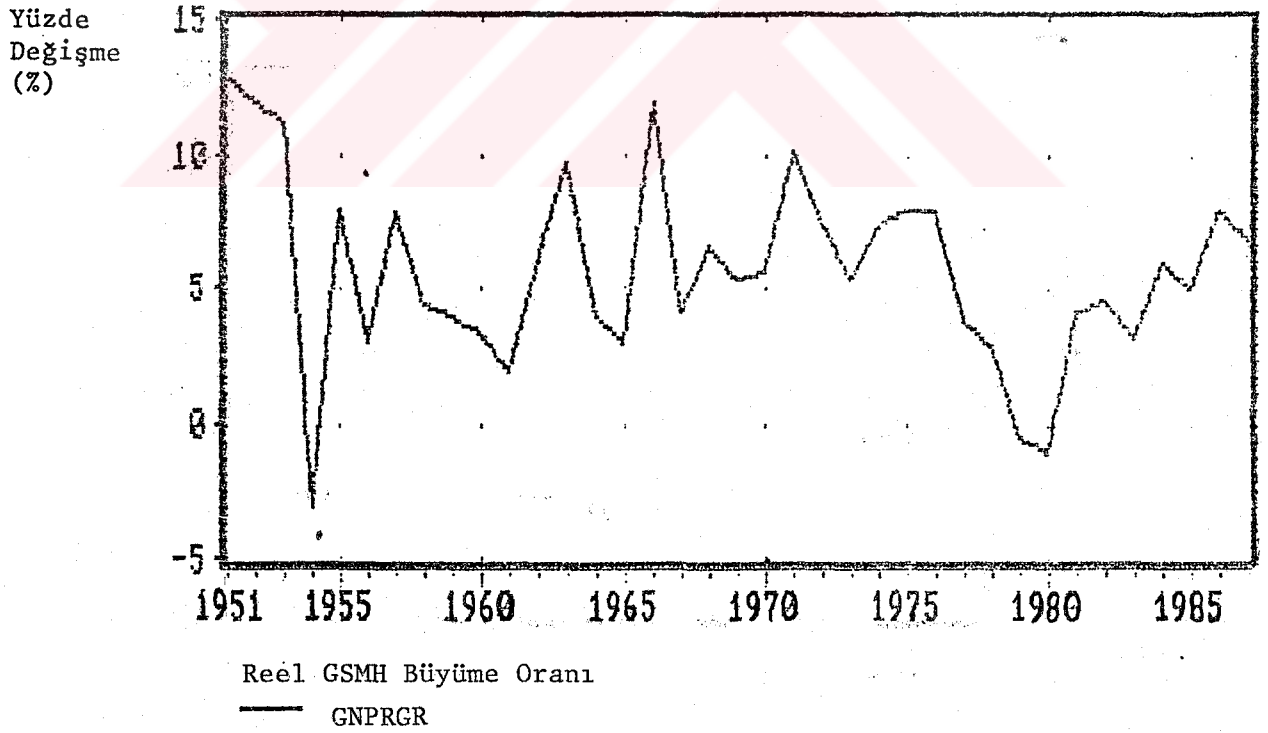
P: DİE Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (1981-100) (büyüme oranı: INF);
 RM: para bazı (milyar TL) (büyüme oranı: RMGR); NFACB: merkez bankası
 net dış varlıkları (milyar TL); GE: konsolide bütçe harcamaları (milyar
 TL); GR: konsolide bütçe gelirleri (milyar TL); XDO: ihracat (milyon \$)
 (büyüme oranı: XDOGR); E: döviz kuru (TL/\$); DEVALU: devalüasyon oranı
 (% değişme).

KAYNAK: TCMB, İstatistik ve Değerlendirme Bülteni, çeşitli sayılar,
 Ankara;
 TCMB, Üç Aylık Bülten, çeşitli sayılar, Ankara;
 TC Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor, çeş.
 say., Ankara.

Grafik 2.1a: Nominal ve Reel Büyüme Oranları ve Enflasyon (1951-1986)

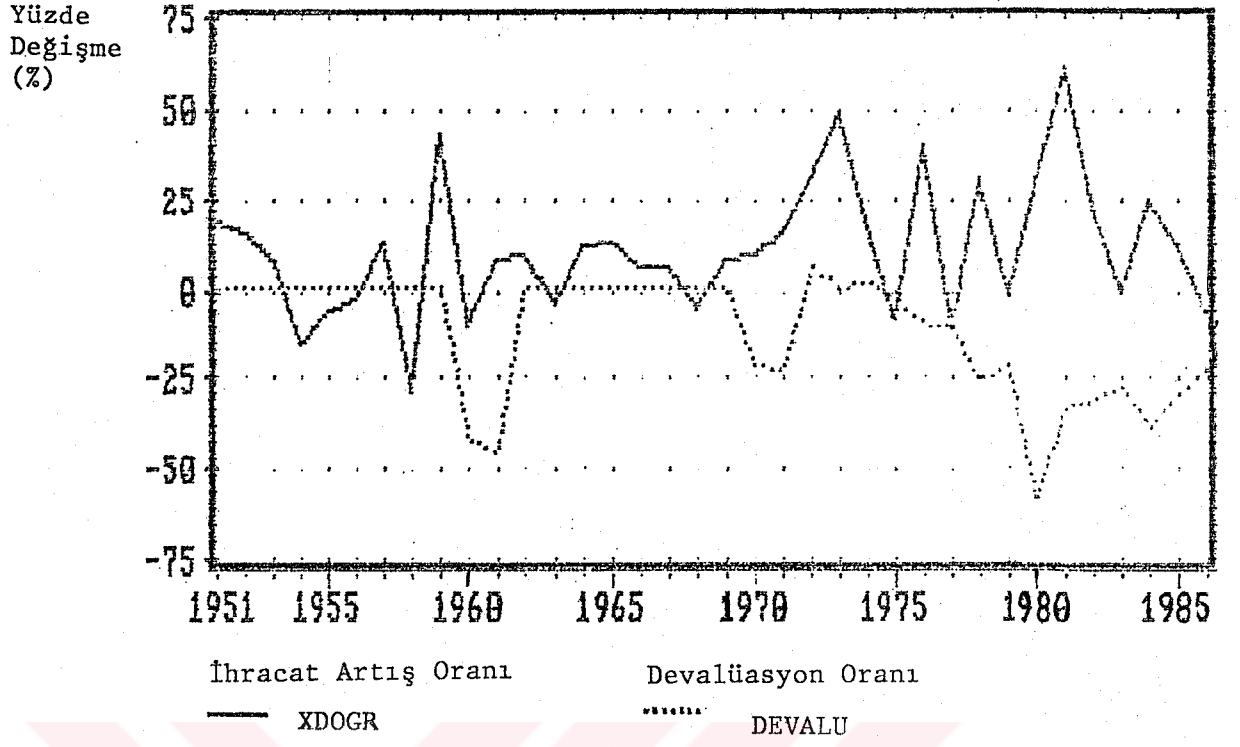

Grafik 2.1b: Ekonominin Reel Büyüme Oranlarının Gelişimi (1951-1987)

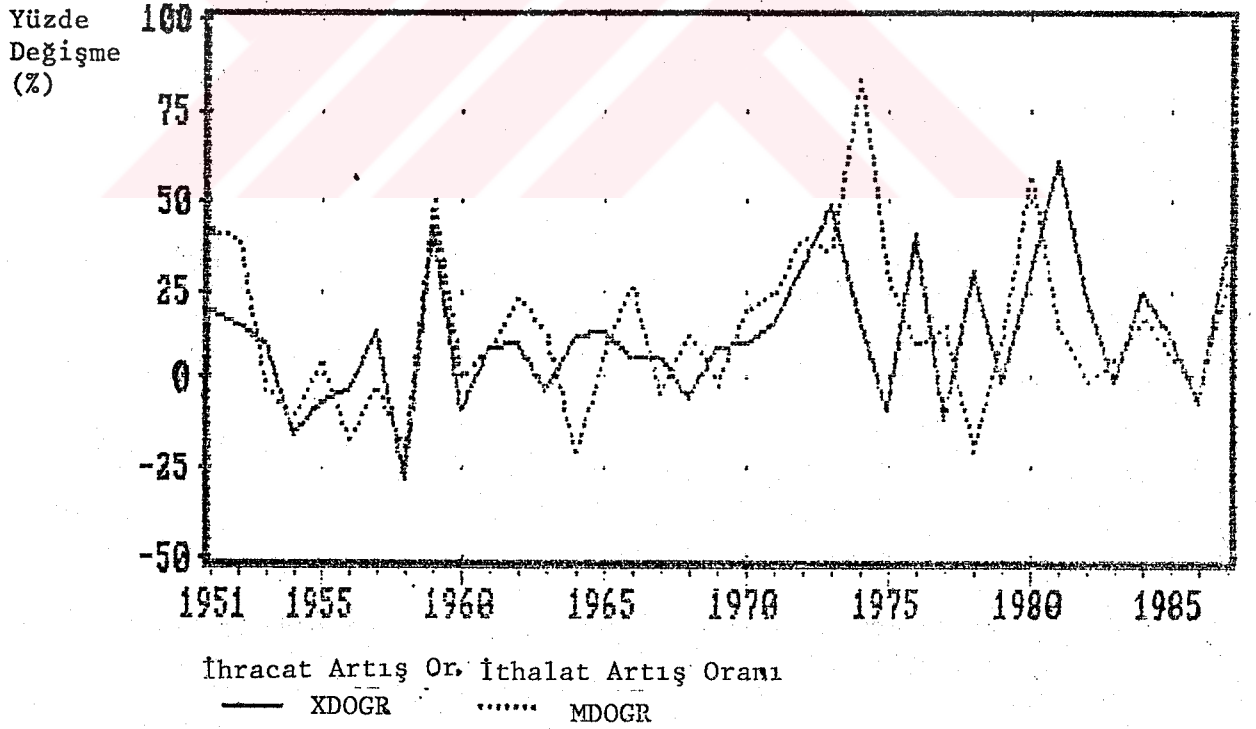

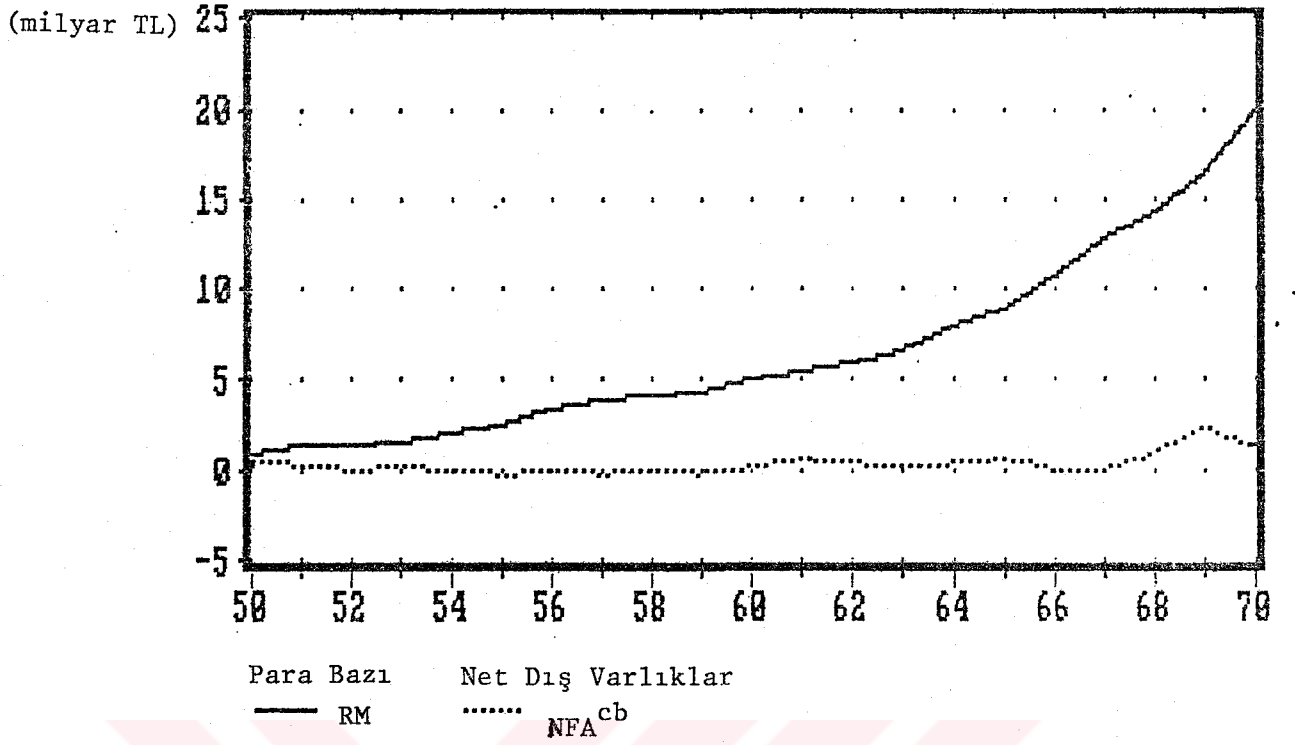
Grafik 2.2a: Devalüasyon ve İhracat Artış Oranları (1951-1986)

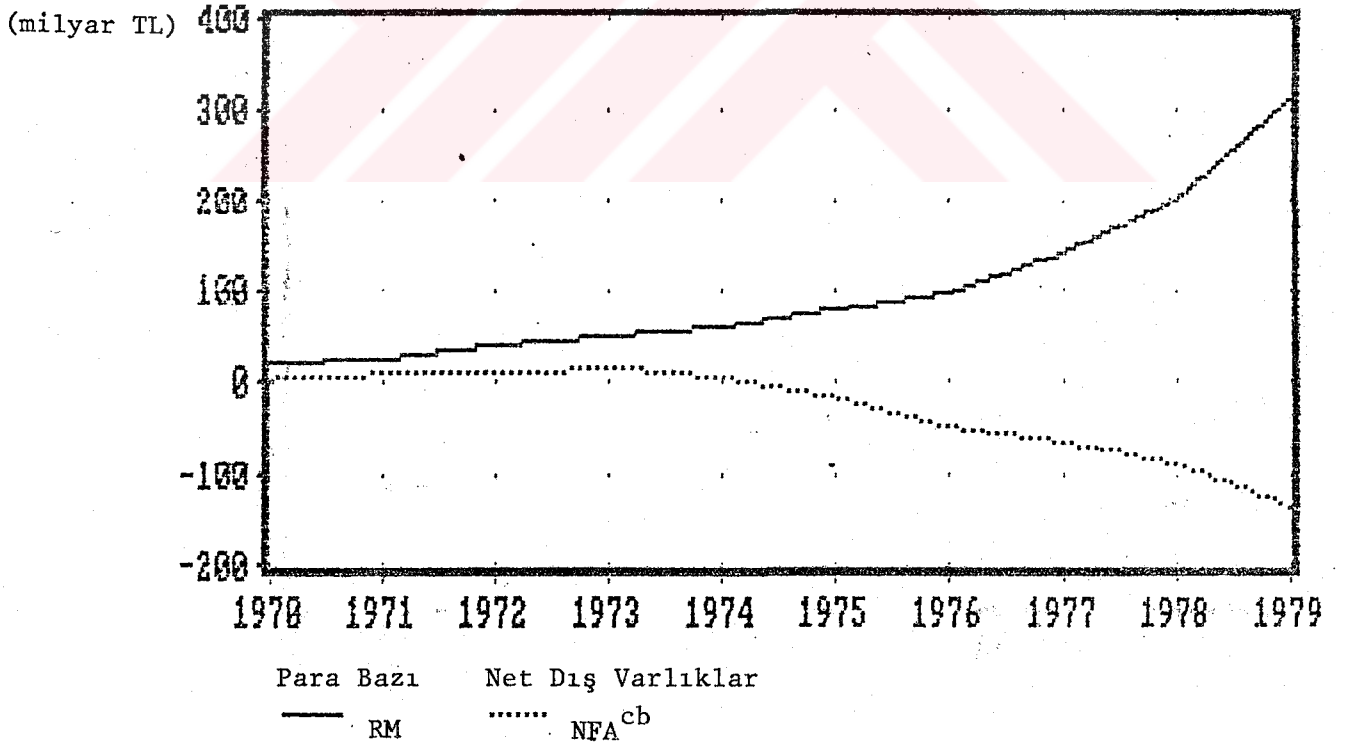
Grafik 2.2b: \$ Cinsinden İhracat ve İthalatın Artışları (1951-1987)

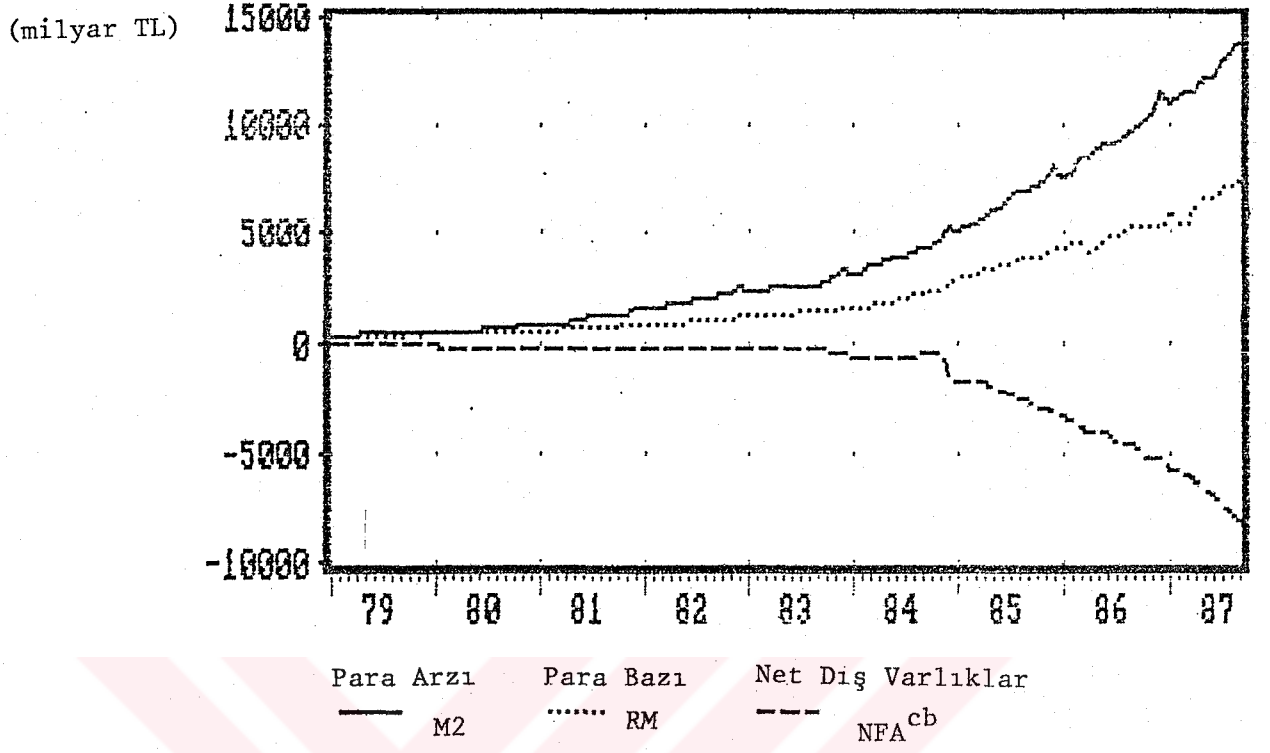
Grafik 2.3a: Para Bazı ve Net Dış Varlıkların (NFA^{cb}) Gelişimi (1950-1970)

Grafik 2.3b: Para Bazı ve Net Dış Varlıkların (NFA^{cb}) Gelişimi (1970-1979)

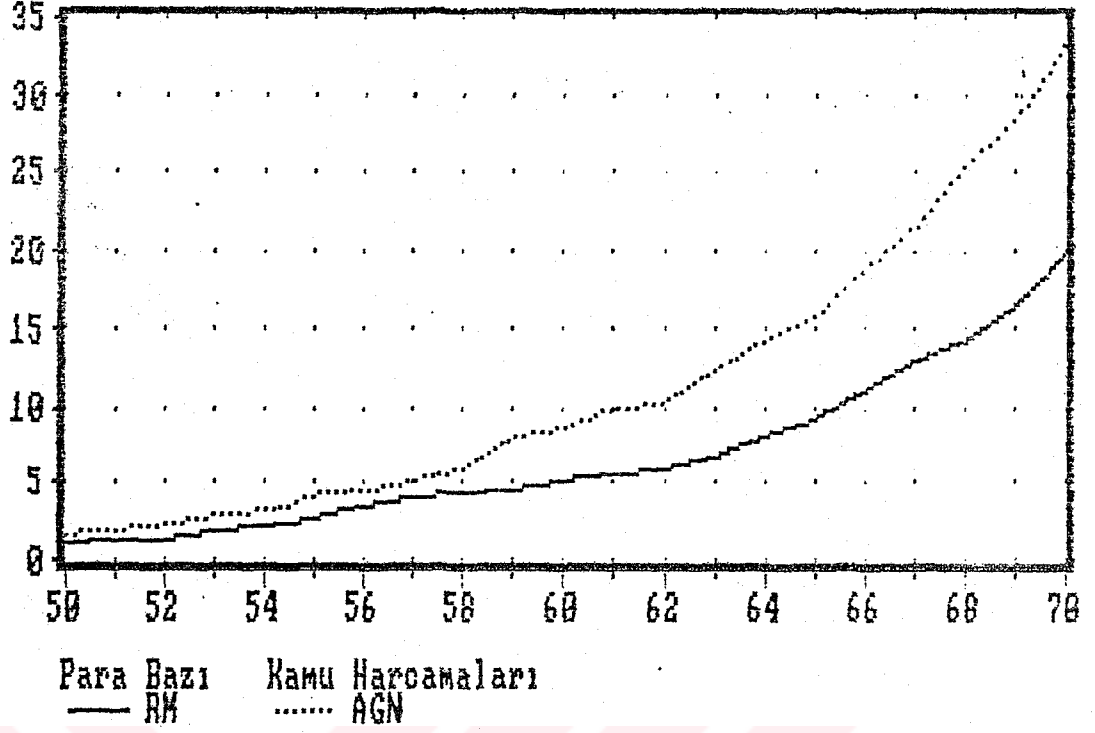

Grafik 2.3c: Para Arzı, Para Bazı ve Net Dış Varlıklar (NFA^{cb}) (1979.1-1987.9)

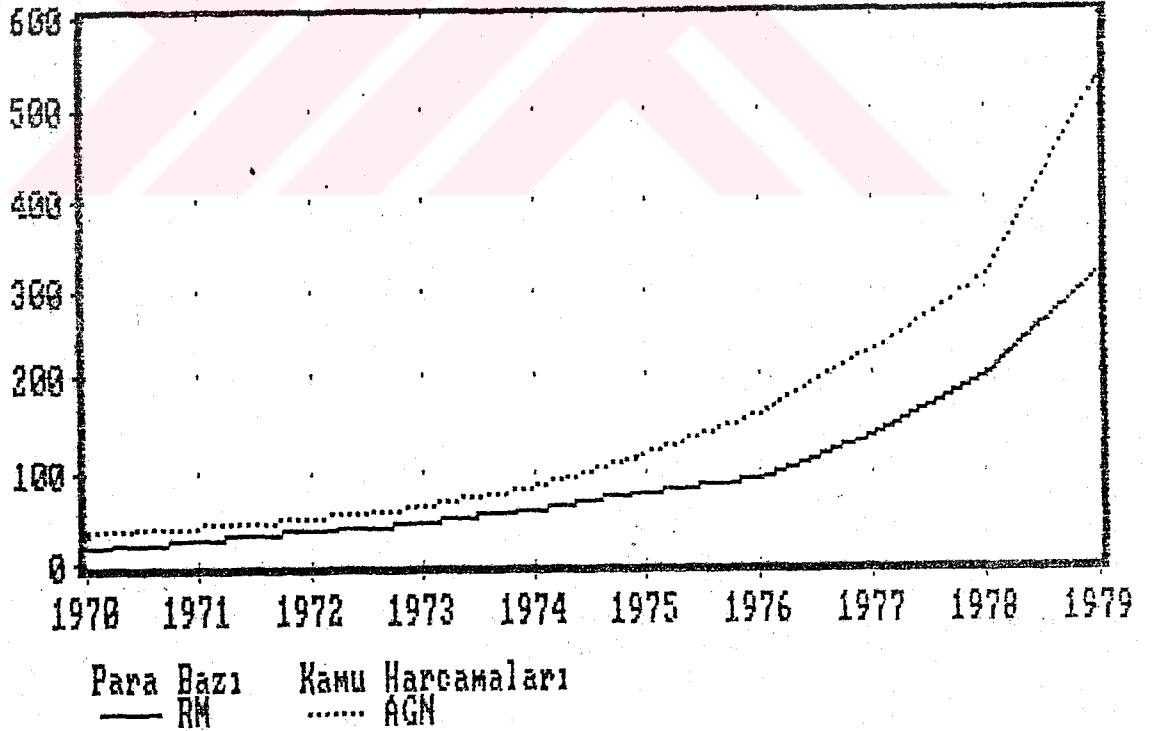
Grafik 2.4a: Para Bazı ve Kamu Harcamalarının Gelişimi (1950-1970)

(milyar TL)

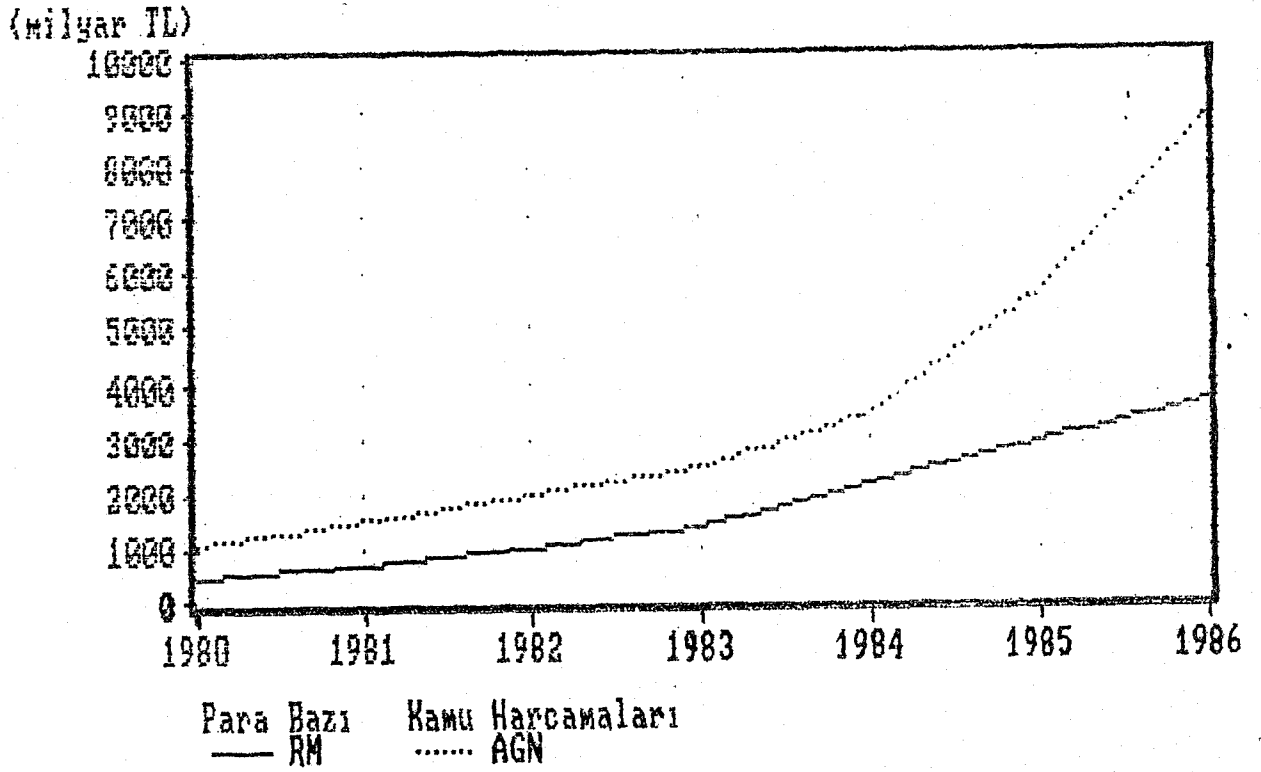

Grafik 2.4b: Para Bazı ve Kamu Harcamalarının Gelişimi (1970-1979)

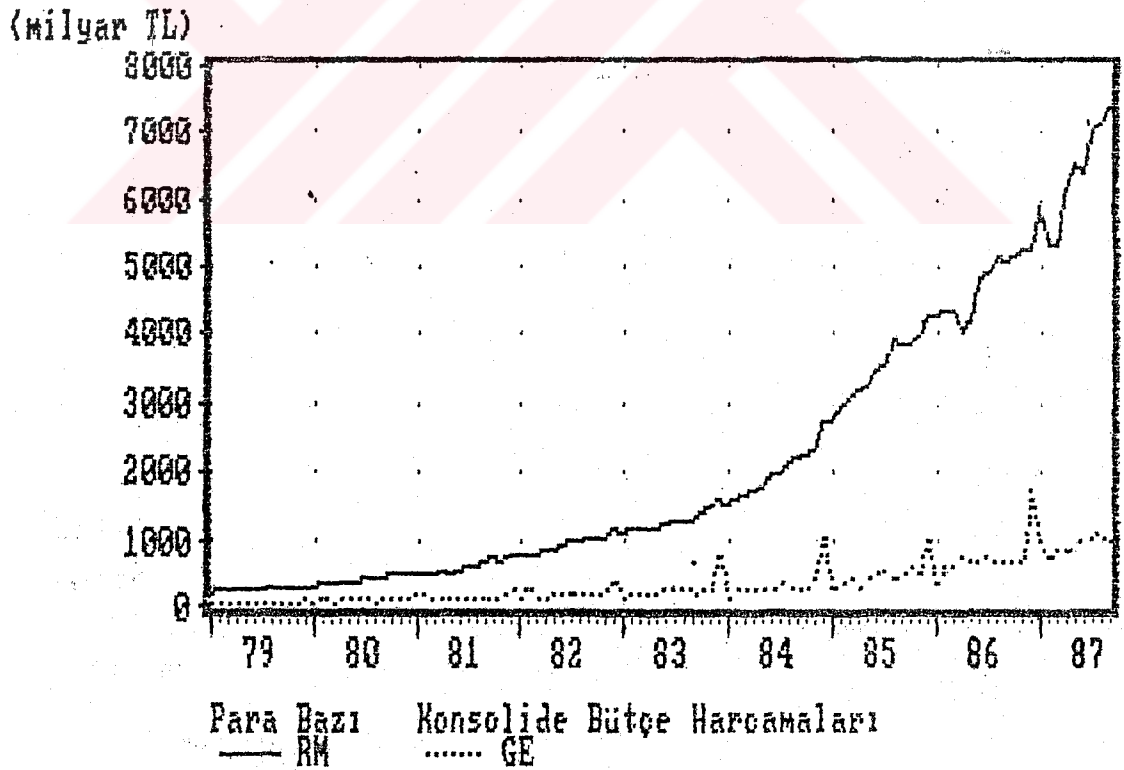
(milyar TL)

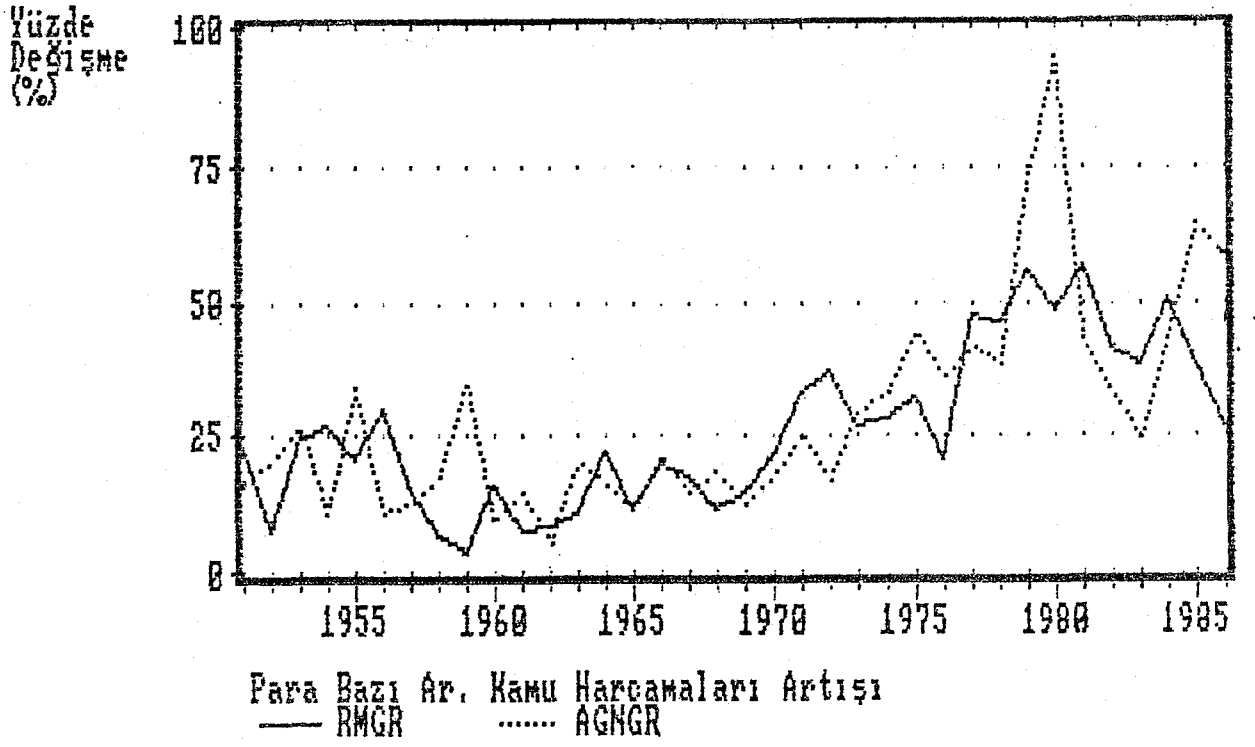
Grafik 2.4c: Para Bazı ve Kamu Harcamalarının Gelişimi (1980-1986)

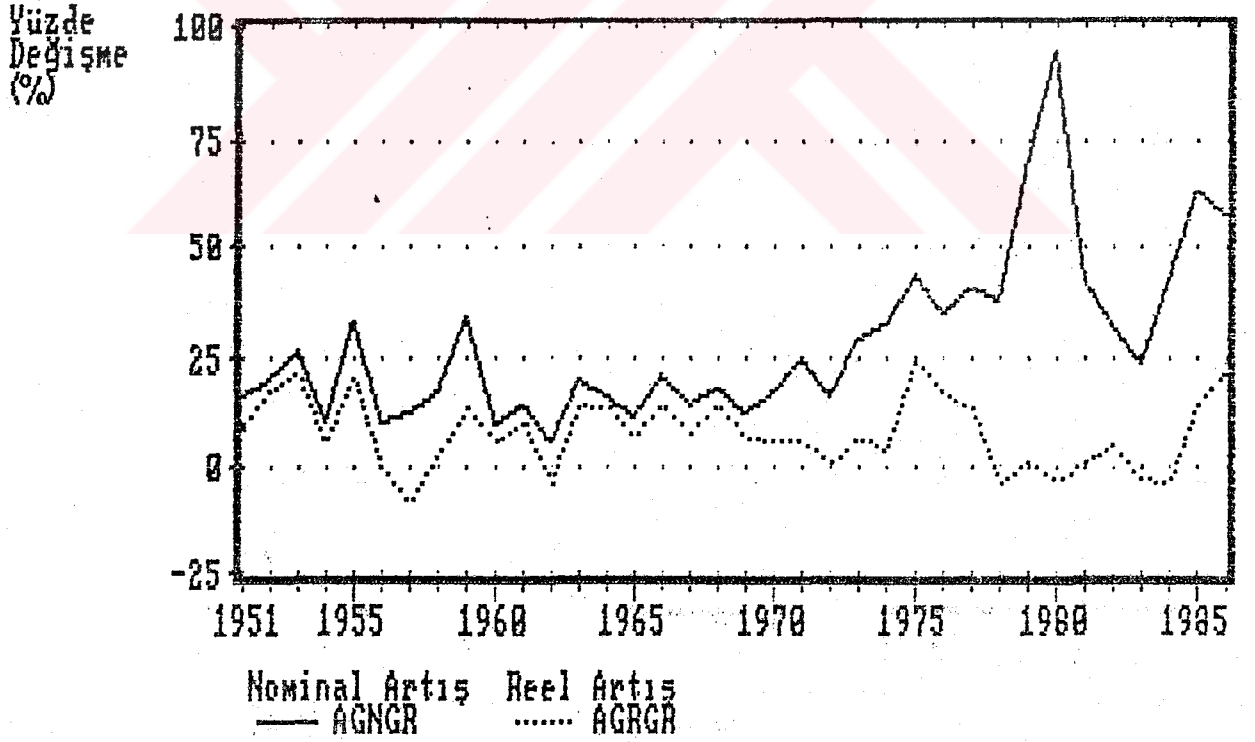
Grafik 2.4d: Para Bazı ve Konsolide Bütçe Harcamaları (1979.1-1987.9)

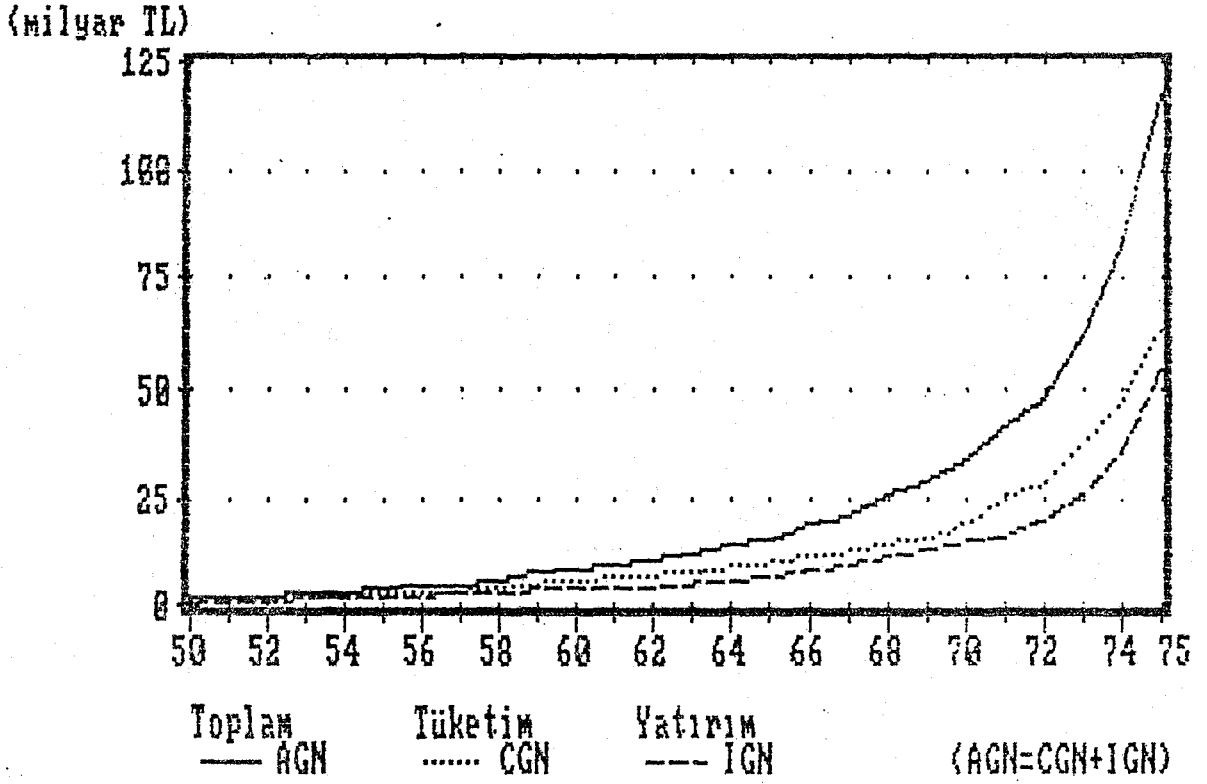
Grafik 2.5: Para Bazı ve Kamu Harcaması Artışları (1951-1986)

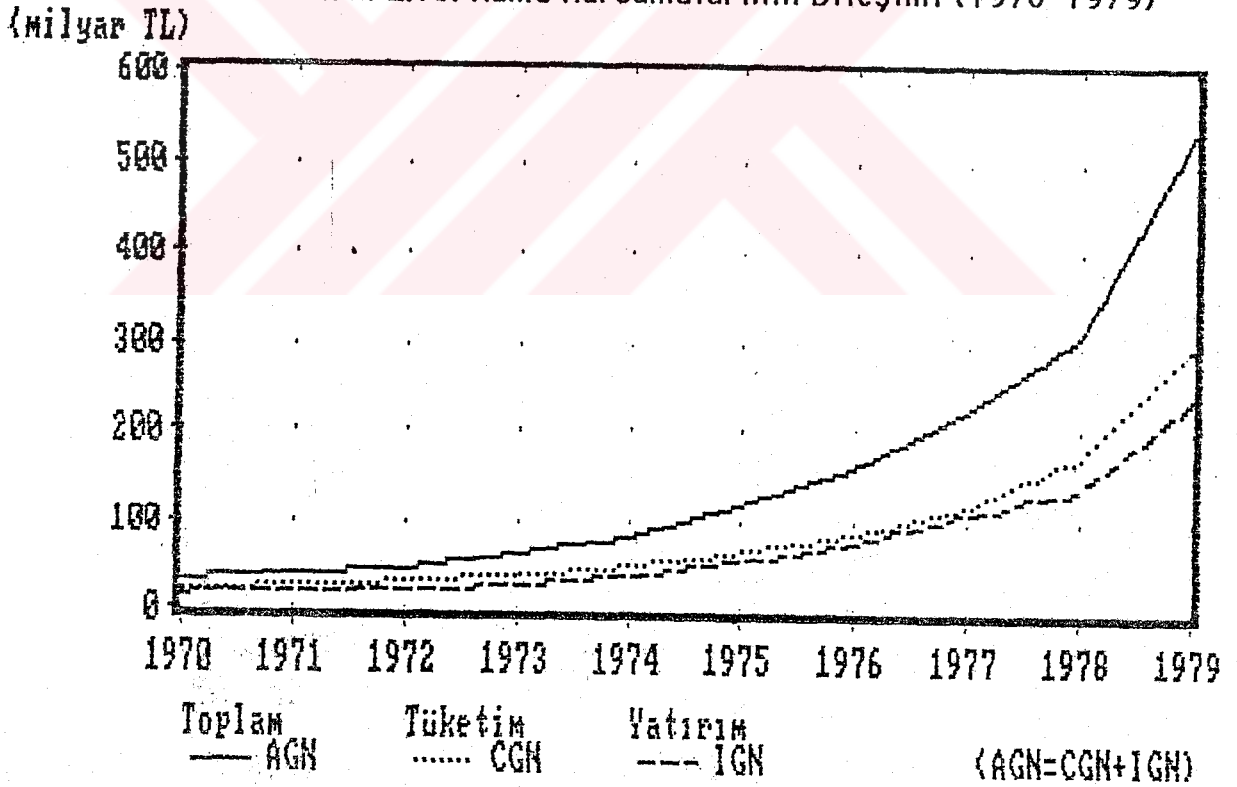
Grafik 2.6: Kamu Harcamalarının Nominal ve Reel Artış Oranları (1951-1986)

Grafik 2.7a: Kamu Harcamalarının Bileşimi (1950-1975)

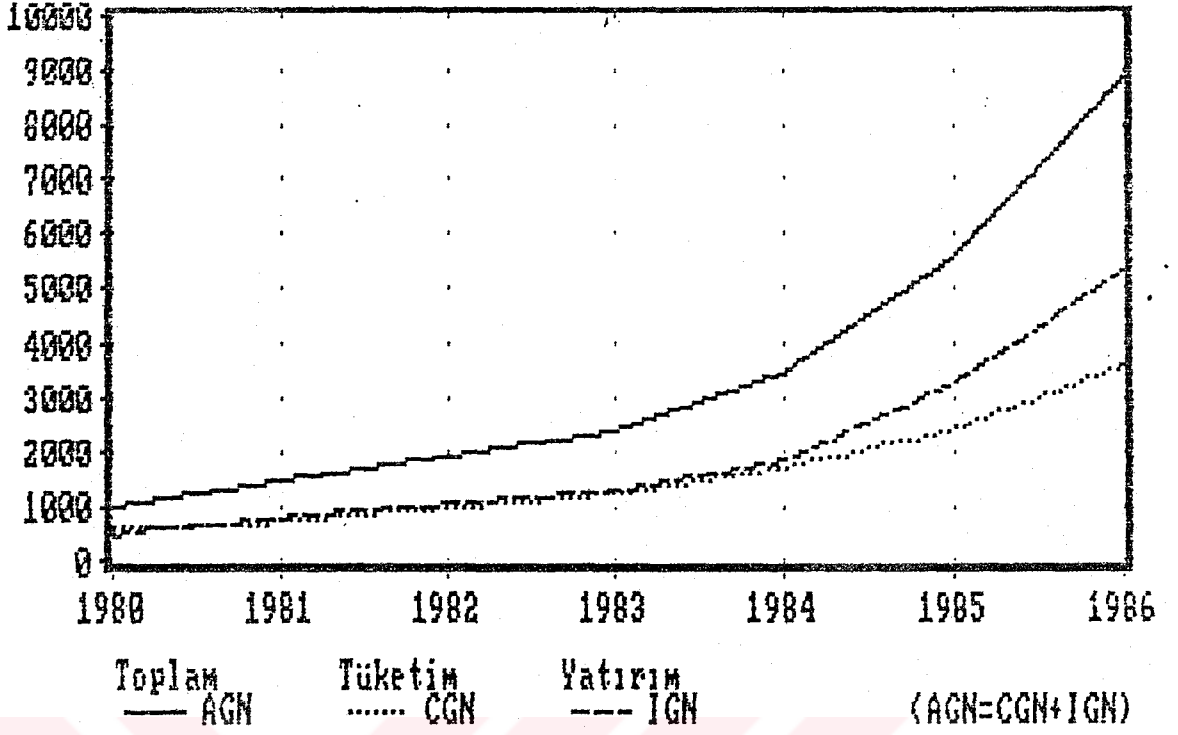

Grafik 2.7b: Kamu Harcamalarının Bileşimi (1970-1979)

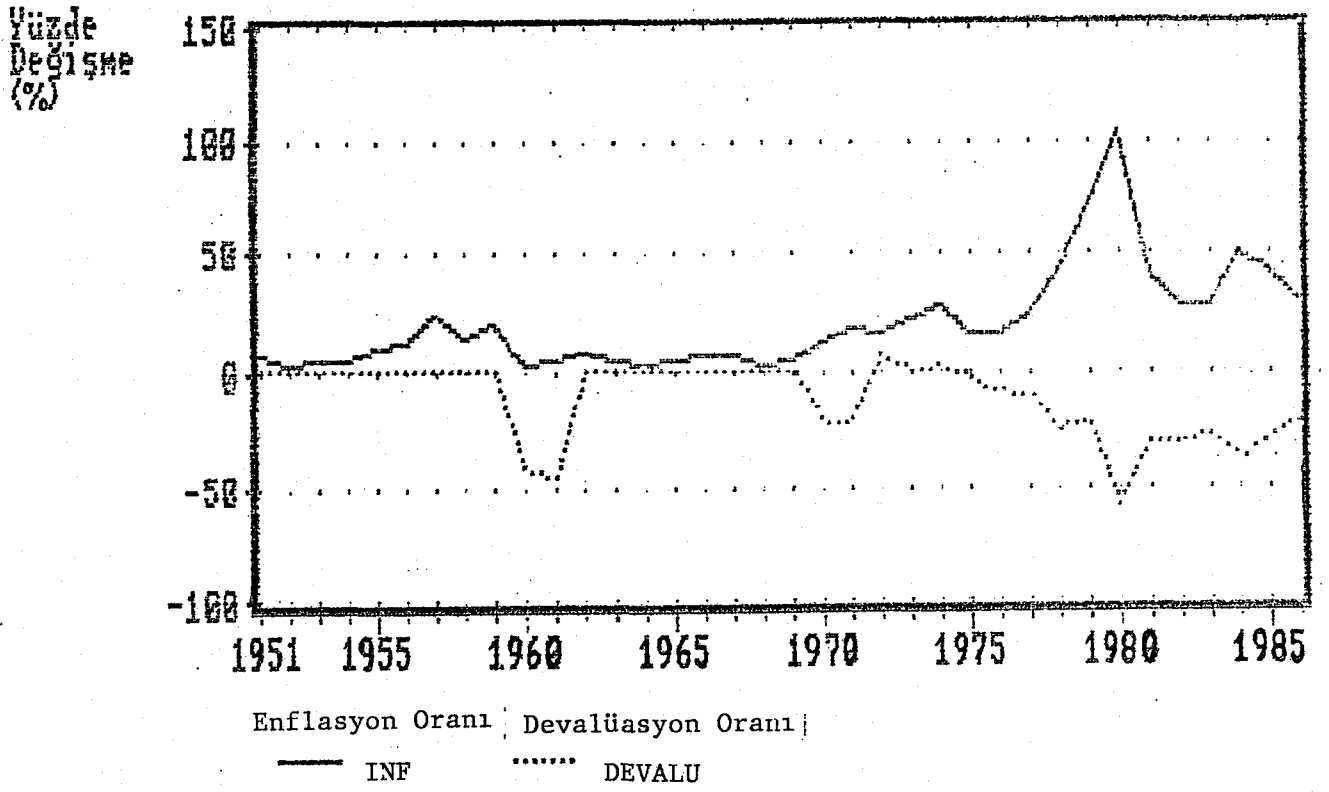
Grafik 2.7c: Kamu Harcamalarının Bileşimi (1980-1986)

(milyar TL)

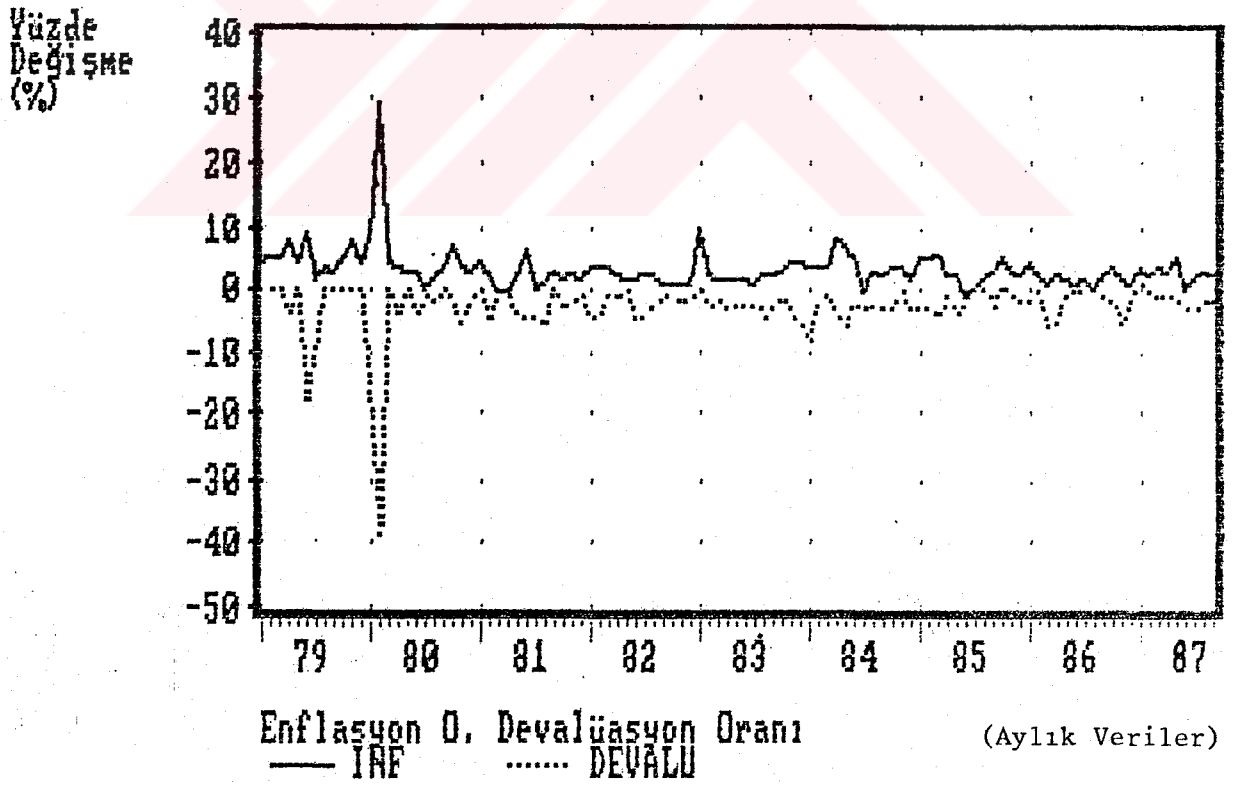

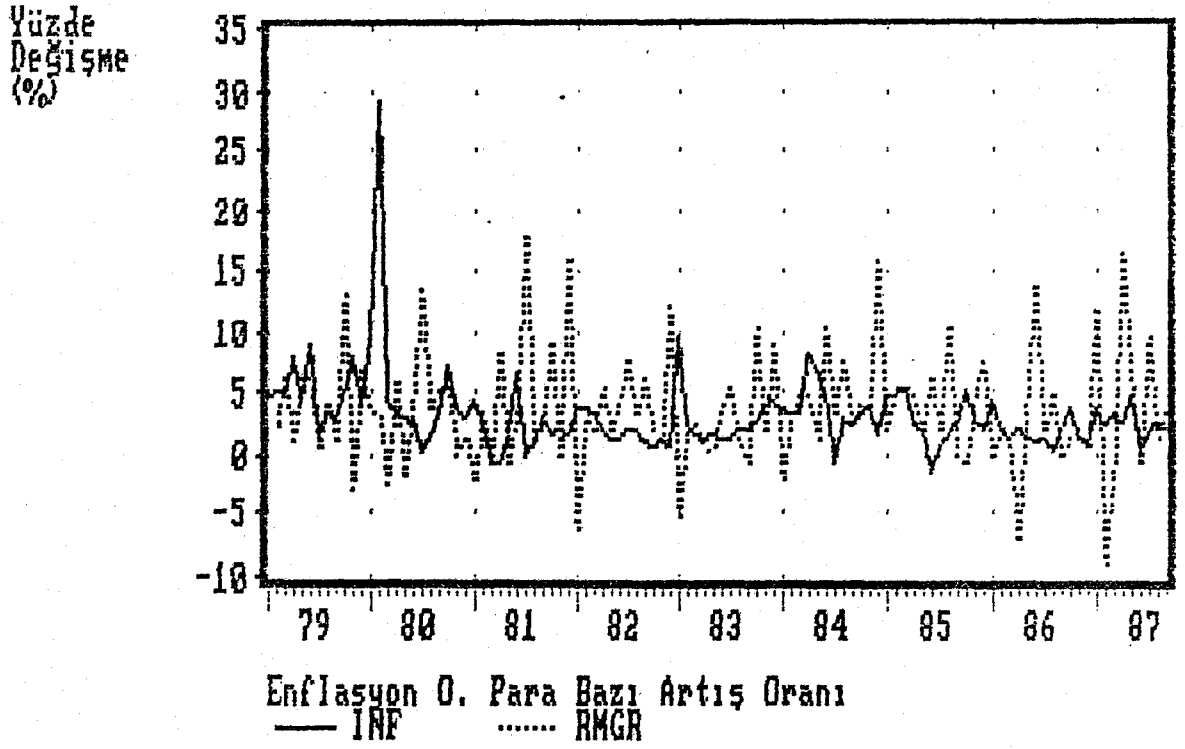
Grafik 2.8a: Enflasyon ve Devalüasyon Oranları (1951-1986)

Grafik 2.8b: Enflasyon ve Devalüasyon Oranları (1979.1-1987.9)

Grafik 2.9: Enflasyon Oranı ve Para Bazı Artışları (1979.1-1987.9)

2.2:

TÜRKİYE'DE PARA VE MALİYE POLİTİKALARININ ETKİLİLİĞİNE BİR İLK YAKLAŞIM

Para ve maliye politikalarının ekonomik etkinlikler (activity) üzerindeki göreceli etkililiği (effectiveness), bu çalışmamın genişçe bir literatür taramasına dayanan ilk bölümünden de anlaşılacağı üzere, uzun yıllardan beri iktisatçıların ilgisini çekmiş ve iktisatçılar arasındaki derin görüş ayrılıklarının önemli bir kaynağını oluşturmuştur. St. Louis tipi modellerde⁸¹ gibi monetarist varsayımlara dayanan ampirik çalışmalarda, gerek ABD ve gerekse diğer gelişmiş ekonomilerde, ekonomik etkinlik üzerinde para politikasının daha büyük bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmış; fiskalistlerin modellerinde, söz konusu ülkelerde ekonomik etkinlik üzerinde maliye politikasının daha fazla etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁸² Fakat bu tür modellerin varsayımları genellikle, gelişmekte olan ülkelerin koşullarından çok, gelişmiş ekonomilerin işleyişlerine bakılarak oluşturulmuştur ve bu nedenle de, varsayım farklılıklarını dikkate almadan bu modellerin sonuçlarının gelişmekte olan ülkeler için de geçerli olacağını düşünmek büyük bir yanılgı olacaktır. İşte çalışmamın ikinci bölümünü; bu tür yanılgılara iyi bir örnek oluşturan, St. Louis modeli ve versiyonlarındakilere benzer bazı indirgenmiş biçim denklemlerinin katsayılarını regresyon yöntemiyle tahmin ederek ve Türkiye örneğinde bu tür tahminlerin sonuçlarının neden güvenilir olamayacağını,⁸³ bütçe kısıtının rolünü bir kez daha

⁸¹ Bak. dipnot 3. Monetarist nitelikli St. Louis modelinin temel karakteristikleri şu 4 önermeyle özetlenebilir (Andersen & Carlson, 1974: s. 309-311): 1. Ekonomik dalgalanmalara (fluctuations) katkıda bulunan en baskın etken, parasal eylemlerdir, 2. Parasal eylemler, reel değişkenler üzerinde olsa olsa küçük bir kalıcı etkiye sahiptir ve yalnızca nominal değişkenleri etkileyebilmektedir, 3. Para stoğundaki bir artışla finanse edilmeyen federal harcamalar ($\Delta MS = 0, \Delta G > 0$) biçiminde tanımlanan malî eylemlerin ekonomik etkinlik üzerindeki etkisi geçicidir, 4. Özel (private) ekonominin doğasında istikrar (inherently stable) vardır. Bu nedenlerle, özgün St. Louis denkleminde, nominal gelir değişmesi (ΔY), para ve maliye politikası değişkenlerinin dağıtılmış gecikmeli (distributed lags) birinci fark değerlerine (ΔMS ve ΔG) göre regresyona tabi tutulmuştur (Chowdhury, 1986a: s. 89). Sonuçta, para politikasının, nominal GSMH (yani GNPN) üzerinde güçlü ve kalıcı bir etkiye sahip olduğu, fakat maliye politikasının (ΔG), kendi yarattığı "crowding out" etkisinin çok çabuk başgöstermesi nedeniyle, bir yılın içinde sıfır değerine ulaşan kümülatif bir etkiye sahip olduğu yargısına varılmıştır (B. Friedman, 1977: s. 365). Ayrıca bak. dipnot 98.

⁸² Bak. Chowdhury (1986a: s. 89).

⁸³ Bak. dipnot 3 ve çalışmamın 1.-3. sayfaları.

vurgulamak suretiyle anlatarak tamamlayacağım.

Açık bir ekonominin istikrar hedeflerinin neler olabileceği, bu çalışmanın daha önceki bölümlerinde ortaya konmuştu. Bunlar fiyat istikrarı ve büyüme (iç istikrar) ile, döviz kuru ya da rezerv değişimleri (dış istikrar) idi. Ben burada, yalnızca iç istikrar hedefleri üzerinde para ve maliye politikalarının etkilerini yukarıda belirttiğim sınırlamalar çerçevesinde incelemekle yetineceğim.

B. Friedman (1977) ve Chowdhury (1986a) ya da Ataç (1978: s. 98-132) ve Kızılyalılı (1978: s. 54-58 ve 121-138) gibi St. Louis tipi model çalışmalarında, örneğin,⁸⁴

$$\Delta Y_t = c_0 + \sum_{i=0}^{j_1} m_i \cdot \Delta RM_{t-i} + \sum_{i=0}^{j_2} g_i \cdot \Delta G_{t-i} + u_t \quad [2.2]$$

türünden denklemlerle çalışılmaktadır. Burada, c_0 sabit terim, m_i ve g_i rezerv para ve kamu harcamaları ile ilgili katsayılar, u_t hata terimi ve i de gecikme sayısıdır.

Benim hesaplamalarda kullandığım denklemler ise, nominal gayri safi millî hasıla (GNPN) ve genel fiyat düzeyi (GSMH deflatörü, GNPD) gibi iki içsel değişken ve para bazı (RM) ve nominal kamu harcamaları (AGN) gibi iki politika değişkenini içermektedir.⁸⁵ Söz konusu değişkenlerin mutlak değerlerini kullandığım ve bazen dış sektörü de hesaba açıkça katabilmek amacıyla ihracata (X) yer verdiğim regresyonların 1951-1979 ve 1951-1986 dönemleri için sonuçlarını Tablo 2.10

⁸⁴ Burada, denklem büyüme oranları cinsinden de alınabilmekte; dışa açık bir ekonominin dış sektörünü temsil etmek üzere bazen ihracat gibi değişkenler de modele dahil edilmekte; ayrıca, para bazı ve kamu harcamaları (RM ve G) yerine para arzı ve bütçe açığının (MS ve G-T) da kullanıldığı görülmektedir.

⁸⁵ Reel GSMH (yani GNPR) üzerindeki görece politika etkililiğini incelediğim ve sonuçlarını burada ayrıca sunmaya gerek duymadığım hesaplamalarıma göre, GNPD ile deflate edilmiş para bazı (RMR) ve kamu harcamalarının (AGR) kullanıldığı denklemlerde % 98'den büyük R^2 değerleri ve 560'dan büyük F istatistikleri elde edilmekle birlikte, yalnızca AGR değişkeninin katsayı tahminleri % 5 anlamlılık düzeyinde t-testinden başarıyla çıkabilmiş, fakat denklemlerde hep içsel bağıntı sorunuyla (düşük DW istatistiği değerleri) karşılaşmıştır. Denklemlerde para bazının (RMR) katsayıları ise istatistiksel olarak hep sıfırdan farksız çıkmıştır.

ve Tablo 2.11'de sunuyorum.^{86 87}

İki tablodaki bütün denklemlerde de % 99'un üstünde "düzeltilmiş R^2 " değerleri ile, çok yüksek "hesaplanan F" istatistikleri elde edilmiş, katsayı işaretleri hep beklenen yönde (+) çıkmış,⁸⁸ fakat zararlı derecede 1. sıra pozitif içsel bağıntıya (autocorrelation) rastlandığından, Cochrane-Orcutt yineleme yöntemiyle düzeltme yapılmıştır. Her iki tablodaki gerek para bazı (RM) ve kamu harcaması (AGN) değişkenlerinin ve gerekse bu 2 değişken yanında ihracatın (X) da birlikte dikkate alındığı dörder denklemde, AGN'nin katsayıları % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak hep sıfırdan farklı; ancak, RM'nin katsayı tahminleri tabloların 1., 2. ve 4. denklemlerinde, X'in katsayı tahminleri ise 1951-1979 dönemi hesaplamalarında % 10 anlamlılık düzeyinde bile istatistiksel olarak sıfırdan farklı bulunmuştur.

Ayrıntısına girmeyecek olsam da, genel olarak belirtmek gerekir ki, içsel bağıntı sorunuyla karşılaşılmasında, 1. Kullandığım yıllık verilerin 29-36 yıl gibi uzunca bir dönemi kapsamaması ve bu dönemdeki devresel dalgalanmaların verilere yansımaları, 2. Açıklanan değişkenlerdeki (GNPN ve GDPN) muhtemel sistematik (tesadüfi olmayan) ölçme hataları, 3. Denklemlerde bulunması gerektiği halde bulunmayan bazı açıklayıcı değişkenlerin olması, 4. Denklemlerin matematiksel veya fonksiyonel biçiminin yanlış belirlenmiş olması gibi nedenler rol oynamış olabilir.

⁸⁶ Tez çalışmamdaki bütün ekonometrik tahminlerde, "time series processor" (TSP) bilgisayar paket programının 4.1a versiyonunu kullandım ve en küçük kareler yöntemine göre yaptığım hesaplamalarda Durbin-Watson (DW) testi birinci sıra içsel bağıntının varlığını gösteriyorsa, denklemi AR(1) düzeltmesiyle yeniden tahmin ettim. TSP'deki AR(1) yöntemi, içsel bağıntılı modellere uygulanan bir "genelleştirilmiş en küçük kareler" tekniği olan Cochrane-Orcutt (veya birinci sıra otoregresif düzeltme) yönteminden başka birşey değildir. Bu yöntemle tahmin edilen denklemlerde katsayıların, standart hata ve t istatistiklerinin yorumlanışında bir farklılık yoktur. Öte yandan, AR(1)'in katsayısının (rho), -1 (extreme negative serial correlation) ile +1 (extreme positive serial correlation) arasında bir değer alması beklendiğinden, bu katsayı sıfırdan ne kadar uzaksa, ilk denklemdeki içsel bağıntının o derece zararlı ölçülerde olduğu anlaşılmakta ve AR(1) hesaplamasının gerekliliği de kanıtlanmış olmaktadır.

⁸⁷ Hesaplamaları 2 ayrı dönem için yapmamın nedenlerinin başında, 1980 yılından sonra Türkiye ekonomisinde önemli değişmelerin doğması ve böylece, 1980 öncesindeki katsayıların 1980 sonrasında da sabit kaldığını varsaymanın oldukça güçleşmesidir. Ayrıca, her değişken için 1980 sonrasına ait yalnızca 8 veri elde edilebileceğinden, 1980 sonrası için ayrı bir çözümleme de yapılamamaktadır. Karş. Özmucur (1987: s. 4-5).

⁸⁸ Bak. Grafik 2.10 (a, b, c, d) ve Grafik 2.11 (a, b, c, d).

Tablo 2.10: Hasıla Denklemi

DENKLEM: $\ln(\text{GNP}_t) = c_0 + c_1 \ln(\text{RM}_t) + c_2 \ln(\text{AGN}_t) + c_3 \ln(X_t) + u_t$

Dönem (Veri Sayısı)	1951-79 (29)	1951-79 (29)	1951-86 (36)	1951-86 (36)	1951-79 (29)	1951-79 (29)	1951-86 (36)	1951-86 (36)
c ₀	1.9069 (22.32)	1.9685 (19.51)	1.7369 (14.65)	1.9607 (19.81)	2.2034 (22.02)	1.8110 (27.93)	2.0052 (13.41)	1.6906 (19.41)
c ₁	0.2624 (1.678)	0.2447 (1.469)	0.2791 (2.381)	0.2078 (1.667)	0.9462 (31.70)		1.0248 (33.14)	
c ₂	0.6782 (4.479)	0.6443 (4.098)	0.7165 (6.690)	0.6522 (5.924)		0.9332 (52.427)		0.9745 (60.410)
c ₃		0.0575 (1.043)		0.1121 (2.537)				
AR(1)	0.6352 (3.552)	0.6281 (3.149)	0.8023 (7.130)	0.6883 (4.184)	0.6870 (4.722)	0.6012 (3.855)	0.7746 (6.335)	0.7423 (6.666)
R ²	.9985	.9986	.9994	.9995	.9970	.9983	.9985	.9993
Adj. R ²	.9983	.9983	.9993	.9994	.9967	.9982	.9984	.9992
SER	0.0588	0.0586	0.0616	0.0570	0.0821	0.0618	0.0961	0.0663
DW	1.3458	1.2806	1.4194	1.2901	1.6528	1.3859	1.6231	1.3771
F	5543.9	4148.29	17215.4	15100.4	4255.42	7532.43	10596.7	22301.2

NOT: 1. Katsayı tahminlerinin altındaki değerler, hesaplanan t istatistiklerini göstermektedir. Anlamlılık testi için gereken tablo t değerleri ($t_{n-k, \alpha/2}$) ise, n veri sayısı, k katsayı sayısı ve anlamlılık düzeyi olmak üzere:

n - k	α	tab t
29-2	0.10	1.703
29-3	0.10	1.706
29-4	0.10	1.708
29-5	0.10	1.711
29-2	0.05	2.052
29-3	0.05	2.056
29-4	0.05	2.060
29-5	0.05	2.064
36-k	0.10	1.645
36-k	0.05	1.960

2. "Hesaplanan F" değerlerinin tamamı "tablo F" değerlerinden çok daha büyük çıkmaktadır.

3. SER = standart error of regression.

Tablo 2.11: Fiyat Denklemi

DENKLEM: $\ln(\text{GNPD}_t) = c_0 + c_1 \ln(\text{RM}_t) + c_2 \ln(\text{AGN}_t) + c_3 \ln(X_t) + u_t$

Dönem (Yeri Sayısı)	1951-79 (29)	1951-79 (29)	1951-86 (36)	1951-86 (36)	1951-79 (29)	1951-79 (29)	1951-86 (36)	1951-86 (36)
c_0	2.1282 (2.303)	2.0883 (1.917)	1.3592 (1.242)	1.6521 (1.389)	2.7030 (5.861)	2.3246 (5.163)	1.7959 (1.689)	1.6400 (2.576)
c_1	0.2629 (1.451)	0.2542 (1.365)	0.2664 (1.818)	0.1971 (1.314)	0.7252 (7.215)		0.9240 (8.128)	
c_2	0.5217 (3.623)	0.5065 (3.424)	0.6506 (5.659)	0.5854 (5.181)		0.7290 (9.044)		0.8619 (13.742)
c_3		0.0402 (0.682)		0.1065 (2.144)				
AR(1)	0.9120 (9.689)	0.9205 (10.01)	0.9358 (19.21)	0.9390 (17.45)	0.8606 (6.465)	0.8743 (9.135)	0.9243 (14.39)	0.9212 (19.30)
R ²	.9958	.9959	.9986	.9988	.9936	.9952	.9972	.9984
Adj. R ²	.9953	.9952	.9985	.9987	.9931	.9949	.9971	.9983
SER	0.0659	0.0665	0.0716	0.0677	0.0796	0.0685	0.0999	0.0754
DW	1.0822	1.0380	1.2041	1.1646	1.1853	1.2012	1.4199	1.2554
F	1959.2	1443.3	7709.6	6474.2	2011.4	2714.9	5935.0	10449.1

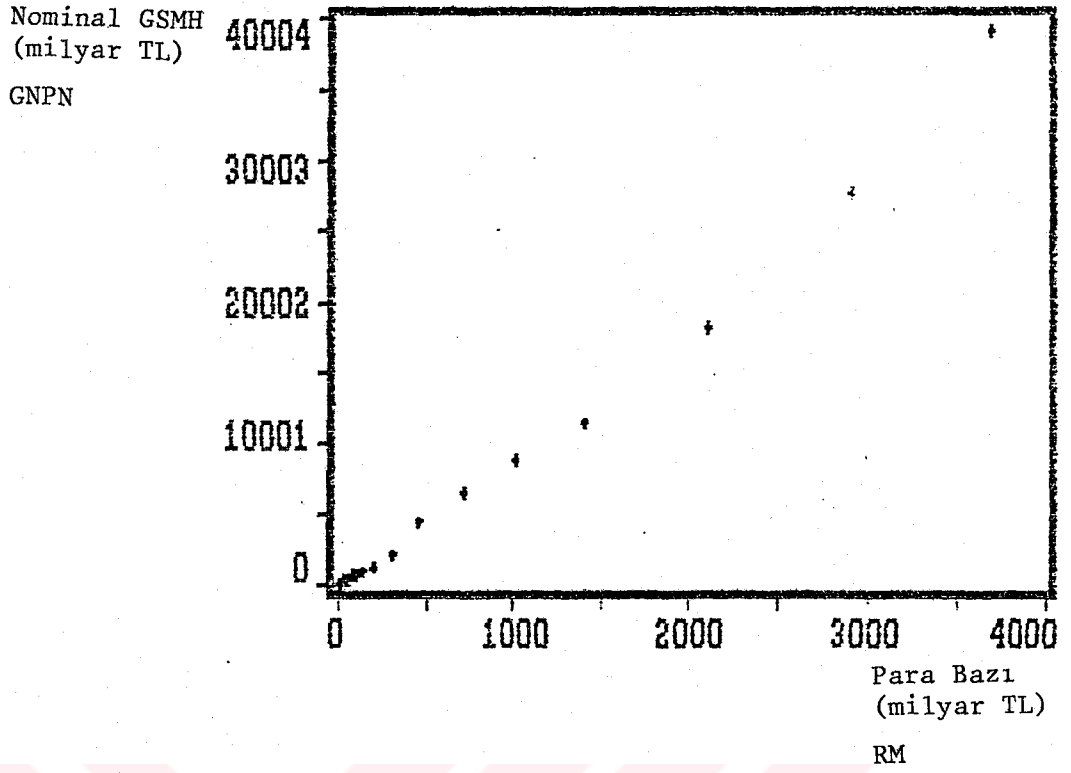
NOT: 1. Katsayı tahminlerinin altındaki değerler, hesaplanan t istatistiklerini göstermektedir. Anlamlılık testi için gereken tablo t değerleri ($t_{n-k, \alpha/2}$) ise, n veri sayısı, k katsayı sayısı ve anlamlılık düzeyi olmak üzere:

n - k	α	tab t
29-2	0.10	1.703
29-3	0.10	1.706
29-4	0.10	1.708
29-5	0.10	1.711
29-2	0.05	2.052
29-3	0.05	2.056
29-4	0.05	2.060
29-5	0.05	2.064
36-k	0.10	1.645
36-k	0.05	1.960

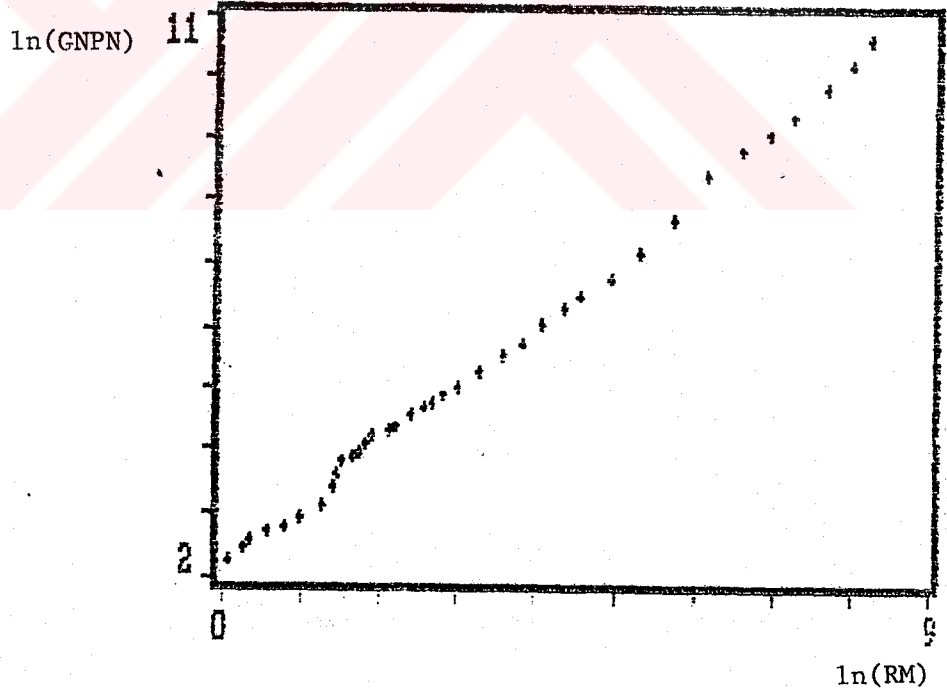
2. "Hesaplanan F" değerlerinin tamamı "tablo F" değerlerinden çok daha büyük çıkmaktadır.

3. SER = standart error of regression.

Grafik 2.10a: Nominal GSMH ve Para Bazı (1950-1986)

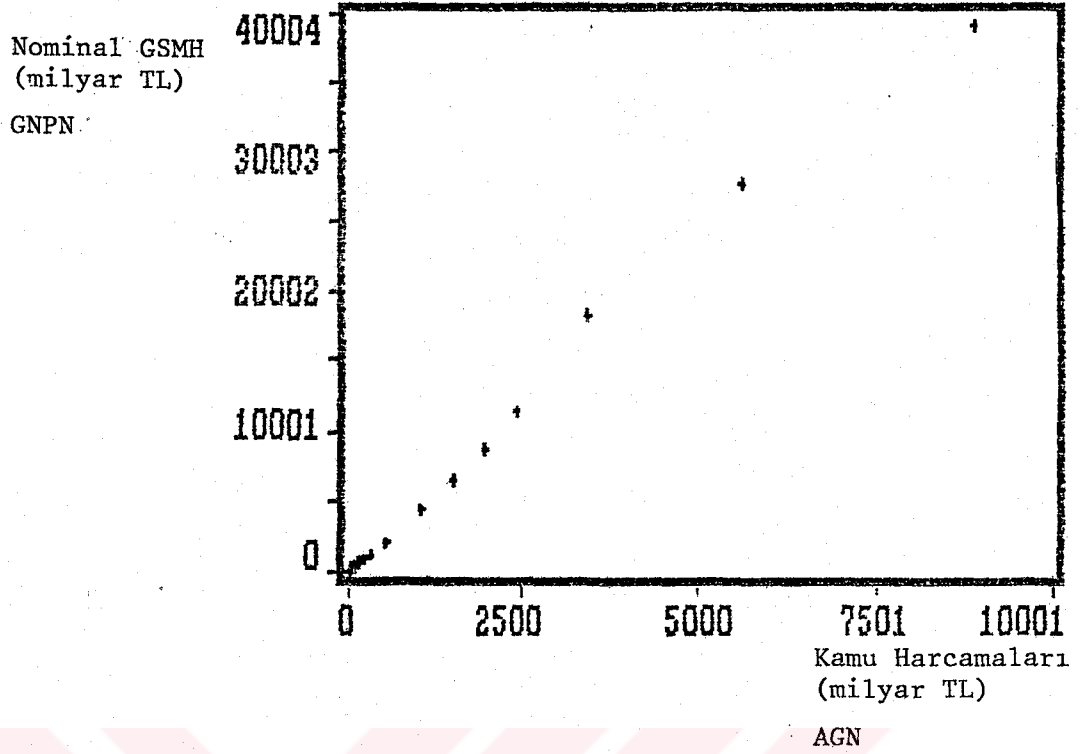

Grafik 2.10b: Nominal GSMH ve Para Bazı (1950-1986)

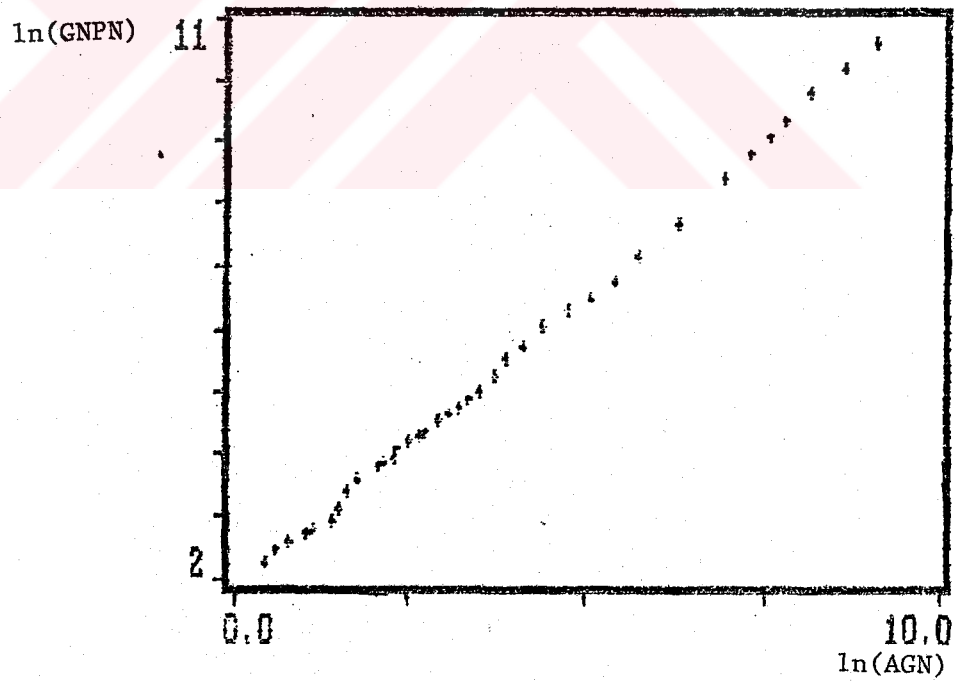

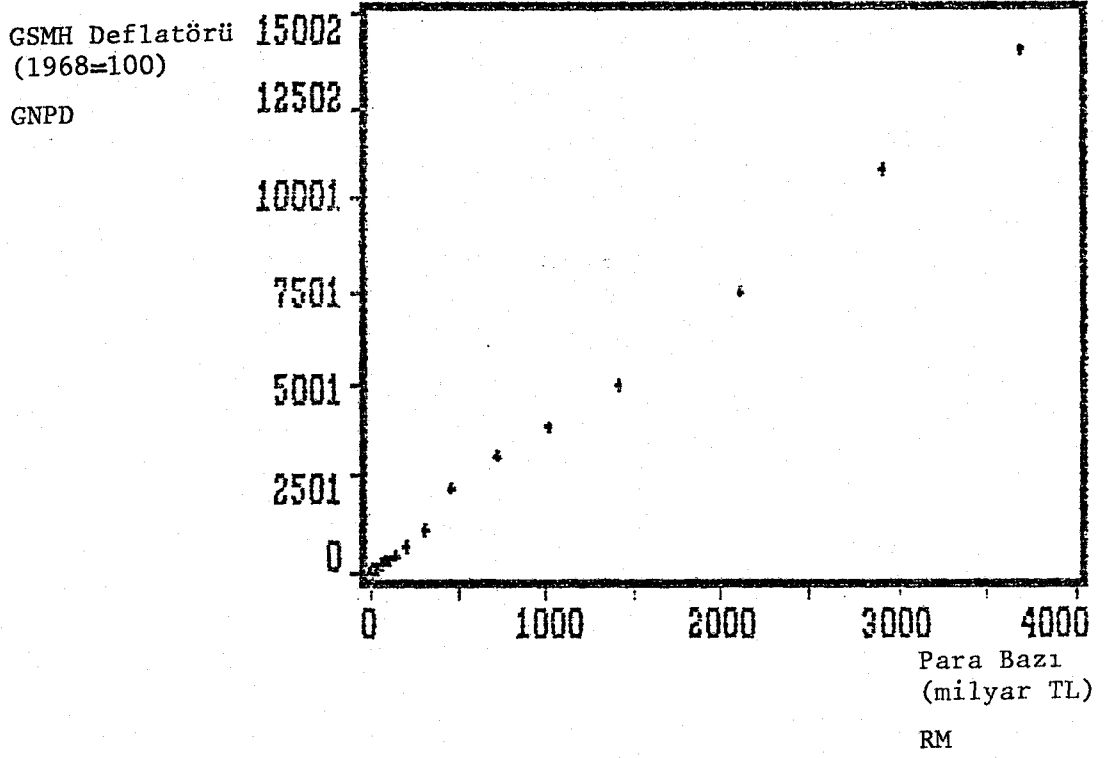
Grafik 2.10c: Nominal GSMH ve Kamu Harcamaları (1950-1986)

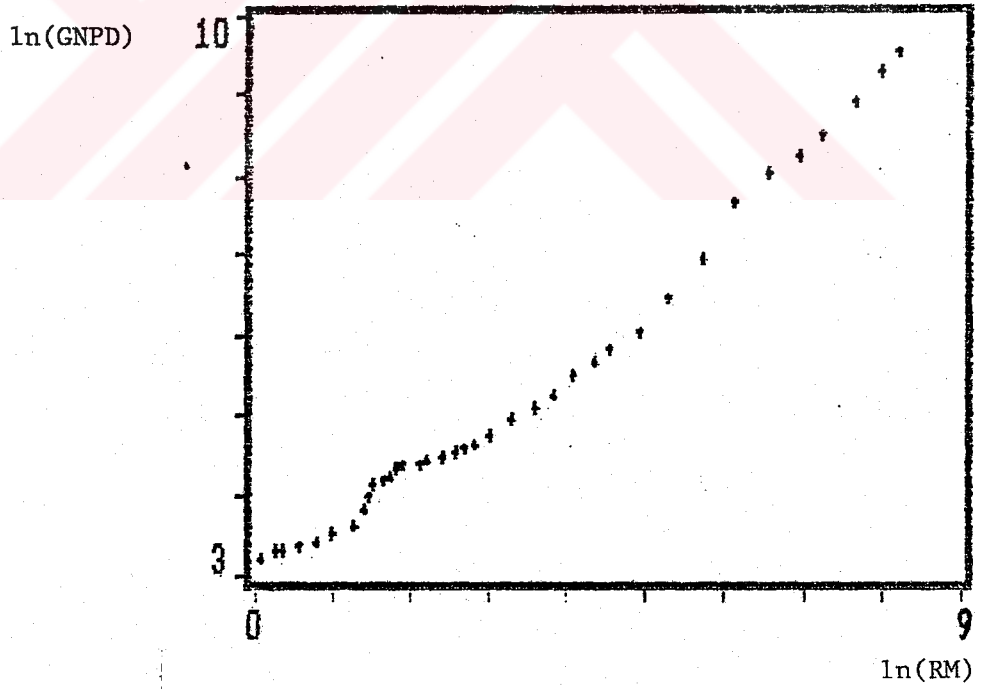
Grafik 2.10d: Nominal GSMH ve Kamu Harcamaları (1950-1986)

Grafik 2.11a: Genel Fiyat Düzeyi ve Para Bazı (1950-1986)

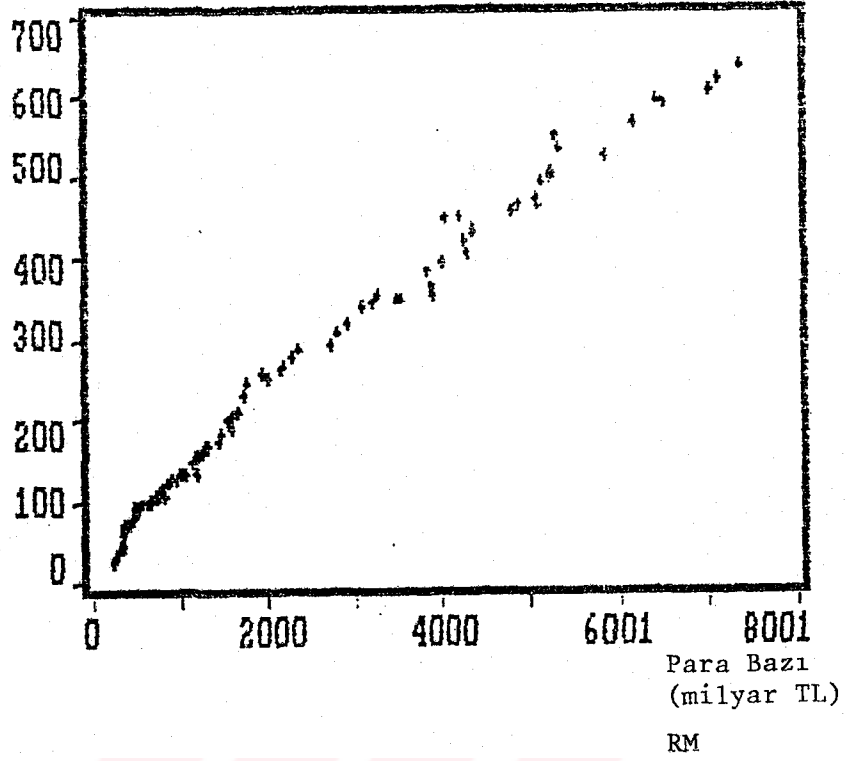

Grafik 2.11b: Genel Fiyat Düzeyi ve Para Bazı (1950-1986)

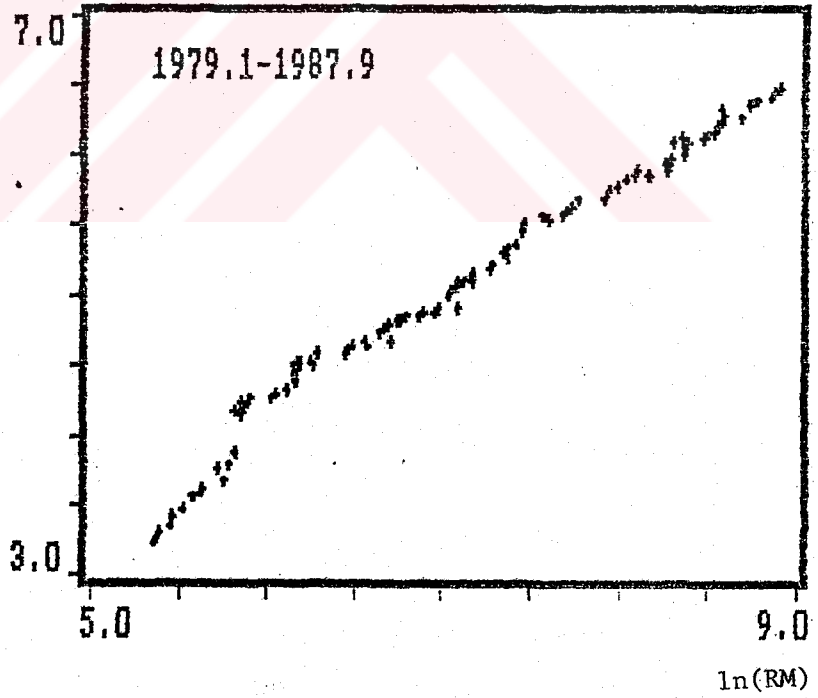
Grafik 2.11c: Toptan Eşya Fiyatları Endeksi ve Para Bazı (1979.1-1987.9)

DİE Toptan Eşya
Fiyatları Endeksi
(1981=100)
WPI

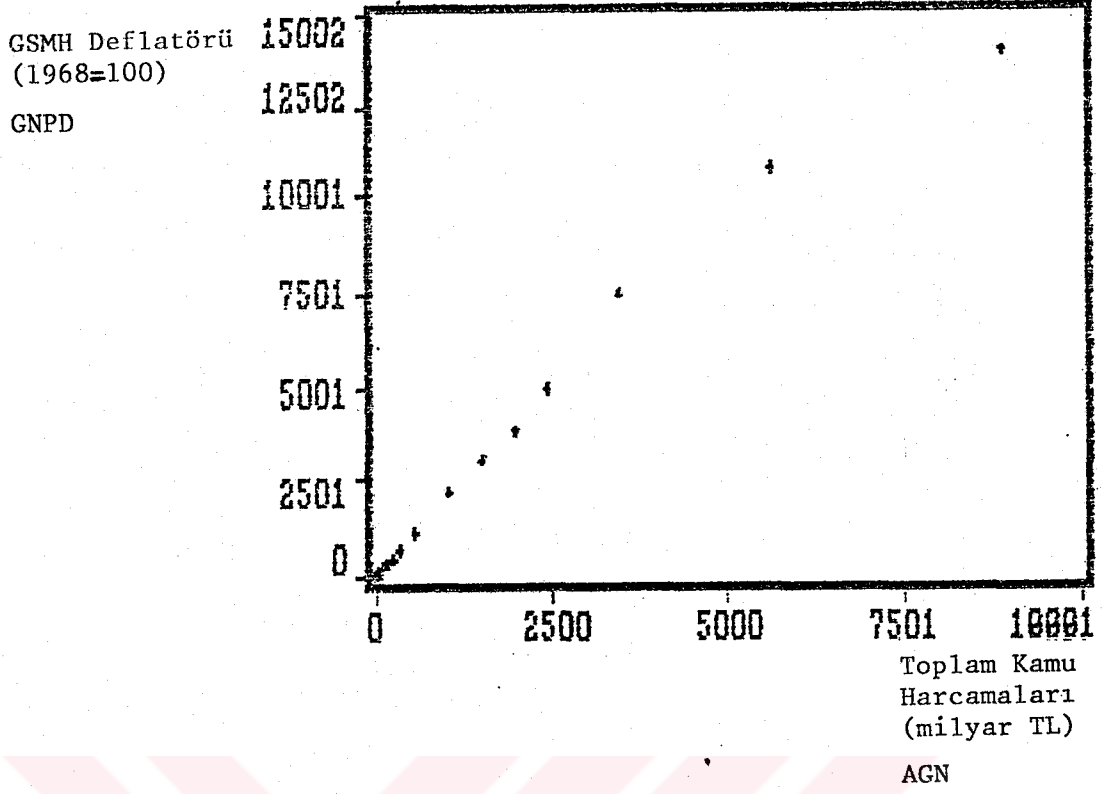

Grafik 2.11d: Toptan Eşya Fiyatları Endeksi ve Para Bazı (1979.1-1987.9)

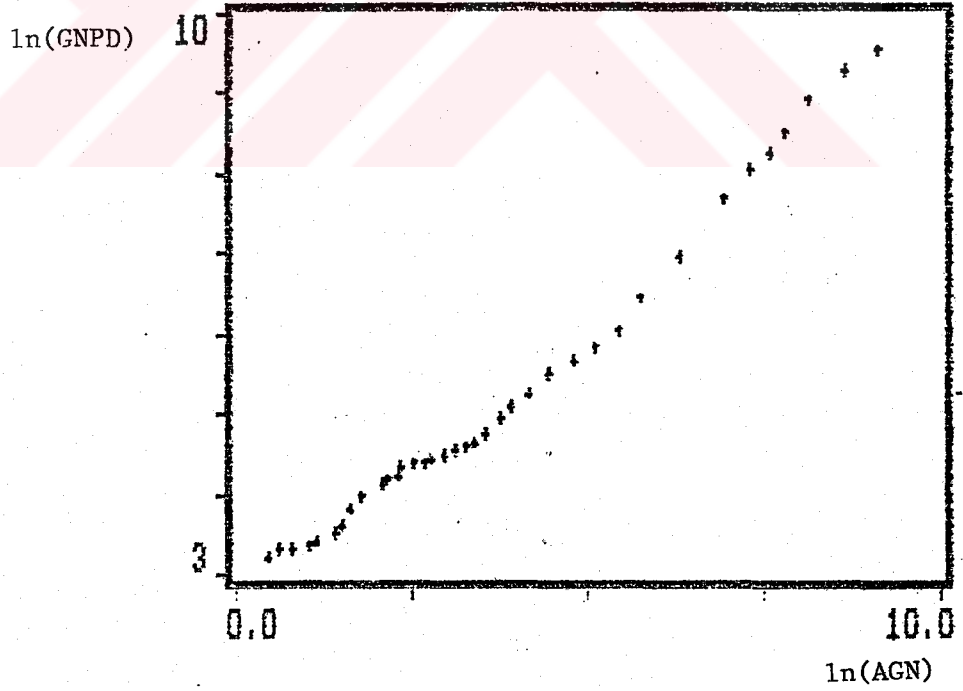
$\ln(WPI)$

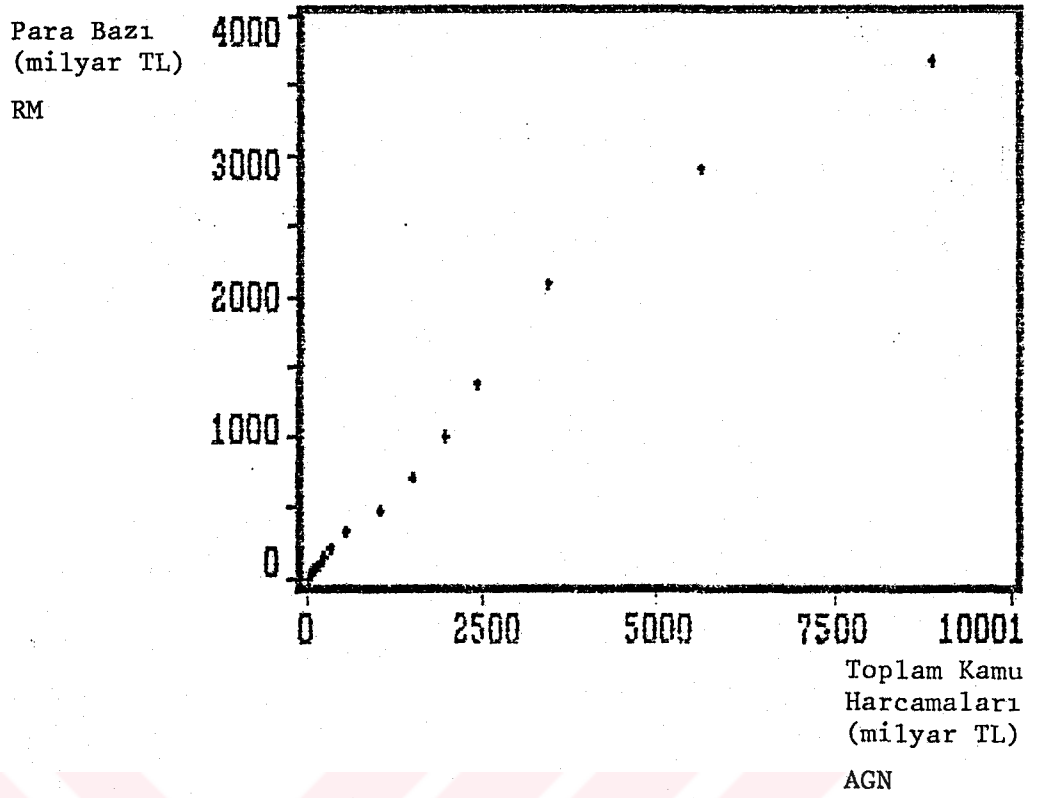
Grafik 2.11e: Genel Fiyat Düzeyi ve Kamu Harcamaları (1950-1986)

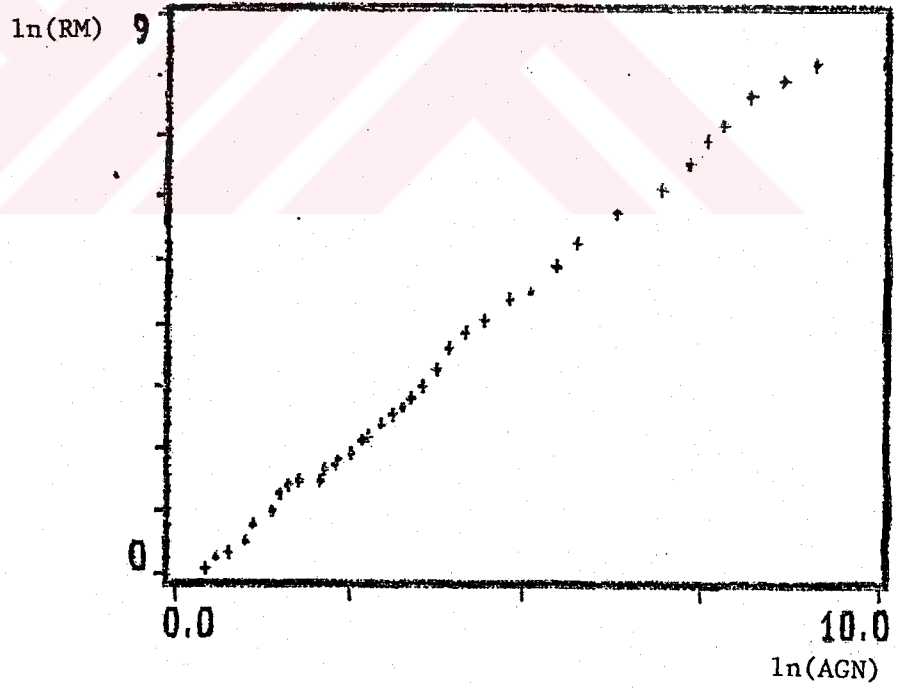
Grafik 2.11f: Genel Fiyat Düzeyi ve Kamu Harcamaları (1950-1986)

Grafik 2.12a: Para Bazı ve Kamu Harcamaları (1950-1986)

Grafik 2.12b: Para Bazı ve Kamu Harcamaları (1950-1986)

Fakat her ne nedenle olursa olsun, içsel bağıntının varlığı, katsayıların standart hatalarının aşağı doğru sarpmalı olmasına ve dolayısıyla t istatistiklerinin olduğundan yüksek çıkmasına yol açmakta ve böylece, anlamlılık testlerinin (test of significance) güvenilirliğini azaltmaktadır. Bununla birlikte, içsel bağıntıyla ilgili düzeltmeye rağmen AGN dışındaki değişkenlerin katsayılarının hâlâ (genellikle) sıfırdan farklı çıkması, içsel bağıntının zararının büyük olduğunu ima etmektedir.

Öte yandan, bu 2 denklemde de, 1. R^2 ve F değerlerinin çok yüksek çıkmasına karşın, t istatistikleri genellikle düşük çıktığından, 2. RM ile AGN arasındaki korrelasyon katsayısı 0.5'den çok daha fazla (1952-1986 dönemi verileri için: 0.9879) bulunduğu ve 3. bunların yanı sıra, RM ile AGN'nin teker teker açıklayıcı değişken olarak kullanıldığı denklemlerde⁸⁹ hem R^2 değerleri hem de t istatistikleri oldukça yüksek çıktığından, **çoklu bağıntı** (multicollinearity) sorununun varlığı hissedilmektedir, ki böyle bir sorunun başgöstermesi, Türkiye'de RM ile AGN arasındaki baştan beri sözünü sık sık edegeldiğim "sıkı ve organik bağ" nedeniyle, zaten bekleniyordu. Çoklu bağıntı, bir denklemdeki açıklayıcı değişkenler veya bunlarla sabit terim arasında tam veya tam olmayan doğrusal bir ilişkinin (bağıntının) var olması anlamına gelmektedir. Açıklayıcı değişkenlerin verileri arasındaki bu ilişki ne derece güçlüyse, o denklemin katsayılarının tahmini hatalı ve standart hataların yine aşağı doğru sarpmalı olması yüzünden t testleri de o ölçüde güvenilir olmaz. Dahası, çoklu bağıntı sorununun varlığı, açıklayıcı değişkenlerin (burada RM ve AGN) bağımlı değişken üzerindeki (burada GNP ve GDP) üzerindeki etkilerinin "ayrı ayrı ve sağlıklı olarak saptanmasını güçleştiren bir etken"dir.

Böylece, çalışmamın bu bölümünün ilk önemli sonucu; **para otoritesinin maliye otoritesine büyük ölçüde bağımlı olduğu bir ekonomide bütçe kısıtı dikkate alınmadan, hangi politikanın iç (ve dış) denge hedefleri üzerinde daha etkili olduğu sorusu sağlıklı biçimde yanıtlanamaz önermesinin, gerçekten de doğru olduğudur. Bu yargıyı, şu 2 ek tahmin de güçlendirmektedir.**⁹⁰

89 Bak. Tablo 2.10 ve Tablo 2.11.

90 Bak. Grafik 2.12 (a, b).

$$\ln(RM) = -0.363 + 0.971 \ln(AGN) + 0.664 AR(1)$$

(-3.355)   (33.46)   (4.419)

Dönem: 1951-1979 (29 veri)

R²=.9971 , Adj. R²=.9968 , SER=.085 , DW=1.874 , F=4422.87

$$\ln(RM) = -0.299 + 0.949 \ln(AGN) + 0.638 AR(1)$$

(-3.212)   (50.037)   (4.238)

Dönem: 1951-1986 (36 veri)

R²=.9984 , Adj. R²=.9983 , SER=.097 , DW=1.593 , F=10290.22

Yine içsel bağıntı nedeniyle Cochrane-Orcutt düzeltmesi yapılan bu son 2 denkleme göre, cari fiyatlarla toplam kamu harcamalarındaki % 1'lik bir değişme, nominal para bazını, gerçekten de beklendiği üzere aynı yönde % 0.95 civarında değiştirmektedir. Bu, Türkiye'de özellikle 1950-1979 döneminde kamu harcamaları ile para bazı arasında edeta 1:1'lik bir ilişkinin varolduğu kısmını desteklemektedir.

Yukardaki bütün regresyon denklemleri, kullanılan verilerin yıllık veriler olması nedeniyle, orta dönem⁹¹ modelleridir. Oysa yıllık veriler, kısa dönemde oluşan bazı değişmeleri ve kısa dönem ilişkilerini saklarlar.⁹² Bu nedenle, ekonomi politikalarının etkililiklerinin incelenmesinde ve bu politikaların oluşturulmasına yardımcı olması amacıyla, kısa dönemli makroekonometrik modeller de kurulmalıdır.⁹³ Türkiye'de özellikle ekonominin reel cephesiyle ilgili pek çok değişken hâlâ aylık veya üçer aylık veriler halinde derlenmediğinden,⁹⁴ böyle bir girişimin çeşitli sorunlarla karşılaşacağı da açıktır.

Yıllık verilerle çalışıldığında, "kimi değişkenler arasındaki gecikmelerin (lags) bir yıldan daha kısa olabileceği" olgusu gözardı edilmiş olmaktadır. Gerçekten de, Türkiye için, bazı değişkenlere ait aylık verilerle yapılacak basit bir korrelasyon analizi, söz

---

91 Burada; piyasa döneminin 0-1 ay, kısa dönemin 1-3 ay, orta dönemin 3-24 ay, uzun dönemin ise 24 aydan fazla olduğu kabul edilmektedir. Bak. Özmucur (1987: s. 4).

92 Bak. Uygur (1983: s. 4) ve Özmucur (1987: s. 5-6).

93 Türkiye ekonomisi için bu görüşün ileri sürüldüğü çok sayıdaki çalışmadan bazıları Uygur (1983: s. 3-4; 1984: s. 14-15), Togan (1985: s. 23) ve Özmucur (1987: s. 1-17)'dir.

94 Bu sorunu, kullanacakları bazı kısa dönem verilerini kendi derlemeleriyle aşmaya çalışan 2 çalışma için bak. Uygur (1983) ve Özmucur (1987).

konusu gecikmelerin 3 aydan bile kısa olduğunu, hatta aylık gecikmenin mevcut olmadığını göstermektedir.

Önce yıllık verilerle yaptığım bütün analizlerde ($GNPN_t$ ile RM_{t-1} , $GNPN_t$ ile AGN_{t-1} , $GNPD_t$ ile RM_{t-1} , $GNPD_t$ ile AGN_{t-1} ve RM_t ile AGN_{t-1}) en yüksek korelasyon hep aynı yıl içinde ($i=0$) görüldüğü için, yıllık verilere dayanan yukardaki regeresyon tahminlerinde Chowdhury (1986a)'nın aksine hiç gecikmeli açıklayıcı değişken kullanmadım. Ayrıca, söz konusu göstergelerin aylık veri elde edilebilenlerinden bazılarıyla yaptığım analizlerde ise, değişkenler arasındaki gecikmelerin 1 yıldan çok daha az olduğu yolundaki kanıtları destekleyecek ipuçları elde ettim. Bu sonuçlar, Tablo 2.12'de sunulmuştur. Bu incelemelere göre, gerek konsolide bütçe harcamalarındaki (GE) gerekse parasal tabandaki (RM) değişmelerin DİE'nin toptan eşya fiyatları endeksi (WPI) üzerindeki etkisi derhal aynı ay içinde görülmektedir.⁹⁵ Benzer yorum, GE'nin RM üzerindeki etkisi açısından da geçerlidir.

Çalışmam açısından ekonominin özellikle reel kesimi ile ilgili yeterli, sağlıklı ve güvenilir aylık veri bulmak mümkün olmadığından, hesaplamaları aylık verilerle yap(a)mamış olmakla birlikte, bölümün ikinci önemli sonucu da böylece ortaya çıkmış oldu: "Politika etkililiğinin çözümlenmesinde yıllık veriler kullanmak yetersiz kalabilir; bu orta dönemli analizin yerine modellerde kısa dönem etkilerinin inceleneceği aylık veya hiç değilse üçer aylık veriler kullanılması daha doğru olur."

Üçüncü bölümde, artık, para ve maliye otoritelerinin arasındaki bağ daha yakından incelenecek ve para otoritesinin tepki işlevinin tahmini yoluyla, Türkiye'de para otoritesinin bağımsızlık derecesi hakkında varolan kanılarımız sınanmış olacak.

⁹⁵ $WPI_t - RM_{t-1}$ ilişkisi ile ilgili benzer bir sonuç için bak. Özmucur (1987: s. 8).

**Tablo 2.12: Aylık Etki Gecikmeleri
(Korrelasyon Analizi Sonuçları)**

Gecikme (i)	WPI_t ile RM_{t-i}	WPI_t ile GE_{t-i}	RM_t ile GE_{t-i}
0	0.9937576	0.8075394	0.7932740
1	0.9933943	0.8048670	0.7879983
2	0.9927303	0.8084503	0.7589315
3	0.9924835	0.7940154	0.7402986
4	0.9919630	0.7932702	0.7495112
5	0.9908275	0.7912706	0.7380507
6	0.9894530	0.7723120	0.7410485
7	0.9888639	0.7580471	0.7379848
8	0.9876361	0.7446788	0.7497903
9	0.9865366	0.7425192	0.7351226
10	0.9848892	0.7406995	0.7290082
11	0.9829152	0.7427827	0.7126556
12	0.9806188	0.7458336	0.7241352

3. BÖLÜM: PARA OTORİTESİNİN MALİYE OTORİTESİNE BAĞIMLILIĞI: BÜTÇE KISITI VE PARA OTORİTESİNİN TEPKİ İŞLEVİ

3.1: SARGENT - WALLACE - MILLER MODELİ

"Government budget constraint" (GBC) eksenli tartışmalar, 1980'li yıllarda, Sargent - Wallace - Miller (S-W-M) (veya kısaca Sargent - Wallace) modelinin ortaya atıldığı ve Blinder - Solow (B-S) modeli çözümlerinin bir genelleştirmesi⁹⁶ niteliğindeki Sargent & Wallace (1981), Miller (1983) ve Miller & Sargent (1984) makalelerinde kurulan çerçeve içerisinde gelişmektedir. Bu altbölümde, S-W-M modelini, çalışmamın özünü yakından ilgilendirmesi nedeniyle, kısaca özetleyeceğim. Böylece, uzun yıllardır enflasyonist bir ortamda yaşayan Türkiye ekonomisinde para otoritesinin maliye otoritesinden bağımsızlığı sorununun ne denli önemli olduğu bir kez daha vurgulanmış olacaktır.

Bilindiği üzere, monetarist iktisatçıların önde gelen ismi Milton Friedman'a göre, para politikasından (MP) fazla birşey beklemek doğru değildir. Zira MP reel çıktı (GNPR = GNPN / P) veya işsizlik oranı (U) düzeylerini kalıcı bir şekilde etkileyemez.⁹⁷ Öte yandan, yine monetaristlere göre, para arzı (MS) mal ve hizmet arzıyla (GNPR) hep aynı oranda artıyorsa, MP'nin enflasyonist bir etkisi söz konusu olamaz.⁹⁸ Başka bir deyişle, sürekli ve yüksek bütçe açıklarının hızlı enflasyona yol açabilmesi için, para arzının reel hesaplardan daha hızlı artması, yani merkez bankasının hükümetten haddinden fazla borç senedi satın alması ($\Delta NDA^{cbg} > 0$)

⁹⁶ Bak. Darby (1984: s. 15) veya Havrilesky (1985: s. 265).

⁹⁷ Bak. Sargent & Wallace (1981: s. 1 veya 1985: s. 15). Ayrıca bak. dipnot 2.

⁹⁸ Miktar kuramına (quantity theory of money) göre, $MS \cdot V = GNPR \cdot P$ olduğundan (V: paranın dolaşım hızı), bu denklem $MS \cdot V = GNPN$ biçimine dönüşmekte ve bir MS artışı kısa dönemde (V ve P sabitken) GNPN'yi artırmak suretiyle GNPR'yi etkilese bile, sonuçta, MS artışı toplam talebi genişleterek P'yi GNPN artışını kompanse edecek kadar yükselteceğinden, yalnızca P ve GNPN'yi kalıcı bir biçimde etkileyebilmiş olacaktır. Karş. Junge (1988: s. 9-10). Ayrıca bak. dipnot 81.

gereklidir.⁹⁹ İşte rasyonel beklenti (rational expectation) kuramcılarında Thomas J. Sargent ve Neil Wallace, kendi deneyleriyle, monetaristlerin MP'nin 'sürekli' olarak etkileyemeyeceğini ileri sürdükleri bu değişkenler listesini (GNPR, U, ...), fiyat düzeyini (P) de içerecek biçimde genişletmişlerdir: Fiyat düzeyinin para arzı ($RM = NFA^{cb} + NDA^{cb}$) ile yakın ilişki içinde bulunduğu ve para yaratmanın (money creation) sağladığı geliri (seignorage) para otoritesinin artırabildiği bir "monetarist ekonomi"de, maliye politikasının para politikasına baskın olduğu¹⁰⁰ varsayımı ve belli bazı ek koşullar¹⁰¹ altında, sürekli ve büyük kamu açıkları er ya da geç para arzı genişlemesine ve sonuçta da enflasyon artışına yol açacaktır. Eğer kamu harcamalarının büyüme patikası ve vergi yapısı değişmiyorsa, para politikası bağımsız (dışsal) olarak yönetilemez.

Kısacası, S-W-M modeline göre, merkez bankasının, bütçe açıklarını monetize edip etmeme gibi bir seçim şansı dahi yoktur; tek çözüm, er ya da geç monetizasyondur (monetization).¹⁰² Bütçe açıklarının ΔNDA^{cbg} ile merkez bankasından finansmanı yerine iç borçlanmaya (ΔNGB^{pg}) ağırlık verilirse, birikecek borçların anapara ve faiz ödemeleri er geç parasal genişlemeye yol açacaktır: "Bugün" sıkı para politikası uygulamanın bedeli, "gelecek"te genişletici bir para politikası uygulamak zorunda

⁹⁹ Bak. Miller (1983: s.8) veya Havrilesky (1985: s. 244).

¹⁰⁰ Maliye politikasının para politikasına baskın olması; maliye otoritesinin, bütçeyi bağımsız olarak hazırlayıp cari ve gelecekteki bütün açıkları (fazlaları) ve dolayısıyla söz konusu açığı kapatabilmek için kendisine gereken gelir miktarını belirleyip önceden ilan etmesi anlamına gelmektedir. Böylece, para otoritesinin yükümlülüğü, kendisine empoze edilen kısıtlamaya uyarak, açığın borçlanmayla finanse edil(e)meyen kısmını $[(G-T) - \Delta NGB^{pg}]$ ek para $[\Delta NDA^{cbg}]$ yaratarak (seignorage, enflasyon vergisi) kapatmaktır, ki bu durumda, devletin borç senetlerine yönelik özel sektör talebi, maliye değil para politikası otoritesini kısıtlamış olmaktadır. Devlet borç senetlerinin ihracı ise, belli bir noktadan sonra, yalnızca, bu senetlerin anapara ve faiz ödemelerinin finansmanı için gelecekte ek para yaratılacağını ima etmektedir. Bak. Sargent & Wallace (1985: s. 16) ve Baltensperger (1985: s. 73-74).

¹⁰¹ S-W-M modelinin iki temel varsayımından ilki, reel faiz oranının ekonominin büyüme oranından yüksek olması; ikincisi, maliye politikası patikasının veri olması ve cari veya gelecekteki para politikasından bağımsızca çizilmesidir. Bak. Sargent & Wallace (1985: s. 20-21 ve 16-17).

¹⁰² Bak. Sargent & Wallace (1981: s. 1-2 veya 1985: s.15-16), Darby (1984: s. 15) ve Havrilesky (1985: s. 243). Fakat Darby (1984), S-W(-M) ve diğerlerinin tersine, en azından ABD ve benzeri ekonomilerde para otoritesinin bağımsız bir politika izleyebildiği, çünkü ampirik kanıtların, bu ülkelerde para arzı, harcama ve vergilerin bağımsızca yönetilebildiğini gösterdiği inancındadır. Bak. Havrilesky (1985: s. 265-266, 269 ve 272). Miller & Sargent (1984) ise, bu eleştirileri çürütmeye yönelik bir çalışma niteliğindedir; bak. Havrilesky (1985: s. 274-283).

kalarak yerli paranın iç ve dış değer kaybına (enflasyona ve döviz kuru¹⁰³ artışına) katlanmaktadır.

Bu durumda, yerli paranın iç ve dış istikrarına yönelik bir ekonomi politikasının uygulanabilmesi için, FP'nin MP'ye **baskın** olduğu bir politika koordinasyonundan çok, para politikasının bağımsızca oluşturulduğu bir koordinasyon ortamının yeğlenmesi olağan karşılanmalıdır.¹⁰⁴ Bu ikinci uç durumda, para otoritesi, örn. para bazının (RM) cari dönem ve bütün ilerki dönemler için büyüme oranlarını önceden saptayıp ilan eder ve böylece, maliye otoritesine seignorage yoluyla sunacağı gelirin miktarını da belirlemiş olur. Artık, maliye otoritesi, bu veri seignorage miktarını aşan bir bütçe açığına, halka ve özel firmalara borçlanarak (Δ NGBP_g) kapatmak zorunda kalacak; para otoritesi ise, bu tür bir koordinasyonun egemen olduğu "monetarist ekonomi"de enflasyonu sürekli bir biçimde denetleyecektir, çünkü para arzı politikası seçimi konusunda tamamen özgür olacaktır.¹⁰⁵ Sargent ve Wallace'a göre, bu ikinci tür senaryodaki para otoritesi, enflasyonun sürekli denetim altında tutulabilmesi açısından, birinci senaryodakinden daha güçlüdür; çünkü ilk senaryoda, eğer bir bütçe açığı hükümetçe yalnızca özel sektöre yeni borç senedi satışıyla finanse edilemiyorsa, para otoritesi derhal "para yaratmak" ve dolayısıyla, ek bir enflasyonu hoşgörmek zorunda kalmaktadır.^{106 107}

103 Döviz kurunun, burada da, yabancı paranın fiyatı biçiminde tanımlandığı açıktır.

104 Bak. Baltensperger (1985: s. 75-78).

105 Bak. Sargent & Wallace (1981: s. 1-2 veya 1985: s. 15-16) ve Baltensperger (1985: s. 73).

106 Bak. Sargent & Wallace (1981: s. 2 veya 1985: s. 16).

107 S-W-M modeli bağlamında sözü edilen 2 senaryoda para ve maliye otoritesi gibi iki otoritenin davranış biçimlerine büyük önem verilmesi, akla hemen bu politikaların (MP ve FP) koordinasyon ve etkililiklerinin, iki otoritenin yer aldığı bir modelde **oyun kuramı** (game theory) yardımıyla da incelenebileceği olasılığını getiriyor, ki bu tür çalışmalara örnek olarak da Blinder (1985), Tabellini (1987) ve Loewy (1988) gösterilebilir.

Öte yandan, sözü edilen ilk senaryonun geçerli olduğu bir ekonomideki (Nijerya) FP ve MP otoritelerinin tepki işlevlerinin bir "fon akımları" modeli çerçevesinde tahmin edildiği ve bu yolla, 2 otorite arasındaki bağımlılığın incelendiği bir çalışma için bak. Odedokun (1987).

3.2: TÜRKİYE'DE PARA OTORİTESİNİN MALİYE OTORİTESİNE BAĞIMLILIĞI VE PARA OTORİTESİNİN TEPKİ İŞLEVİ

3.2.1: PARA BAZI VE ARZININ DENETLENEBİLİRLİĞİ VE BÜTÇE KISITI

Türkiye'de para otoritesinin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan (HDTM) oluştuğunu söyleyebiliriz.¹⁰⁸ TCMB'nin yanında HDTM'nin de dikkate alınmasının nedeni, Hazine'nin bazı işlemlerinin de para bazını (RM) etkiliyor olmasıdır. Fakat RM'deki yıllık artışlara yol açan asıl kuruluş; banknot ihracı ya da bankaların (db) kredilendirilmesi yoluyla devlet tahvilleri veya başka finansal varlıklar (financial assets) satın alarak "hiç yoktan" rezerv para (RM) yaratabilmesi ve böylece kendi yükümlülüklerini artırabilmesi nedeniyle, T. C. Merkez Bankası'dır.¹⁰⁹ Buraya dek adımı çok kullandığım para bazı (reserve money, RM) ise, "para otoritesinin özel kesime ve bankalara olan net parasal yükümlülüğü" veya "para stoğunun (MS) büyümesini sınırlayan finansal varlıklar toplamı" olarak tanımlanabilir.¹¹⁰

Para otoritesinin davranışlarının çözümlenmesinde kullanılacak olan para bazı, para otoritesinin konsolide (TCMB+HDTM) bilançosundan¹¹¹ elde edilir ve bu nedenle de, anlatımda başlangıç noktası olarak bu bilanço (Türkiye'de, "parasal yetki kurumları" bilançosu) almak uygun olacaktır (Tablo 3.1).¹¹²

¹⁰⁸ Bu tanım için bak. Hiçyılmaz & Tuğçetin (1977: s. 3-4), Olgun (1982: s. 96) ve Arslan (1986: s. 23). Gürsel (1977: s. 20)'de ise, Türkiye'de para otoritesinin kapsamı için, "merkez bankası + maliye bakanlığı + DPT + Başbakanlık" tanımı verilmektedir.

¹⁰⁹ Bak. Hiçyılmaz & Tuğçetin (1977: s. 3) ve Arslan (1986: s. 13).

¹¹⁰ Bak. Park (1973: s. 396), Olgun (1982: s. 94) ve Arslan (1986: s. 13).

¹¹¹ Bak. Olgun (1982: s. 96).

¹¹² Bu bölümdeki anlatımım, Yunanistan'daki para politikasının incelenmesine yönelik Demopoulos (1981: s. 24-34)'teki yöntemle paralel fakat bazı bakımlardan daha farklı olacaktır.

Tablo 3.1: Para Otoritesinin Bilançosu

Kaynaklar		Kullanımlar	
NFA^{cb}	(net dış varlıklar)	CC	(dolaşımdaki para)
FA ^{cb}	(dış varlıklar)	CCN	(banknotlar)
GO	(altın)	CCC	(ufaklık para)
FE	(döviz)		
FL ^{cb}	(dış yükümlülükler)		
NDA^{cb}	(net iç varlıklar)	RA	(karşılık varlıkları)
NDA ^{cbg}	(kamu sektörü)	RARR	(zorunlu karşılıklar)
NDA ^{cbg1}	(kamu yönetimleri)	RACR	(kullanılabilir karşılıklar)
NDA ^{cbg2}	(kamu girişimleri)		
NDA ^{cbdb}	(mevduat bankaları)		
NDA ^{cbofi}	(diğer finansal kuruluşlar)		
NTOI	(net toplam diğer ögeler)		
MDE	(ithalat teminat ve bedelleri)		
NOI	(net diğer ögeler)		
RM (para bazı)		RM (para bazı)	

Kaynak: TCMB, *Üç Aylık Bülten*, Tablo Zap ve Tablo 2t.

Tablo 3.2: Ödemeler Dengesi

NFA^{bs}	(cari dönem rezervleri)	CAB	(cari işlemler dengesi)
NFA ^{bs-1}	(geçen dönem rezervleri)	EX	(mal ihr. + fakt.dışı hizm.ihracatı)
		(-)IM	(mal ith. + fakt.dışı hizm.ithalatı)
		NFI	(net dış faktör gelirleri)
		NCI	(net sermaye ithalatı)
		ΔNGB ^f	(kamu sektörü)
		ΔNPB ^p	(özel sektörü)
ΔNFA^{bs}	(rezerv değişimleri)	BP	(ödemeler dengesi)

Tablo 3.1'deki bilanço, bize para otoritesinin kaynakları ile bunların kullanımlarının özdeşliğini vermektedir:¹¹³

$$NFA^{cb} + NDA^{cb} + NTOI = CC + RA \quad [3.1]$$

Bu özdeşliği,¹¹⁴

$$RM = NFA^{cb} + NDA^{cb} \quad [3.1a]$$

biçimde yazıp para bazı kısıtı (reserve money constraint, RMC) olarak da adlandırabiliriz.

Benzer biçimde, merkez bankası (cb) ile birlikte bankacılık sistemini (bs) oluşturan mevduat bankaları (db) için de, net dış varlık (NFA^{db}) ve net iç varlıkları (NDA^{db}) bulabiliriz:¹¹⁵

$$NFA^{db} = FA^{db} - FL^{db} \quad [3.2]$$

$$NDA^{db} = NDA^{db}_g + NDA^{db}_{cb} + NDA^{db}_p \quad [3.3]$$

Burada, FA^{db} ve FL^{db} (sırasıyla) mevduat bankalarının (db) dış varlıklarını ve yükümlülüklerini; NDA^{db}_g , NDA^{db}_{cb} ve NDA^{db}_p ise (sırasıyla) mevduat bankalarının kamu kesiminden (g), merkez bankasından (cb) ve özel kesimden (p) olan net alacaklarını temsil etmektedir.

Artık, para otoritesi ve mevduat bankaları bilançolarının konsolidasyonu ile,¹¹⁶ ekonomideki toplam para arzına (MS) ulaşmış olacağız:

$$MS = RM + (NFA^{db} + NDA^{db}) \quad [3.4]$$

¹¹³ Bilançoda gösterilmiş olmakla birlikte, bu özdeşlikten itibaren, "diğer finansal kuruluşlar"ın (ofi) Türk finansal sistemindeki yerinin "çok küçük" olduğu gerçeğinden hareketle, "ofi" dikkate alınmayacaktır. Kalkınma-yatırım bankaları, sosyal güvenlik kurumları, sigorta şirketleri, kooperatifler ve toplu tasarruf kuruluşlarının (ofi) finansal sistemimiz içindeki yerinin sınırlılığı için bak. Demirgil (1983: s. 11 ve 42), Akyüz (1984: s. 73) ve Ertuna (1986: s. 91).

¹¹⁴ Kolaylık olsun diye, bundan böyle, net toplam diğer ögeler (NTOI) de ihmal edilecektir.

¹¹⁵ Bak. TCMB, *Üç Aylık Bülten*, Tablo 3ap.

¹¹⁶ Karş. TCMB, *Üç Aylık Bülten*, Tablo 4ap, Tablo 4aaap ve Tablo 12.

Geniş anlamda para stoğunu (M2) veren bu özdeşlikte, $NDA^{cbdb} = - NDA^{dbcb}$ olduğu dikkate alınarak,¹¹⁷ gerekli düzenlemeler yapılırsa,

$$MS = (NFA^{cb} + NFA^{db}) + (NDA^{cbg} + NDA^{dbg} + NDA^{dbp}) \quad [3.5]$$

veya, $NFA^{cb} + NFA^{db} = NFA^{bs}$ ve $NDA^{cbg} + NDA^{dbg} = NDA^{bsg}$ olduğundan, kısaca,

$$MS = NFA^{bs} + NDA^{bsg} + NDA^{dbp} \quad [3.5a]$$

denkleminde ulaşılabılır.

Ekonomilerin karşılaştığı ikinci önemli kısıt da, **ödemeler bilançosu kısıtı** (balance of payments, BPC) idi (Tablo 3.2). İlk olarak [1.1] denklemiyle ifade ettiğim BPC yeniden,

$$\Delta NFA^{bs} = CAB + NCI \quad [3.6]$$

veya, $NCI = \Delta NGB^{fg} + \Delta NPB^{fp}$ ve $\Delta NFA^{bs} = NFA^{bs} - NFA^{bs}_{-1}$ olduğundan,

$$NFA^{bs} = CAB + (\Delta NGB^{fg} + \Delta NPB^{fp}) + NFA^{bs}_{-1} \quad [3.6a]$$

biçiminde yazılabilir.¹¹⁸

¹¹⁷ Literatürde, bazen, $NDA^{cbdb} = - NDA^{dbcb}$ olması ve para arzının (MS) bu değişkenlerden etkilenmemesi nedeniyle, NDA^{cbdb} 'den NDA^{cbdb} düğülerek, [3.1a]'daki para bazı (RM) tanımı yerine daha dar ve "düzeltilmiş" bir para bazı tanımı (adjusted reserve money, RM^a) kullanıldığı görülmektedir: $RM^a = NFA^{cb} + NDA^{cbg}$. Örn. bak. Fourcans (1978: s. 520), Demopoulos (1981: s. 28), Semudram (1982: s. 170, denklem A.24) ve Demopoulos et. al. (1987: s. 1024 ve 1028).

¹¹⁸ Ödemeler dengesi ile para arzı arasında ilişki kurulan bu yaklaşımın Türkiye için uygulanmasında, veri uyumsuzlukları ile karşılaşılacaktır. Ödemeler bilançosundan elde edilecek "rezerv değişimleri" kalemi ile, TCMB'nin para arzı hesaplamalarında yer alan "net dış varlık" kaleminin birbirine eşit olması gerektiği veya hiç değilse aradaki farkın küçük olması beklendiği halde, 2 değer arasında büyük farklar çıkabilmektedir. Aynı soruna değinilen bir çalışma için bak. Yağcı (1983a: s. 24-25). Bu tür bir uyumsuzluk, sanırım 2 tablonun arasındaki kapsam ve kur farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bence, ekonometrik bir model çalışmasında, pek sağlıklı bir çözüm olmamakla birlikte, ödemeler dengesinin ilk hesabının (CAB), mal ve hizmet piyasasındaki toplam talep bileşenlerini gösteren ve DPT tarafından hazırlanan makro (genel) denge tablolarından; rezerv değişimlerinin (ΔNFA^{bs}) ise, TCMB yayınlarından alınarak, " $\Delta NFA^{bs} - CAB$ " farkının net sermaye ithalatı (NCI) olarak kabul edilmesi uygun olabilir. Böylece, TCMB'nin ilgili yayınları 1970'ten bu yana düzenli olarak elde edilebileceğine göre, 1971-1988 dönemi için ödemeler dengesinin 3 kalemi rakamsal olarak elde edilebilecektir. Örn. bu hesaplama göre, 1980 yılında $CAB = -244.1$ milyar TL, ΔNFA^{bs}

Öte yandan, bir de kamu kesiminin bütçe kısıtının (government budget constraint, GBC) varlığından söz etmiş ve ilk olarak [1.2] denkleminde ifade etmiştim. Bu kısıt da yeniden,

$$G - T = \Delta NDA^{cb}_g + \Delta NDA^{db}_g + \Delta NGBP_g + \Delta NGB^f_g \quad [3.7]$$

veya, $\Delta NDA^{cb}_g + \Delta NDA^{db}_g = \Delta NDA^{bs}_g$ ve $\Delta NDA^{bs}_g = NDA^{bs}_g - NDA^{bs}_{g-1}$ olduğundan,

$$NDA^{bs}_g = (G - T) - \Delta NGBP_g - \Delta NGB^f_g + NDA^{bs}_{g-1} \quad [3.7a]$$

ya da

$$NDA^{cb}_g = (G - T) - \Delta NGBP_g - \Delta NGB^f_g - \Delta NDA^{db}_g + NDA^{bs}_{g-1} \quad [3.7b]$$

biçiminde yazılabilir, ki burada [3.7b], [3.1a]'da ifade edilen para bazının (RM) iç bileşeninin (NDA^{cb}) kamu kesimi ile ilgili olan kısmının (NDA^{cb}_g) para otoritesinin denetiminde olamayacağını, kamu sektörünün bütçe finansmanı kararlarından etkileneceğini açıkça göstermektedir.¹¹⁹ Kamu kesimi açıklarının merkez bankasınınca finansmanı ne kadar fazla yeşillenirse, bu denetim de o ölçüde güçleşecektir.

Buraya dek ulaşılan [3.6a] ve [3.7a], [3.5a]'da tanımladığım para stoğunun 2 temel ögesini gösterdiğinde, BPC ve GBC gibi 2 kısıttan elde edilen [3.6a] ve [3.7a] değerleri [3.5a]'daki yerlerine konulursa, para arzı için,

$$MS = \{ CAB + \Delta NPBF_p + NFA^{bs}_{-1} \} + \{ (G-T) - \Delta NGBP_g + NDA^{bs}_{g-1} + NDA^{db}_p \} \quad [3.8]$$

denklemini elde edilir.¹²⁰ [3.8]'deki ilk büyük parantezin içindeki değişkenlerin toplamı para arzının "dış (foreign) bileşeni"ni; ikinci büyük parantezin içindeki değişkenlerin toplamı ise, "iç (domestic) bileşeni"ni temsil etmektedir. Bu denkleme göre, para arzının denetimine dayalı bir para politikasının başarı şansı, para arzının

= -195.9 milyar TL ve NCI = (-195.9) - (-244.1) = 48.2 milyar TL olarak bulunmaktadır.

¹¹⁹ Karş. 117 numaralı dipnot.

¹²⁰ Bu sonucun, buradakine benzer ama daha yüzeysel bir anlatımla elde edildiği bir çalışma için bak. Rothengatter (1984: s. 313-314).

BPC ve GBC aracılığıyla dış ve iç ekonomik etkilere açık olması nedeniyle düşük gözükmektedir.

Sonuç olarak, bu basit çözümlenmeye göre, para otoritesinin üzerindeki ödemeler dengesi ve bütçe kısıtı baskılarının çok büyük olması durumunda, adığeçen otoritenin bağımsızlığının azalacağı ve para bazının denetlenmesi yoluyla para arzının yönetilmesinde,¹²¹ başarısız kalacağı söylenebilir.

Üçüncü bölümün son kısmında (3.2.2), Türkiye'de özellikle 1951-1979 döneminde para otoritesinin çeşitli ekonomik göstergeler karşısındaki tutumunu ölçecek bir "tepki işlevi" tahmin edilecektir. Böylece, merkez bankasının parasal genişleme kararlarının ardındaki en güçlü etkenin gerçekten de kamu kesimi harcamaları olup olmadığı ortaya çıkacaktır.

---

¹²¹ Bu ifade; para arzı (MS), para çarpanı (money multiplier, m) ile para bazının (RM) çarpımına eşit ($MS = m \cdot RM$) olduğuna göre, para çarpanındaki gelişmelerin öngörülebilir - kestirilebilir olduğu varsayımına dayanmaktadır.

3.2.2: TÜRKİYE'DE PARA OTORİTESİNİN TEPKİ İŞLEYİ

İkinci bölümde, para ve maliye politikalarının iç ve dış denge hedefleri olarak, sabit döviz kurlarında, reel hasıla düzeyi (GNPR), genel fiyat düzeyi (GNPD) ve dış rezervler (NFA^{cb}) gösterilmişti. Üçüncü bölümün önceki kısımlarında ise, para otoritesinin para bazını (RM) denetleyebilmesi ve hedef değişkenler üzerinde istediği yönde etkili olabilmesi için maliye otoritesinden olabildiğince bağımsız (independent) davranabilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştı.

Çalışmamın bu kısmında, Türkiye'de para otoritesinin tepkilerinin bir göstergesi olarak para bazını (RM) alıp, iç ve dış istikrar hedefleri (GNPR, GNPD ve NFA^{cb}) ve kamu harcamaları (AGN) karşısında nasıl davrandığını, söz konusu değişkenlere ne ölçüde tepki gösterdiğini sınayacağım. Doğal olarak da, bu tepki işlevi¹²² tahmini, para otoritesinin hedef tercihlerini göstermeyip,¹²³ yalnızca çeşitli değişkenlerdeki değişmelere tepki derecelerinin ölçülmesi aracılığıyla, para otoritesinin maliye otoritesine bağımlılık derecesi hakkında bir fikir verecektir.

Türk para otoritesinin tepki işlevi tahminleri Tablo 3.3'de özetlenmiştir. Bu tahminlere göre, 1951-1979 döneminde para otoritesi en çok kamu harcamalarındaki değişmelere tepki göstermiştir: Kamu harcamalarındaki her 1 milyar TL'lik artış, ceteris paribus, para bazında Tablo 3.3'teki ilk tahmine göre 751 milyon TL'lik, ikinci tahmine göre ise 835 milyon TL'lik artışa yol açmıştır. Aynı dönemde, para otoritesi, kamu harcamaları yanında, ödemeler dengesi hedefini temsil eden NFA^{cb}'den de kısmen etkilenmiş ve para bazı artışlarında rol oynayan ikinci büyük etken bu rezervlerdeki artışlar olmuştur. Bu sonuçlar, söz konusu dönemin bütünündeki ekonomik gelişmelerle ilgili bilgi ve beklentilerimiz¹²⁴ dikkate alındığında, oldukça mekul gözükmemektedir.

¹²² Ekonomik birimlerin ve otoritelerin çeşitli değişkenlere tepkilerini ölçmek üzere, literatürde son yıllarda sık sık **tepki işlevi** (reaction function) tahminleri yapıldığı görülmektedir. Para (ve maliye) otoritelerinin tepki işlevlerine örnek olarak ve yapılan diğer önemli çalışmalar hakkında bilgi için bak. Frey & Schneider (1981), Odedokun (1987: s. 193-195), Chen & Steindl (1987: s. 258-259) ve Demopoulos et. al. (1987: 1023-1027).

¹²³ Bak. Demopoulos et. al. (1987: s. 1029-1030).

¹²⁴ Bak. bu çalışmadaki Bölüm 2.1.2.

Tablo 3.3: Para Otoritesinin Tepki İşlevi

DENKLEM:

$$RM_t = c_0 + c_1 DUM_t + c_2 GNPR_t + c_3 GNPD_t + c_4 NFA^{cb}_t + c_5 AGN_t + u_t$$

Dönem (Veri Sayısı)	1951-1979 (29)	1951-1979 (29)	1951-1986 (36)	1951-1986 (36)
c ₀	-2.0061 (-0.714)		-18.275 (-0.722)	-14.045 (-2.132)
c ₁				-222.696 (-11.019)
c ₂	0.0603 (2.458)	0.0516 (2.446)	0.0500 (0.227)	-0.0269 (-0.466)
c ₃	-0.0642 (-1.007)	-0.0965 (-2.167)	0.3099 (15.606)	0.3598 (42.648)
c ₄	0.1892 (1.270)	0.2613 (2.407)	-0.0083 (-0.102)	0.1463 (5.936)
c ₅	0.7514 (4.879)	0.8349 (8.420)	-0.0815 (-1.100)	-0.0392 (-1.747)
AR(1)			0.4519 (1.461)	
R ²	.9977	.9977	.9989	.9997
Adj. R ²	.9973	.9974	.9987	.9997
SER	3.5686	3.5335	30.895	14.9399
DW	2.0814	2.1789	1.4786	2.0760
F	2628.2	3574.2	5288.6	22635.8

NOT: 1. DUM; 1980 öncesi için 0, 1980-86 için 1 değerini alan bir kukla değişkendir.

2. Sabit terimsiz (c₀ = 0) hesaplanan denklemde, DW istatistiğine göre yapılacak içsel bağıntı testi geçersizdir.

Öte yandan, 1980'li yıllara ait ilgili verilerin de eklenmesiyle yapılan hesaplamalarda içsel bağıntı saptanmakta, regresyonun standart hatası (SER) iyice yükselmekte, kamu harcamalarının katsayısı % 10 anlamlılık düzeyinde bile sıfırdan farklı çıkmakta, para bazının artık daha çok fiyat değişmelerine tepki göstermeğe başladığı izlenimi uyandırmaktadır. Ancak, 1980'li yılların verilerinin birtakım köklü ekonomik değişimleri yansıttığı düşüncesiyle **kukla değişken** (dummy variable, **DUM**) kullanılmasıyla, Tablo 3.3'teki son tahminde DUM kukla değişkeninin, GNPD'nin ve NFA^{cb}'nin katsayılarının % 5, AGN'nin ise % 10 anlamlılık düzeylerinde istatistiksel olarak sıfırdan farklı çıktığı görülmektedir. 1980'li yıllardaki kanıtlanan bu niteliksel değişme nedeniyle, 1980 sonrası için ayrı bir çözümleme yapılması gerektiği ortadadır.

Sonuç olarak, bu bölümdeki hesaplamaların, en azından 1980 öncesindeki 30 yıllık dönem boyunca, para otoritesinin maliye politikasına aşırı derecede bağımlı (dependent) olduğu gerçeğini bir kez daha vurgulamaktadır. 1980'lerde de bu olgunun çok değiştiği tahmin edilmemekle birlikte, yukarıdaki 1951-1986 dönemi hesaplamaları, 1980 sonrası için niteliksel farklılığı yüzünden, aynı sonucu vermemektedir. Yapılması gereken, 1980 sonrası için ayrı bir çözümlemeye konu edilmesidir. Gerçekten de, özellikle 1984-1986 dönemine ait parasal göstergelerin¹²⁵ yansıttığı köklü değişimler, bu kamuyu haklı çıkartıcı niteliktedir.

---

¹²⁵ Bak. Tablo 2.6 (a, b, c). Söz konusu dönemdeki gelişmelerin bir değerlendirmesi için bak. TÜSIAD (1987).

4. BÖLÜM: GELİŞMEKTE OLAN AÇIK BİR EKONOMİDE FON AKIMLARI: FİNANSAL KISITLAR VE BİR MAKRO ÇERÇEVE

"Bütçe kısıtı" (GBC), "ödemeler dengesi kısıtı" (BPC) ve "para bazı kısıtı"nın (RMC)¹²⁶ gelişmekte olan açık bir ekonominin analizi için geliştirilebilecek bir makro model içindeki yeri nedir? Bu sınırlılıklar yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda ekonominin finansal ve reel sektörleri arasındaki bağları nasıl kurmaktadır? Başka bir deyişle, sektörler arası fon akımlarının incelenmesi, ne gibi yararlar sağlar? Ye nihayet, bu tür bir çözümlenme, bize, gelişmekte olan açık bir ekonominin makro modelinin kurulmasında hangi ipuçlarını kazandırır?

Çalışmamın bu 4. bölümünde, yukarıdaki sorulara yanıt bulabilmek, ilk dört bölümde anlattıklarımı genel bir çerçeve içindeki ilgili yerlere oturtabilmek amacıyla, gelişmekte olan açık bir ekonominin (open developing economy, ODE) temel sektörlerini, bunlar arasındaki fon akımlarını ve bu sektörlerin iç ve dış piyasalardaki etkinliklerini göstereceğim, ki böylece de, adigeçen ekonomilerde para ve maliye politikalarının etkililiklerinin çözümlenmesinde kullanılabileceğini, bir başlangıç noktası oluşturabileceğini düşündüğüm taslak ortaya çıkmış olacak.

Açık bir ekonomide para arzının iç ve dış bileşenleri, Bölüm 3.2.1'dekinden farklı olarak, bir **fon akımları (flow of funds) tablosu** yardımıyla da elde edilebilirdi. Ekonominin **finansal sektörünün** yalnızca "bankacılık sistemi"nden (merkez bankası + mevduat bankaları, cb + db)¹²⁷ ve **reel sektörünün** ise "yurtiçi (kamusal + özel, g + p) ve yurtdışı (f) sektörler"den oluştuğu varsayımıyla, Türkiye gibi bir ekonominin sektörler arası fon akımları tablosu, Tablo 4.1'deki gibi kurulabilir.¹²⁸

¹²⁶ [3.1a]'daki "para bazı kısıtı" (RMC) yerine, denklem [3.8]'i dikkate alıp bunu da **para arzı kısıtı** (money supply constraint, **MSC**) olarak adlandırabiliriz.

¹²⁷ Bu çalışmada, "diğer finansal kuruluşlar"ın Türkiye'deki sınırlı yeri nedeniyle ihmal edileceği, daha önce belirtilmişti.

¹²⁸ Bak. Yağcı (1983b: s. 34-35), Olgun & Togan (1984: s. 87-91) ve Ertuna (1986: s. 219-235). Akyüz (1984: s. 95-105)'te ise, Tablo 4.1'deki özellikle kamu sektörü - özel sektör ilişkilerinin Türkiye açısından ayrıntılı bir incelemesi mevcuttur.

Öte yandan, belirtmek gerekir ki, Tablo 4.1 ve Tablo 4.2'deki bazı kutucukların boş

Bu tabloda, "satır"lardan, sektörlerin yaptıkları net plasmanların (net alacakların) bileşimi; "sütun"lardan ise her sektörün kendi etkinliklerinin finansman (net yükümlülük) bileşimi okunabilmektedir. Dolayısıyla, her sektörün finansal fazlası, o sektörün plasmanlarından (satır toplamı) kaynaklarının (sütun toplamı) çıkartılması yoluyla elde edilebilir. Sırasıyla, bankacılık sisteminin, kamu sektörünün, özel sektörün ve dış sektörün finansal fazlaları, aşağıdaki gibidir:

$$\Delta CC = \{(\Delta NFA^{cb} + \Delta NFA^{db}) + (\Delta NDA^{cbg} + \Delta NDA^{dbg} + \Delta NDA^{dbp})\} - \{\Delta DDP^{db} + \Delta TDP^{db}\} \quad [4.1]$$

$$T - G = -[\Delta NDA^{cbg} + \Delta NDA^{dbg} + \Delta NGBP_g + \Delta NGB^f_g] \quad [4.2]$$

$$Sp - Ip = [\Delta NGBP_g + (\Delta DDP^{db} + \Delta TDP^{db} + \Delta CC)] - [\Delta NDA^{dbp} + \Delta NPBF_p]^{129} \quad [4.3]$$

$$- CAB = [\Delta NGB^f_g + \Delta NPBF_p] - [\Delta NFA^{cb} + \Delta NFA^{db}] \quad [4.4]$$

Burada, CC dolaşımdaki parayı, DDP^{db} mevduat bankalarındaki vadesiz özel mevduatları, TDP^{db} vadeli mevduatları, T ve G kamu sektörünün toplam gelir ve giderlerini, Sp ve Ip ise özel toplam tasarruf ve sabit sermaye yatırımlarını temsil etmektedir. Üte yandan; $\Delta NFA^{bs} = \Delta NFA^{cb} + \Delta NFA^{db}$, $\Delta NDA^{bsg} = \Delta NDA^{cbg} + \Delta NDA^{dbg}$, $\Delta NDA^{bs} = \Delta NDA^{bsg} + \Delta NDA^{dbp}$, $NCI = \Delta NGB^f_g + \Delta NPBF_p$ olduğu ve geniş anlamda para arzındaki değişimin de $\Delta MS = \Delta CC + \Delta DDP^{db} + \Delta TDP^{db}$ toplamından oluştuğu düşünülecek olursa, bu 4 denklemler, yeniden, sırasıyla,

$$\Delta MS = \Delta NFA^{bs} + \Delta NDA^{bsg} + \Delta NDA^{dbp} \quad [4.1a]$$

olması, başka bir deyişle, bu kutucukların ima ettiği ilişkilerin burada ihmal edilebilir büyüklükler olarak kabul edilmiş olması, Türkiye'de özellikle 1980'li yılların ortalarından itibaren bu kutucuklarda gösterilebilecek bazı önemli hareketlerin (etkinliklerin) var olduğu olgusunu da değiştirmez. Çok yakın dönemlere yönelik bir çözümlemeye, bu etkinliklerin dikkate alınması gerekeceği ortadadır.

129 Vadeli veya vadesiz mevduat olarak bankalarda tutulmayan ya da devlet borç senetlerine yatırılmayan paraların dolaşımında olduğu varsayımıyla, burada, plasmanlar arasına ΔCC de eklenmiştir.

Tablo 4.1: Sektörler Arası Fon Akımları

PLASMAN YAPANLAR (Alacaklılar)		FINANSMAN ELDE EDENLER (Borçlular)			
		Finansal Sektör	Reel Sektör		
			Bankacılık Sistemi	Yurtiçi Sektör	
Kamu Sekt.	Özel Sektör				
Finansal Sektör	Bankacılık Sistemi (bs = cb + db)		$\Delta NDA^{cb}_g + \Delta NDA^{db}_g$	ΔNDA^{db}_p	$\Delta NFA^{cb} + \Delta NFA^{db}$
Reel Sektör	Yurtiçi Sektör	Kamu Sektörü (g)			
		Özel Sektör (p)	$\Delta DDP^{db} + \Delta TDP^{db}$	ΔNGB^p_g	
	Yurtdışı Sektör (r)		ΔNGB^f_g	ΔNPB^f_p	

Tablo 4.2: Sektörel Kısıtlar ve Piyasa Özdeşlikleri

EKONOMİDEKİ SEKTÖRLER		PIYASALAR					
		Mal ve Hizmet Piyasası	Para Piyasası	Sermaye Piyasası	Yabancı Sermaye Piyasası	Net Yabancı Varlık Piyasası	
Finansal Sektör	Bankacılık Sistemi (bs)		$-\Delta MS$ $+\Delta NDA^{bs}$			$+\Delta NFA^{bs}$	= 0
Reel Sektör	Kamu Sektörü (g)	(G - T)	$-\Delta NDA^{bsg}$	$-\Delta NGB^p_g$	$-\Delta NGB^f_g$		= 0
	Özel Sektör (p)	(Ip - Sp)	$+\Delta MS$ $-\Delta NDA^{dbp}$	$+\Delta NGB^p_p$	$-\Delta NPB^f_p$		= 0
	Yurtdışı Sektör (f)	CAB			$+\Delta NGB^f_g$ $+\Delta NPB^f_p$	$-\Delta NFA^{bs}$	= 0
		0	0	0	0	0	

$$I_p - S_p = \Delta NDA^{db}_p + \Delta NPBF^f_p - \Delta NGBP_g - \Delta MS \quad [4.3a]$$

$$\Delta NFA^{bs} = CAB + NCI \quad [4.4a]$$

biçiminde yazılabilir. Bunlardan, [4.1a] [3.5a] denkleminin birinci farklar versiyonundan, [4.2a] [3.7] denkleminde ve [4.4a] da [3.6] denkleminde başka birşey değildir. Yani önceki bölümlerde elde edilen 3 kısıtlama (MSC, GBC ve BPC) böylece yeniden elde edilmiş,¹³⁰ ayrıca, özel sektörün finansman kısıtı da artık açıkça [4.3a]'daki gibi ifade edilmiştir.

Yukarıda sözü edilen 4 sektörlü ekonomide, sektörlerin etkinlikle bulunduğu piyasalar "mal ve hizmet piyasası", "para piyasası", "yurtiçi sermaye piyasası", "yabancı sermaye piyasası" (market for foreign capital) ve "net dış varlık piyasası"ndan¹³¹ oluşmaktadır. Buna göre, sektörlerin karşılaştıkları finansal kısıtlar ve piyasalardaki denge özdeşlikleri Tablo 4.2'deki gibi gösterilebilir.¹³²

Bu tabloda, "satır toplamları" sifıra eşitlenmekte ve sektörlerin finansal kısıtlarını; "sütun toplamları" ise yine sifıra eşitlenmekte ve piyasalardaki denge özdeşliklerini (ex-post)¹³³ vermektedir. Bu durumda, adigeçen kısıtları yeniden yazmağa gerek olmamakla birlikte, mal ve hizmet piyasası için temel özdeşliği,

$$(G - T) + (I_p - S_p) + CAB = 0 \quad [4.5]$$

veya, $CAB = EX - IM - NFI$ olduğuna göre,

$$IM - EX - NFI = (G - T) + (I_p - S_p) \quad [4.5a]$$

biçiminde yazabiliriz. Sidney Alexander'ın emme yaklaşımının (absorbition approach) bu ifadesine göre, eğer kamusal ve özel sektörler ürettiklerinden daha fazla

¹³⁰ Bölüm 3.2.1'de türetilen ilişkilerin burada söz konusu edilen 3 denklemden de türetilebileceği açıktır.

¹³¹ "Net dış varlık piyasası"na (market for net foreign assets), "döviz değerli yabancı finansal varlıklar piyasası" da denilebilir.

¹³² Benzer tablolar için bak. Togan (1985: s. 4) ve Osborne (1984: s. 107-111).

¹³³ Bu ex-post yaklaşım yerine, ex-ante yaklaşım benimsendiğinde, sütunlardan dönemsonu özdeşlikleri yerine piyasalardaki denge koşullarının okunabileceği açıktır.

mal ve hizmet tüketmek isterlerse, bunu yurtdışından temin edeceklerdir.¹³⁴

5. BÖLÜM: ÖZET VE SONUÇLAR

Açık ekonomilerde makroekonomik politikaların etkililiğinin (effectiveness) incelendiği çalışmalar, özellikle son 25-30 yılda hızla yaygınlık kazanmış, "küçük ve açık ekonomiler" (small open economies) için kurulan bu modeller yardımıyla "açık ekonomi makroiktisadı" (open economy macroeconomics) denen devasa bir literatür oluşmuştur. Tezimin ilk bölümünde, bu modellerde Fleming - Mundell (F-M) modelini takiben görülen gelişmeleri ana hatlarıyla gösterdim. F-M modelinin "uluslararası makroiktisat"a en büyük katkısı, para ve maliye politikalarının almasıık döviz kuru sistemlerinde reel hasıla üzerindeki etkililiklerinin belirlenmesinde uluslararası sermaye hareketliliğinin oynadığı rolün sistematik analizi sayesinde olmuştur.¹³⁵ Sermaye hareketliliği (capital mobility) arttıkça, sabit kurlarda para otoritesinin para arzını denetleyebilmesi güçleşmekte, esnek kurlarda ise, tersine, maliye politikası reel hasıla ve istihdamı etkileyemez hale gelmektedir. F-M versiyonları, bu sonucun farklı varsayımlar altında elde edilip edilemeyeceğini sınamakla, söz konusu literatürü giderek "zenginleştirmişlerdir" (Tablo 1.1).

Küçük ve açık ekonomiler için kurulan F-M modeli ve versiyonlarının, "gelişmekte olan açık bir ekonomi" (open developing economy, ODE) ile ilgili çözümlere sağladığı ipuçları, saptayabildiğim kadarıyla 1970'lerin ortalarından itibaren gittikçe artmıştır. Zira, F-M versiyonlarında genel fiyat düzeyinin artık sabit kabul edilmemesi, aksak sermaye hareketliliği koşullarının yakından incelenmesi, ithal edilen aramalarının ve fiyat beklentilerinin dikkate alınması gibi özellikler ve daha

¹³⁴ Bak. Schröder (1985: s. 104-106) ve Junge (1988: s. 12). Özel kesimin açık vermediği ($I_p = S_p$) durumda, cari hesap dengesi ile kamu dengesi arasında bir özdeşlik doğacaktır, ki bu yaklaşımla, kimi ülkelerde cari hesap açıklarının bütçe açıklarından kaynaklandığı tezinin irdelendiği iki çalışma için bak. Schröder (1985) ve Genberg & Swoboda (1987).

¹³⁵ Bak. Frenkel & Razin (1987: s. 567-568).

da önemlisi kamu kesiminin bütçe kısıtının (government budget constraint) modellerde kullanılmaya başlanması, kurulacak ODE modelleri açısından daha fazla yol gösterici olmuştur. Gerek diğer bazı çalışmalar,¹³⁶ gerekse benim Bölüm 2 ve Bölüm 3'teki çözümlerim,¹³⁷ Türkiye gibi para otoritesinin maliye otoritesine bağımlılığının yüksek olduğu ekonomilerde, bütçe kısıtı göz önünde bulundurulmadan yapılacak etkililik çözümlerinin güvenilir sonuçlar vermeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla, söz konusu çözümlerinde ekonomideki temel finansal kısıtların (financial constraints) açıkça yer aldığı, bir başka deyişle ekonominin reel ve finansal sektörlerinin etkileşiminin dikkate alındığı bir makroekonom(etr)ik model kullanılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir modelin taslağı için gereken çerçeve Bölüm 4'te kurulmuştur.

Öte yandan, bu tez çalışmasında vurgulanan önemli olgulardan biri, ekonomik değişkenler arasındaki etkileşimlerin 1 yıldan çok daha kısa gecikmelerle (lags) ortaya çıkması nedeniyle, makroekonomik politika etkililiği çözümlerinde kısa dönemli¹³⁸ modellere önem verilmesinin gerekliliğidir.¹³⁹

---

¹³⁶ Örn. bak. Sargent & Wallace (1981 veya 1985), Semudram (1982) ve Odedokun (1987).

¹³⁷ Ekonometrik tahminlerime göre, Türkiye'de para bütçe ile kamu kesimi harcamaları arasında nerdeyse 1:1'lik bir ilişki bulunmaktadır, ki bu da para otoritesinin maliye politikasından bağımsız bir politika izleyemediği savını desteklemektedir.

¹³⁸ Kısa dönem kavramı, 1 - 3 aylık bir dönem karşılığı kullanılmıştır.

¹³⁹ Örn. bir ekonominin **orta dönem** büyüme patikası **arz** cephesince (emek, sermaye, doğal kaynaklar, teknoloji ve bu kaynakların en etkili olacakları biçimde tahsis) belirlenirken, ekonomik büyümedeki **kısa dönemli** (cyclical) dalgalanmalar öncelikle **talep** cephesince etkilenmektedir. Başka bir deyişle, ekonominin kısa dönem büyüme performansı; uygulanan para ve maliye politikalarıyla etkilenen yurtiçi toplam talep değişimleri ile, dış talep hareketlerinden etkilenmektedir. Bak. Junge (1988: s. 6-7).

KAYNAKÇA

KISALTMALAR (Sürelî Yayın ve Kuruluş Adları)

AÜSBFD	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Ankara).
AER	American Economic Review (Nashville).
AW	Außenwirtschaft (Bern).
BPEA	Brookings Papers on Economic Activity (Washington DC).
CJE	Canadian Journal of Economics (Toronto).
CJEPS	Canadian Journal of Economics and Political Science (Toronto) (Bak. CJE).
DE	Developing Economies (Tokyo).
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü (Ankara).
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı (Ankara).
EEJ	Eastern Economic Journal.
EI	Economia Internazionale (Cenova).
ECON	Economica (Londra).
EFP	Economic and Financial Prospects (Basel) (Bak. SBC).
EIQ	Economic Inquiry (Long Beach, California).
EJ	Economic Journal (Londra)
ER	Economic Record (Melbourne).
ÉS	Économies et Sociétés (Paris).
EİTİA	Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi (Eskişehir).
EER	European Economic Review (Amsterdam).
FRBM	Federal Reserve Bank of Minneapolis (Minneapolis).
FA	Finanzarchiv (Tübingen).
FE	Finanzierung und Entwicklung (Hamburg).
FS	Fiscal Studies (Oxford).
GD	Gelişme Dergisi (ODTÜ, Ankara).
GER	Greek Economic Review (Atina).
IEJ	Indian Economic Journal (Bombay).
IER	International Economic Review (Osaka).
IFS	International Financial Statistics (Washington DC) (Bak. IMF).
IMF	International Monetary Fund (Washington DC).
IMFSP	IMF Staff Papers (Washington DC).
ID	İktisat Dergisi (İstanbul).
İTO	İstanbul Ticaret Odası (İstanbul).
İÜİF	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi (İstanbul).
JNS	Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik (Stuttgart).
JEL	Journal of Economic Literature (Nashville).
JF	Journal of Finance (New York).
JIE	Journal of International Economics (Amsterdam).
JM	Journal of Macroeconomics (Detroit).
JME	Journal of Monetary Economics (Amsterdam).
JMCB	Journal of Money Credit and Banking (Columbus, Ohio).
JPE	Journal of Political Economy (Chicago).
JPKE	Journal of Post Keynesian Economics (Armonk, NY).

JPuE	Journal of Public Economics (Amsterdam).
KYK	Kyklos (Basel).
MSESS	Manchester School of Economic and Social Studies (Manchester).
OEP	Oxford Economic Papers (Londra).
ODTÜGD	Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi (Ankara).
PF	Public Finance (Hague).
PFQ	Public Finance Quarterly (Beverly Hills).
QJE	Quarterly Journal of Economics (Cambridge).
RES	Review of Economic Studies (Edinburg).
SD	Savings and Development (Milan).
SJE	Scandinavian Journal of Economics (Stockholm).
SEJ	Southern Economic Journal (Chapel Hill, North Carolina).
SBC	Swiss Bank Corporation (Basel).
TB	Toplum ve Bilim (İstanbul).
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (Ankara).
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (İstanbul).
TSKB	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (İstanbul).
WWA	Weltwirtschaftliches Archiv (Kiel).
ZGS	Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft (Tübingen).
ZNO	Zeitschrift für Nationalökonomie (Viyana).
ZWS	Zeitschrift für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften (Berlin).

Ahmed, Ehsan; Johannes, James M. (1984): St. Louis Equation Restrictions and Criticism Revisited, *JMCB*, Vol. 16/4, s. 514-520.

Akat, Asaf Savaş (1980): Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Gözlemler, *TB*, C. 12 (Kış), s. 72-112; yeniden baskısı Akat (1983: s. 41-72)'de.

Akat, Asaf Savaş (1981): Türkiye'nin "Dışa Açılması": Bir Not, *İD*, Sayı 102 (Eylül); yeniden baskısı Akat (1983: s. 73-79)'da.

Akat, Asaf Savaş (1983): *Alternatif Büyüme Stratejisi: İktisat Politikası Yazıları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Akyüz, Yılmaz (1984): *Türk Ekonomisinde Mali Yapı ve İlişkiler*, İstanbul: TSKB.

Alkin, Erdoğan; Demingil, Demir ; Özmucur, Süleyman (1986): *Türkiye'de Enflasyon ve Enflasyonla Mücadelede Başarı Koşulları*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

Andersen, Leonall C.; Jordan, Jerry L. (1968): Monetary and Fiscal Actions: A Test of Their Relative Importance in Stabilization, Federal Reserve Bank of St. Louis, *Review*, Vol. 50, s. 11-24.

Andersen, Leonall C.; Carlson, Keith M. (1974): St. Louis Model Revisited, *IER*, Vol. 15/2, s. 305-327.

Aoki, Masanao (1976): On Decentralized Stabilization Policies and Dynamic Assignment Problems, *JIE*, Vol. 6/2, s. 143-171.

- Argy, Victor; Salop, Joanne (1979): Price and Output Effects of Monetary and Fiscal Policy under Flexible Exchange Rates, *IMFSP*, Vol. 26/2, s. 224-256.
- Argy, Victor; Salop, Joanne (1983): Price and Output Effects of Monetary and Fiscal Expansion in a Two-Country World under Flexible Exchange Rates, *OEP*, Vol. 35/2, s. 228-246.
- Anslan, Ismail (1986): *Parasal Analiz: Rezerv Para ve Para Arzının Belirlenme Mekanizması*, Ankara: DPT.
- Artis, M. J.; Nobay, A. R. (derl.) (1978): *Contemporary Economic Analysis*, Londra: Croom-Helm.
- Artis, M. J.; Miller, M. H. (derl.) (1981): *Essays in Fiscal and Monetary Policy*, New York: Oxford Univ. Press.
- Atac, Beyhan (1978): *Kuramda ve Türkiye'de İstikrar Politikası Açısından Parasal ve Mali İşlemler*, Eskişehir: EİTİA.
- Baggott, N.; Flanders, M. J. (1969): Economic Policy in an Open Economy: A Reader's Guide, *EJ*, Vol. 22 (Nov.), s. 3-15.
- Baltensperger, Ernst (1984): Inflation und Staatliche Budgetpolitik, *ZWS*, Vol. 104/6, s. 675-693.
- Baltensperger, Ernst (1985): Staatsverschuldung, Geldpolitik und Währungsstabilität, *AW*, Vol. 40/1, s. 71-81.
- Barro, Robert J. (1974): Are Government Bonds Net Wealth?, *JPE*, Vol. 82/6, s. 1095 - 1117.
- Barro, Robert J. (1976): Reply to Feldstein and Buchanan, *JPE*, Vol. 84/2, s. 343-349.
- Barth, James R.; Bennett, James T.; Johnson, Manuel H. ; Sines, Richard H. (1980): The Efficacy of Bond-Financed Fiscal Policy, *PFQ* Vol. 8/3, s. 323-344.
- Baumgarten, Klaus; Leisenbühler, Georg (1985): An Integrated Portfolio Model of a SOE, or Fleming-Mundell Revisited, *JNS*, Vol. 200/3, s. 262-279.
- Bhandari, Jagdeep S.; Putnam, B. H. (derl.) (1983): *Economic Interdependence and Flexible Exchange Rates*, Cambridge ve d. y.: MIT Press.
- Bird, Graham (1987): *International Macroeconomics: Theory, Policy and Applications*, Londra: Macmillan.
- Black, Stanley W. (1973): *International Money Markets and Flexible Exchange Rates*, Princeton Studies in International Finance, No. 32.
- Black, Stanley W. (1979): The Political Assignment Problem and the Design of Stabilization Policies in Open Economies, Lindbeck (1979: s. 249-2) derlemesinde.

- Blejer, Mario I.; Fernandez, Roque B. (1980): The Effects of Unanticipated Money Growth on Prices and on Output and its Composition in a Fixed-Exchange-Rate Open Economy, *QJE*, Vol. 13/1, s. 82-95.
- Blejer, Mario I.; Khan, Mohsin S. (1984): Government Policy and Private Investment in Developing Countries, *IMFSP*, Vol. 31/2, s. 379-403.
- Blejer, Mario; Tanzil, Vito; Teijeiro, Mario O. (1987): Inflation and the Measurement of Fiscal Deficits, *IMFSP*, Vol. 34/4, s. 711-738.
- Blejer, Mario I.; Leiderman, Leonardo (1988): Modeling and Testing Ricardian Equivalence: A Survey, *IMFSP*, Vol. 35/1, s. 1-35.
- Blinder, Alan S. (1985): Issues in the Coordination of Monetary and Fiscal Policy, Havrilesky (1985: s. 330-342) derlemesinde.
- Blinder, Alan S.; Solow, Robert M. (1973): Does Fiscal Policy Matter?, *JFUE*, Vol. 2/4, s. 319-337.
- Blinder, Alan S.; Solow, Robert M. (1974): Analytical Foundations of Fiscal Policy, Blinder et. al. (derl.) (1974), *The Economics of Public Finance* içinde, Washington DC: The Brookings Institution.
- Blinder, Alan S.; Solow, Robert M. (1976a): Does Fiscal Policy Matter? A Correction, *JFUE*, Vol. 5/1, s. 183-184.
- Blinder, Alan S.; Solow, Robert M. (1976b): Does Fiscal Policy Still Matter? A Reply, *JME*, Vol. 2/4, s. 501-510.
- Blinder, Alan S.; Solow, Robert M. (1977): Does Fiscal Policy Matter? The View from the Government Budget Restraint: A Reply, *FF*, Vol. 3/3, s. 390-392.
- Branson, William Henry (1976): The Dual Roles of the Government Budget and the Balance of Payments in the Movement from Short-Run to Long-Run Equilibrium, *QJE*, Vol. 90, s. 345-367.
- Branson, William Henry ; Buiter, Willem (1983): Monetary and Fiscal Policy with Flexible Exchange Rates, Bhandari & Putnam (1983: s. 251-285) derlemesinde.
- Brennan, G.; Buchanan, James M. (1980): The Logic of the Ricardian Equivalence Theorem, *FA*, Vol. 38/1, s. 4-16.
- Buchanan, James M. (1976): Barro on the Ricardian Equivalence Theorem, *JFE*, Vol. 84/2, s. 337-342.
- Buchanan, James M.; Roback, Jennifer (1987): The Incidence and Effects of Public Debt in the Absence of Fiscal Illusion, *FFQ*, Vol. 15/1, s. 5-25.
- Buiter, Willem (1977): "Crowding-out" and the Effectiveness of Fiscal Policy, *JFUE*, Vol.

7/3, s. 309-328.

Burgstaller, André (1980): Flexible Exchange Rates, Unemployment and Stabilization Policy Effectiveness, *JIE*, Vol. 10/3, s. 341-355.

Butkiewicz, James L. (1981): The Impact of Debt Finance on Aggregate Demand, *JM*, Vol. 3.

Butkiewicz, James L. (1982): On Fiscal Policy and Macroeconomic Stability, *PFQ* Vol. 10/1, s. 39-47.

Carter, Michael; Maddock, Rodney (1982): A Child's Guide to Rational Expectations, *JEL*, Vol. 20/1, s. 39-51.

Carter, Michael; Maddock, Rodney (1984): *Rational Expectations: Macroeconomics for the 1980s?*, Hong Kong: Macmillan.

Casas, F. R. (1975): Efficient Macroeconomic Stabilization Policies under Floating Exchange Rates, *IER*, Vol. 16, s. 682-698.

Casas, F. R. (1978): The Short-Run Efficacy of Monetary Policy under Floating Exchange Rates Reconsidered, *JIE*, Vol. 8/1, s. 55-63.

Chelliah, Raja J. (1973): Significance of Alternative Concepts of Budget Deficit, *IMFSP*, Vol. 20/3, s. 741-784.

Chen, Chau-Nan; Lai, Ching-Chong (1984): Flexible Exchange Rates, Tight Money Effects, and Macroeconomic Policy, *JPKE*, Vol. 7/1, s. 128-133.

Chen, Chau-Nan; Lai, Ching-Chong (1985): Flexible Exchange Rates, Tight Money Effects, and Macroeconomic Policy: Reply, *JPKE*, Vol. 8/1, s. 154-158.

Chen, Chien-Hsun; Steindl, Frank G. (1987): Anticipated Monetary and Fiscal Policy Effects on Output, *JM*, Vol. 9/2, s. 255-274.

Choudhry, Nurun N. (1976): Integration of Fiscal and Monetary Sectors in Econometric Models: A Survey of Theoretical Issues and Empirical Findings, *IMFSP*, Vol. 23/2, s. 395-440.

Chowdhury, A. R. (1986a): A Note on the Relative Impact of Monetary and Fiscal Actions in India, *IEJ*, Vol. 34/1, s. 89-93.

Chowdhury, A. R. (1986b): Dominant Influence of Fiscal Actions: A Comment, *EEJ*, Vol. 12.

Christ, Carl F. (1967): A Short Run Aggregate Demand Model of the Interdependence and Effects of Monetary and Fiscal Policies with Keynesian and Classical Interest Elasticities, *AER, Papers and Proceedings*, Vol. 57, s. 434-443.

Christ, Carl F. (1968): A Simple Macroeconomic Model with a Government Budget Restraint, *JPE*, Vol. 76/1, s. 53-67.

- Christ, Carl F. (1969): A Model of Monetary and Fiscal Policy Effects on the Money Stock, Price Level and Real Output, *JMCB*, Vol. 1, s. 683-705.
- Christ, Carl F. (1978): Some Dynamic Theory of Macroeconomic Policy Effects on Income and Prices under the Government Budget Constraint, *JME*, Vol. 4/1, s. 45-70.
- Christ, Carl F. (1979): On Fiscal and Monetary Policies and the Government Budget Restraint, *AER*, Vol. 69/4, s. 526-538.
- Chrystal, K. Alec; Dowd, Kevin (1987): Would a Higher Fiscal Deficit Stimulate the Economy?, *FS*, Vol. 8/1, s. 17-23.
- Claasen, Emil-Maria (1973): Alternative Policies to Achieve Internal and External Equilibriums: A Graphical Overview, *ZNV*, Vol. 33.
- Corden, W. Max (1960): The Geometric Representation of Policies to Attain Internal and External Balance, *RES*, Vol. 28, s. 1-22.
- Cuddington, John T.; Johansson, Per-Olov; Löfgren, Karl-Gustaf (1984): *Disequilibrium Macroeconomics in Open Economies*, Oxford: Basil Blackwell.
- Currie, D. A. (1978): Macroeconomic Policy and the Government Financing Requirement: A Survey of Recent Development, Artis & Nobay (1978: s. 65-99) derlemesinde.
- Currie, D. A. (1981): Monetary and Fiscal Policy and the Crowding-out Issue, Artis & Miller (1981: s. 12-38) derlemesinde.
- Cuthbertson, Keith (1979): *Macroeconomic Policy: The New Cambridge, Keynesian and Monetarist Controversies*, Londra: Macmillan.
- Çarıkcı, Emin (1983): *Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sanayileşme Politikaları*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Dalamagas, Basil A. (1987): Government Deficits, Crowding Out, and Inflation: Some International Evidence, *FF*, Vol. 42/1, s. 65-84.
- Darby, Michael R. (1984): Some Pleasant Monetarist Arithmetic, *FRBM Quarterly Review*, Spring, s. 15-20; ayrıca Havrilesky (1985: s. 265-273) derlemesinde. (Bak. Sargent & Wallace (1981) ve Miller & Sargent (1984).)
- Darrat, A. F. (1984): The Influence of Fiscal Actions in Developing Countries, *EEJ*, Vol. 10/3, s. 271-284.
- Deardorff, Alan V. (1977): A Framework for Analysis in International Macroeconomics, *WWA*, Vol. 113/2, s. 209-236.
- De Grauwe, Paul (1983): *Macroeconomic Theory for the Open Economy*, Aldershot: Gower Publishing Com.

- Demirgil, Demir (1983): *Türkiye'de Parasal Göstergeler ve Ekonomik Gelişmeler*, İstanbul: İTO.
- Demopoulos, George D. (1981): *Monetary Policy in the Open Economy of Greece*, Atina: Centre of Planning and Economic Research.
- Demopoulos, George D.; Katsimbris, George M.; Miller, Stephen M. (1987): Monetary Policy and Central-Bank Financing of Government Budget Deficits: A Cross-Country Comparison, *EER*, Vol. 31/5, s. 1023-1050.
- Dieckheuer, Gustav (1979): Zu den Wirkungen einer öffentlichen Kreditaufnahme auf die funktionelle und die personelle Einkommensverteilung, *FA*, Neue Folge, Vol. 37/1, s. 1-25.
- Dornbusch, Rudiger (1976a): Exchange Rate Expectations and Monetary Policy, *JIE*, Vol. 6, s. 231-244.
- Dornbusch, Rudiger (1976b): Expectations and Exchange Rate Dynamics, *JFE*, Vol. 84/6, s. 1161-1176.
- Dornbusch, Rudiger (1980): *Open Economy Macroeconomics*, New York: Basic Books.
- Dornbusch, Rudiger; Fischer, Stanley (1984): *Macroeconomics*, New York: McGraw Hill, 3. baskı.
- Drake, Peter (1983): Monetary and Exchange Rate Management in Tiny, Open Underdeveloped Economies, *SD*, Vol. 7/1, s. 5-20.
- Dunn, Robert M.; Farhadian, Ziba (1986): Fiscal Policy and Financial Deepening in a Monetarist Model of the Balance of Payments, *KYK*, Vol. 39/1, s. 66-84.
- Enders, Klaus (1981): *Geld- und Fiskalpolitik in einem Modell mit importierten Zwischen- und Endprodukten*, Kiel: Universität Kiel, mimeo.
- Ersel, Hasan; Temel, Adil (1984): Türkiye'nin 1980 Sonrası Dışsatım Başarımının Değerlendirmesi Üzerine Bir Deneme, *TB*, Sayı 27, s. 107-133.
- Ertuna, Özcan (1986): *Finansal Kurumlar*, Ankara: Teori Yayınları, 2. baskı.
- Ertüzün, Tefik (1984): *İktisat Politikası Modelleri*, İstanbul: İÜİF.
- Fergusson, James M. (derl.) (1964): *Public Debt and Future Generations*, Chapel Hill: Univ. of North Carolina Pr.
- Findlay, Ronald; Rodriguez, Carlos Alfredo (1977): Intermediate Imports and Macroeconomic Policy under Flexible Exchange Rates, *CJE*, Vol. 10/2, s. 208-217.
- Fleming, J. Marcus (1962): Domestic Financial Policies under Fixed and under Floating Exchange Rates, *IMFSP*, Vol. 9, s. 369-379.

- Floyd, J. (1969): Monetary and Fiscal Policy in a World of Capital Mobility, *RES*, Vol. 36, s. 503-518.
- Fourcans, Andre (1978): The Impact of Monetary and Fiscal Policies on the French Financial System, *JME*, Vol. 4, s. 519-541.
- Frazer, William J. (1978): The Government Budget Constraint, *PFQ* Vol. 6/3, s. 381-387.
- Frenkel, Jacob A.; Razin Assaf (1987): The Mundell-Fleming Model A Quarter Century Later: A Unified Exposition, *IMFSP*, Vol. 34/4, s. 567-620.
- Frey, Bruno S.; Schneider, Friedrich (1981): Central Bank Behavior: A Positive Empirical Analysis, *JME*, Vol. 7/3, s. 291-315.
- Friedman, Benjamin M. (1977): Even the St. Louis Model Now Believes in Fiscal Policy: A Note, *JMCB*, Vol. 9/2, s. 365-367.
- Friedman, Benjamin M. (1978): Crowding Out or Crowding In? Economic Consequences of Financing Government Deficits, *BPEA*, Vol. 3, s. 593-641.
- Fry, Maxwell J. (1978): The Money Supply Mechanism in Turkey, *ODTÜGD*, Vol. 4 (Güz), s. 49-60.
- Fry, Maxwell J. (1986): Turkey's Great Inflation, *ODTÜGD*, Vol. 13/1-2, s. 95-116.
- Fuhrmann, Wilfried (1981): Die Theorie der kleinen offenen Volkswirtschaft und das wirtschaftspolitische Dilemma, *AW*, Vol. 36/3, s. 219-244.
- Galbis, Vicente (1975): Monetary and Exchange Rate Policies in a Small Open Economy, *IMFSP*, Vol. 22/2, s. 313-343.
- Galbis, Vicente (1984): Monetary and Related Policies in Ministates, *SD*, Vol. 8/4, s. 291-350.
- Gandenberger, Otto (1970): Öffentliche Kredit und Einkommensverteilung, *FA*, Vol. 29/1, s. 1-16.
- Genberg, Hans; Swoboda, Alexander K. (1987): *The Medium-Term Relationship between Performance Indicators and Policy: A Cross-Section Approach*, Washington: The World Bank Report No. EPD-01.
- Ghosh, B. N. (1982): Monetarism vs. Fiscalism: A Reconciliatory Approach, *IEJ*, Vol. 30/1, s. 49-70.
- Gürsel, Halûk Ferden (1977): *Türkiye İçin Para Bazı Analizi ve Parasal Denetim Model Denemesi*, Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu.
- Hansen, Bent (1973): On the Effects of Fiscal and Monetary Policy: A Taxonomic Discussion, *AER*, Vol. 63/4, s. 546-571.

- Harkness, Jon (1969): *Monetary and Fiscal Policies in Closed and Open Economies: The Portfolio Approach*, Queens University, yayınlanmamış doktora tezi.
- Harris, S. E. (derl.) (1947): *The New Economics: Keynes Influence on Theory and Public Policy*, New York.
- Havrilesky, Thomas M. (derl.) (1985): *Modern Concepts in Macroeconomics*, Illinois: Harlan Davidson.
- Helliwell, J. F. (1969): Monetary and Fiscal Policies for an Open Economy, *OER*, Vol. 21/1, s. 35-55.
- Helpman, E. (1977): Non-traded Goods and Macroeconomic Policy under a Fixed Exchange Rate, *QJE*, Vol. 91, s. 464-480.
- Henderson, D. (1983): Monetary, Fiscal and Exchange Rate Policy in a Two-Country, Short-Run, Macro Economic Model, *ES*, Vol. 17/7-8, s. 1149-1183.
- Henke, Klaus-Dirk (1978): Die Gültigkeit des Transferansatzes in der Rezession (Eine Anmerkung zur Ermittelbarkeit der Verteilungswirkungen öffentlicher Schulden), *FA*, Neue Folge, Vol. 36/3, s. 440-444.
- Herberg, Horst (1978): Stagflation as a Consequence of Expansionary Monetary or Fiscal Policy under Flexible Exchange Rates, Institute for International Economic Studies, *Seminar Paper* No. 115, Stockholm.
- Herberg, Horst (1980): Einige Zweifel an der Wirksamkeit der Geld- und Fiskalpolitik bei flexiblen Wechselkursen, *JWS*, Vol. 195/2, s. 161-166.
- Herberg, Horst (1981): Intermediate Imports and Macroeconomic Policy under Flexible Exchange Rates: Some Further Results, Institut für Theoretische Volkswirtschaftslehre, *Diskussionsbeitrag* Nr. 31, Kiel.
- Herberg, Horst; Hesse, Helmut; Schuseil, Andreas (1982): Imports of Intermediate Goods and the Efficacy of Fiscal Policy under Flexible Exchange Rates, *WWA*, Vol. 118/1, s. 104-130.
- Heubes, J. (1980): Does Fiscal Policy Matter? Einige Anmerkungen zu dem gleichnamigen Artikel von A. S. Blinder und R. M. Solow, *FA*, Vol. 38/3, s. 416-423.
- Hiçyılmaz, Muzaffer; Tuğçetin, Talât (1977): *Parasal Tabanı (Reserve Money)*, Ankara.
- Hillier, B. (1977): Does Fiscal Policy Matter? The View from the Government Budget Restraint, *PF*, Vol. 3/3, s. 374-389.
- Hodgman, Donald R. (1977): "Financial Development and Stabilization Policy: A Study of the Scandinavian Economies" (Review Article), *JMCB*, Vol. 9/1, s. 122.
- Holcombe, Randall G.; Jackson, John D.; Zardkoohi, Asghar (1981): The National Debt Controversy, *KYK*, Vol. 34/2, s. 186-202.

- Humphrey, Thomas M.; Keleher, Robert E. (1982): *The Monetary Approach to the Balance of Payments, Exchange Rates, and World Inflation*, New York: Praeger Publishers.
- Hwang, Been Kwei; Yu, Eden Siu-Hung (1984): Wealth Effects, IS-LM Stability and the Efficacy of Economic Policies, *JM*, Vol. 6/2, s. 229-234.
- Infante, Ettore F.; Stein, Jerome L. (1976): Does Fiscal Policy Matter?, *JME*, Vol. 2/4, s. 473-500.
- İçöz, Coşkun (1982): *Para Politikasının Makro-Ekonomik Politika İçindeki Yeri ve Para Stratejisinin Genel Eleştirisi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, yayınlanmamış doçentlik tezi.
- Jao, Y. C. (1985): Financial Deepening and Economic Growth: Theory, Evidence and Policy, *GER*, Vol. 7/3, s. 187-225.
- Jones, R. W. (1968): Monetary and Fiscal Policies for an Economy with Fixed Exchange Rates, *JPE*, Vol. 76, s. 921-943.
- Junge, George (1988): *Country Risk Assessment: Swiss Bank Corporation's Approach*, EFP-SBC, Supplement to No. 1/1988.
- Katz, Eliakim (1977): A Note on Bond Finance, Perfect Capital Mobility, and Stability, *OEP*, Vol. 29/1, s. 141-143.
- Katz, Eliakim (1978): A Reconsideration of the Implications of Capital Mobility for the Efficacy of Fiscal and Monetary Policies under Flexible Exchange Rates, *E*, Vol. 35/1, s. 58-68.
- Kawai, Masahiro (1985): Exchange Rates, the Current Account and Monetary-Fiscal Policies in the Short Run and Long Run, *OEP*, Vol. 37/3, s. 391-425.
- Kemp, Murray C. (1966): Monetary and Fiscal Policy under Alternative Assumptions about International Capital Mobility, *ER*, Vol. 42, s. 598-605.
- Khan, Mohsin S.; Knight, Malcolm D. (1985): Fund-Supported Adjustment Programs and Economic Growth, *Occasional Paper* No. 41, Washington DC: IMF.
- Khan, Mohsin S.; Knight, Malcolm D. (1986): Beeinträchtigen IWF-Programme das Wachstum?, *FE*, Vol. 23/1, s. 30-32.
- Kızılyallı, Hüsnü (1978): *Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Parasal Faktörlerle Açıklanması, 1946-1974* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Kibritleoğlu, Aykut (1987): "Açık Ekonomi Makroiktisadı"nın Öncüsü Olarak Fleming-Mundell Modeli, *İD*, Sayı 275, s. 31-38.
- Kingston, Geoffrey H.; Turnovsky, Stephen J. (1977): Monetary and Fiscal Policies under Flexible Exchange Rates and Perfect Myopic Foresight in an Inflationary World, *S&E*, Vol. 79, s. 424-441.

- Kofuji, Yasuo (1984): On the Efficacy of Fiscal Policy and Price Level Changes, *PFQ* Vol. 12/2, s. 167-181.
- Kofuji, Yasuo (1986): Wealth Effects and Fiscal Policy in the Context of a Flexible Price Level, *PF*, Vol. 41/2, s. 232-243.
- Kofuji, Yasuo (1987): Wealth Effects and Fiscal Policy in the Context of a Flexible Price Level - A Reply, *PF*, Vol. 42/1, s. 160-163 (Bak. Schioppa (1987)).
- Kotlikoff, Laurence J. (1984): Economic Impact of Deficit Financing, *IMFSP*, Vol. 31/3, s. 549-582.
- Kouri, P. J. K. (1976): The Exchange Rate and the Balance of Payments in the Short Run and in the Long Run, *S&E*, Vol. 78, s. 280-304.
- Kruger, Anne O. (1965): The Impact of Alternative Government Policies under Varying Exchange Systems, *Q&E*, Vol. 79, s. 195-208.
- Kumar, Rishi (1973): Demand Policies and Internal - External Balance under Fixed Exchange Rates - The Mundellian Assignment: A Reformulation and Some Extensions, *WWA*, Vol. 109/2, s. 253-273.
- Lachmann, Werner (1982): Crowding-Out und die Rolle der Staatsausgaben in der Makroanalyse: Eine Mikrosicht, *MS*, Vol. 197/6, s. 479-496.
- Levin, Jay H. (1972): International Capital Mobility and the Assignment Problem, *OEP*, Vol. 24/1, s. 54-67.
- Levin, Jay H. (1981): The Niehans Paradox, Flexible Exchange Rates and Macroeconomic Stability, *JIE*, Vol. 11/2, s. 225-237.
- Lidbeck, Assar (derl.) (1979): *Inflation and Employment in Open Economies*, Amsterdam: North Holland.
- Loewy, Michael B. (1988): Reagonomics and Reputation Revisited, *EIQ* Vol. 26/2, s. 253-263.
- Mathieson, Donald J. (1975): Monetary Policy in an Inside Money, Open Economy, *Q&E*, Vol. 89/1, s. 81-102.
- Mathieson, Donald J. (1975): The Impact of Monetary and Fiscal Policy under Flexible Exchange Rates, *IMFSP*, Vol. 24.
- McKinnon, Ronald I. (1973): *Money and Capital in Economic Development*, Washington DC: The Brookings Institution.
- Meade, James E. (1951): *The Theory of Economic Policy*, Vol. I: *The Balance of Payments*, Londra: Oxford Univ. Press.
- Meade, James E. (1978): The Meaning of Internal Balance, *EJ*, Vol. 88, s. 423-435.

- Meyer, Laurence H. (1974): Wealth Effects and the Effectiveness of Monetary and Fiscal Policies, *JMCB*, Vol. 16, s. 481-502.
- Meyer, Laurence H. (1975): The Balance Sheet Identity, the Government Financing Constraint and the Crowding Out Effect, *JME*, Vol. 1/1, s. 65-78.
- Miller, Preston J. (1983): Higher Deficit Policies Lead to Higher Inflation, *FRBM Quarterly Review*, Winter, s. 8-19; ayrıca Havrilesky (1985: s. 243-264) derlemesinde.
- Miller, Preston J.; Sargent, Thomas J. (1984): A Reply to Darby, *FRBM Quarterly Review*, Spring, s. 21-26; ayrıca Havrilesky (1985: s. 274-283) derlemesinde. (Bak. Darby (1984).)
- Morley, Samuel A. (1984): *Macroeconomics*, Chicago ve d. y.: Dryden Press.
- Mundell, Robert A. (1960): The Monetary Dynamics of International Adjustment under Fixed and Flexible Exchange Rates. *QJE*, Vol. 74/2, s. 227-257; yeniden baskısı Mundell (1968a: s. 152-176)'da.
- Mundell, Robert A. (1962): The Appropriate Use of Monetary and Fiscal Policy for Internal and External Stability, *IMFSP*, Vol. 9/1, s. 70-77; yeniden baskısı Mundell (1968a: s. 233-239)'da.
- Mundell, Robert A. (1963): Capital Mobility and Stabilization Policy under Fixed and Flexible Exchange Rates, *CJEPS*, Vol. 29, s. 475-485; yeniden baskısı Mundell (1968a: s. 250-262)'de.
- Mundell, Robert A. (1964): A Reply: Capital Mobility and Size, *CJEPS*, Vol. 30, s. 421-431; yeniden baskısı Mundell (1968a: s. 262-271)'de.
- Mundell, Robert A. (1968a): *International Economics*, New York: Macmillan.
- Mundell, Robert A. (1968b): The Nature of Policy Choices, Mundell (1968a: s. 201-216)'da.
- Mücl, Wolfgang J. (1984): Langfristige Crowding-Out-Wirkungen der öffentlichen Kreditaufnahme (Eine synoptische Betrachtung), *FA, Neue Folge*, Vol. 42/1, s. 1-19.
- Myatt, Anthony (1985): Exchange Rates, Tight Money, and Macroeconomic Policy: A Comment, *JPKE*, Vol. 8/1, s. 151-153.
- Neumann, Manfred J. M. (1981): Inflation und Staatsverschuldung, *ZWS*, Vol. 101/2, s. 113-126.
- Niehans, Jürg (1975): Some Doubts about the Efficacy of Monetary Policy under Flexible Exchange Rates, *JIE*, Vol. 5/3, s. 275-281.
- Nurkse, Ragnar (1947): Domestic and International Equilibrium, Harris (1947) derlemesinde.
- Nyberg, Lars; Viotti, Steffan (1976): The Balance of Payments and Optimal Economic Policy (The Assignment Problem Revisited), *JIE*, Vol. 6, s. 337-346.

- Oberhauser, Alois (1983): Die Bedeutung der Verteilungszusammenhänge für Geldtheorie und Geldpolitik: Dargestellt am Beispiel der Staatsverschuldung, *JMS*, Vol. 198/1, s. 3-19.
- Odedokun, Matthew O. (1987): A Flow-of-funds Framework for Evaluating the Behaviours of Fiscal and Monetary Authorities Using Nigerian Data, *PF*, Vol. 42/2, s. 193-213.
- Olgun, Hasan (1982): *Türkiye'de Ödemeler Dengesi, Para ve Enflasyon: 1963-1976*, Ankara: ODTÜ.
- Olgun, Hasan; Togan, Sübidey (1984): *Türk Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonu*, İstanbul: ENKA Vakfı Yayınları.
- Osborne, M. J. (1984): A Note on the Presentations of IS-LM Analysis, *IEJ*, Vol. 32/1, s. 107-114.
- Ott, David J.; Ott, Attiat F. (1968): Monetary and Fiscal Policy: Goals and the Choice of Instruments, *QJE*, Vol. 82.
- Öksüz, Suat (1980): *Türkiye'de Para ve Dış Denge*, Eskişehir: EİTİA.
- Öniş, Ziya (1986): Stabilisation and Growth in a Semi-Industrial Economy: An Evaluation of the Recent Turkish Experiment, 1977-1984, *ODTÜGD*, Vol. 13/1-2, s. 7-28.
- Özhan, Gazi (1978): *A Project on Monetary and Fiscal Policy*, Birmingham: University of Birmingham, yayınlanmamış seminer çalışması.
- Özmucur, Süleyman (1987): *Türk Ekonomisinin Üç Aylık Ekonometrik Modeli (1981.I-1986.IV)*, İstanbul: TÜSIAD.
- Park, Yung Chul (1973): The Role of Money in Stabilization Policy in Developing Countries, *IMFSP*, Vol. 20/2, s. 379-418.
- Petith, Howard C. (1979): Note of "Economic Policy in an Open Economy under Alternative Exchange Rate Systems: Effectiveness and Stability in the Short and Long Run", *WWA*, Vol. 115/3, s. 540-542.
- Pheips, Michael (1988): Price and Output Effects of Monetary and Fiscal Policy under Flexible Exchange Rates: Comment on Argy and Salop, *IMFSP*, Vol. 35/1, s. 209-212.
- Prachowny, Martin F. J. (1973): The Effectiveness of Stabilization Policy in a Small Open Economy, *WWA*, Vol. 109/1, s. 214-231.
- Prachowny, Martin F. J. (1975): *Small Open Economies: Their Structure and Policy Environment*, Lexington ve d. y.: Lexington Books.
- Prachowny, Martin F. J. (1977): The Effectiveness of Fiscal and Monetary Policies under Fixed and Flexible Exchange Rates: Some Empirical Evidence for Canada, 1950-1970, *WWA*, Vol. 113/3, s. 462-486.
- Prachowny, Martin F. J. (1982): A Reply to Rothschild, *WWA*, Vol. 118/3, s. 579-580 (Bak.

- Rothschild (1982)).
- Prachowny, Martin F. J. (1984): *Macroeconomic Analysis for Small Open Economies*, Oxford: Clarendon Press.
- Purvis, Douglas D. (1980): Monetarism: A Review, *CJE*, Vol. 13/1, s. 96-122.
- Purvis, Douglas D. (1985): Public Sector Deficits, International Capital Movements, and the Domestic Economy: The Medium Term is the Message, *CJE*, Vol. 18/4, s. 723-742.
- Rangarajan, C.; Sundararajan, V. (1982): Government Expenditure and Money Supply Multipliers under Alternative Conditions, *IEJ*, Vol. s. 1-14.
- Riley, C. J. (1980): The Wage-Price Mechanism and the Long-Run Effects of Fiscal and Monetary Policies under Alternative Exchange Rate Regimes, *SJE*, Vol. 82/3, s. 332-351.
- Riley, C. J. (1982): Non-Traded Goods and the Long-Run Effects of Macroeconomic Policy under Alternative Exchange Rate Regimes, *MSESS*, Vol. 50/3, s. 266-284.
- Rivera-Batiz, Francisco L.; Rivera-Batiz, Luis (1985): *International Finance and Open Economy Macroeconomics*, New York: Macmillan.
- Rodríguez, Carlos Alfredo (1979): Short- and Long-Run Effects of Monetary and Fiscal Policies under Flexible Exchange Rates and Perfect Capital Mobility, *AER*, Vol. 69/1.
- Rothengatter, Werner (1984): The Dynamics of Financial Adjustments in an Open Economy and the Effects of Stabilization Policy, *ZGS*, Vol. 140, s. 308-329.
- Rothschild, Kurt W. (1982): Expenditure Function and Devaluation in a SOE: A Note on the Prachowny Model, *WWA*, Vol. 118/3, s. 571-578.
- Sachs, Jeffrey (1980): Wages, Flexible Exchange Rates, and Macroeconomic Policy, *QJE*, Vol. 94/4, s. 731-747.
- Salter, W. E. G. (1959): Internal and External Balance: The Role of Price and Expenditure Effects, *ER*, Vol. 35, s. 226-238.
- Santacoloma, J.-F. (1983): Open Economy Macroeconomics: An Overview, *ES*, Vol. 17/7-8, s. 1097-1148.
- Sarantis, Nicholas (1986): The Mundell-Fleming Model with Perfect Capital Mobility and Oligopolistic Pricing, *JPE*, Vol. 9/1, s. 138-148.
- Sargent, Thomas J.; Wallace, Neil (1985): Some Unpleasant Monetarist Arithmetic, *FRBM Quarterly Review*, Vol. 9 (Winter), s. 15-31; *FRBM Quarterly Review* (Fall 1981, Vol. 5, s. 1-17)den tipkibasim.
- Scarth, William M. (1975): Fiscal Policy and the Government Budget Constraint under Alternative Exchange Rate Systems, *OEP*, Vol. 27/1, s. 19-20.

- Scarth, William M. (1976): A Note on the "Crowding-Out" Effects of Bond-Financed Increases in Government Spending, *JPUE*, Vol. 5, s. 385-387.
- Scarth, William M. (1977): The Government Budget Constraint in an Open Economy: A Further Comment, *OEP*, Vol. 29/1, s. 145-151.
- Schioppa, Fiorella Padoa (1984): Public Expenditure in a Flexi-Price Model, *PF*, Vol. 39/1, s. 133-148.
- Schioppa, Fiorella Padoa (1987): Wealth Effects and Fiscal Policy in the Context of a Flexible Price Level - A Comment, *PF*, Vol. 42/1, s. 156-159.
- Schneeweiß, Hans; Sohmen, Egon (1969): Fiscal and Monetary Policies under Alternative Exchange Rate Systems: A Correction, *QAE*, Vol. 83 (Bak. Sohmen (1967)).
- Schröder, Jürgen (1985): Government Deficits and Current Account, *AW*, Vol. 40/1-2, s. 103-115.
- Semudram, Muthi (1982): A Macromodel of the Malaysian Economy: 1959-1977, *DE*, Vol. 20/2, s. 154-172.
- Shaw, Edward S. (1973): *Financial Deepening in Economic Development*, New York ve d. y.: Oxford Univ. Press.
- Shaw, G. K. (1967): Monetary - Fiscal Policy for Growth and Balance-of-Payments Constraint, *ECON*, Vol. 34/2, s. 198-202.
- Shieh, Yeung-Nan (1982): The Efficacy of Bond-Financed Fiscal Policy, *PFQ* Vol. 10/1, s. 119-125.
- Shinkai, Yoichi (1975): Stabilization Policies in an Open Economy: A Taxonomic Discussion, *IER*, Vol. 16/3, s. 662-681.
- Smith, Gary (1979): The Long-Run Consequences of Monetary and Fiscal Policies when the Government's Budget is not Balanced, *JPUE*, Vol. 11/1, s. 59-79.
- Snowder, Dennis (1984): Rational Expectations, Nonlinearities, and the Effectiveness of Monetary Policy, *OEP*, Vol. 36/2, s. 177-199.
- Sohmen, Egon (1967): Fiscal and Monetary Policies under Alternative Exchange Rate Systems, *QAE*, Vol. 81, s. 515-523 (Bak. Schneeweiß & Sohmen (1969)).
- Steinherr, Alfred (1975): Economic Policy in an Open Economy under Alternative Exchange Rate Systems: Effectiveness and Stability in the Short and Long Run, *WWA*, Vol. 111/1, s. 24-51.
- Steinherr, Alfred (1979): A Reply, *WWA*, Vol. 115/3, s. 542 (Bak. Petith (1979)).
- Stern, Robert M. (1973): *The Balance of Payments: Theory and Economic Policy*, Chicago ve d. y.: Macmillan.

- Tabellini, Guido (1987): Central Bank Reputation and the Monetization of Deficits: The 1981 Italian Monetary Reform, *EIQ* Vol. 25/2, s. 185-200.
- Takayama, Akira (1969): The Effects of Fiscal and Monetary Policies under Flexible and Fixed Exchange Rates, *CJE*, Vol. 11.
- Taylor, Lance (1973): *Short-Term Policy in Open Developing Economies: The Narrow Limits of the Possible*, Cam., Mass.: Harvard Univ., Economic Development Report No. 228.
- Teigen, Ronald L. (1976): *Financial Development and Stabilization Policy: A Study of the Scandinavian Economies*, Stockholm: Swedish Industrial Publ., Econ. Res. Reports 19.
- Thornton, Daniel L. (1984): The Government Budget Constraint with Endogenous Money, *JM*, Vol. 6/1, s. 57-67.
- Timm, Herbert (1984): Zeitliche Lastverschiebung durch Staatsverschuldung oder Privatverschuldung?, *FA*, Neue Folge, Vol. 42/1, s. 71-85.
- Togan, Sübidey (1985): *On the Determination of Price, Output and Balance of Payments in an Open Developing Economy: The Case of Turkey*, Ankara: ODTÜ, mimeo.
- Tower, L. (1972): The Short-Run Effects of Monetary and Fiscal Policy under Fixed and Flexible Exchange Rates, *ER* Vol. 48, s. 411-423.
- Tsiang, S. C. (1975): The Dynamics of International Capital Flows and Internal and External Balance, *QJE*, Vol. 89, s. 195-214.
- Turnovsky, Stephen J. (1976): The Dynamics of Fiscal Policy in an Open Economy, *JIE*, Vol. 6/2, s. 115-142.
- Turnovsky, Stephen J. (1977): *Macroeconomic Analysis and Stabilization Policy*, Cambridge: Cambridge Univ. Press., repr. 1979.
- Turnovsky, Stephen J. (1979): The Dynamics of an Open Economy with Endogenous Monetary and Fiscal Policies, *WWA*, Vol. 115/2, s. 201-223.
- TÜSİAD (1987): *İç Borçlanma: Durum ve Sorunlar*, İstanbul: TÜSİAD.
- Ubogu, Roland Ekotome (1985): Potency of Monetary and Fiscal Policy Instruments on Economic Activities of African Countries, *SD*, Vol. 9/4, s. 441-457.
- Uygur, Ercan (1983): *Neoklasik Makroiktisat ve Fiyat Bekleyişleri: Kuram ve Türkiye Ekonomisine Uygulama*, Ankara: AÜSBF.
- Uygur, Ercan (1984): Makroekonometrik Modeller İktisat Politikası Uygulamasına Yardımcı Olabilir mi?, *AÜSBFD*, Cilt 38/1-4, s. 1-18.
- Wenzel, H.-Dieter (1981): Zur Effizienz und Stabilität geld- und bondfinanzierter Staatsausgabenpolitik in Makromodellen mit Government Budget Restraint, *ZGS*, Vol. 137/1, s. 17-35.

Whitman, Marina von Neumann (1970): Policies for Internal and External Balance, *Special Papers in International Economics* No. 9, Princeton: Princeton Univ. Pr.

Wrightman, Dwayne (1970): IS, LM and External Equilibrium: A Graphical Analysis, *AER*, Vol. 60, s. 203-208.

Yağcı, Fahrettin (1983a): *Türk Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Model Çalışması: TEM2*, İstanbul: TSKB.

Yağcı, Fahrettin (1983b): *Makro ve Mikro Modellerin Genel Denge Sistemine İçinde Birleştirilmesi: Türk Ekonomisine Uygulama, TUGEM1*, İstanbul: TSKB.

Yu, Eden Siu-Hung (1980): Government Financing Constraint, Wealth Effects and External Balances, *SEJ*, Vol. 47/2, s. 303-316.

İNDEKS

(Bu küçük indeks, yalnızca anametin dikkate alınarak hazırlanmıştır.)

- Açıklık* s. 20-24.
- Bağımlılık - bağımsızlık* s. 13-14, 70, 72, 74-76, 82-83, 85, 92.
- Blinder, A. S.* s. 11-12, 74, 96, 101.
- B-S modeli* s. 12, 7
- Bond finance* s. 12, 108.
- Finansal kısıtlar:*
- Reserve money constraint (RMC)* s. 14, 79, 86.
- Money supply constraint (MSC)* s. 90.
- Balance of payments constraint (BPC)* s. 5, 14, 80-82, 86, 90.
- Government budget constraint (GBC)* s. 10-14, 74, 81-82, 86, 90.
- Fleming, J. M.* s. 3-4, 7, 9, 91, 95, 99-100, 102, 106.
- F-M modeli* s. 4, 9-10, 13, 15, 19, 91.
- Merkez bankası* s. 5-6, 8, 15, 29-31, 74-75, 79, 81-82.
- Miller, P. J.* s. 14, 74, 95, 104.
- Money creation* s. 13, 29, 31, 75.
- Money finance* s. 12.
- Mundell, R. A.* s. 3-4, 6-7, 9, 15, 19-20, 91, 95, 100, 102-104, 106.
- Open developing economy (ODE)* s. 13-14, 86, 91, 107-108.
- Otorite, Para ve Maliye* s. 13-14, 70, 72, 74-77, 79, 81-83, 85, 91-92.
- Sargent, T. J.* s. 14, 74-76, 106.
- S-W(-M) modeli* s. 14, 74, 75.
- Small open economy (SOE)* s. 4, 7, 13, 91, 95, 100, 105-106.
- Solow, R. M.* s. 11-12, 74, 96, 101.
- Tepki işlevi* s. 14, 72, 82-83, 85.
- Wallace, N.* s. 14, 74-76, 106.